

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

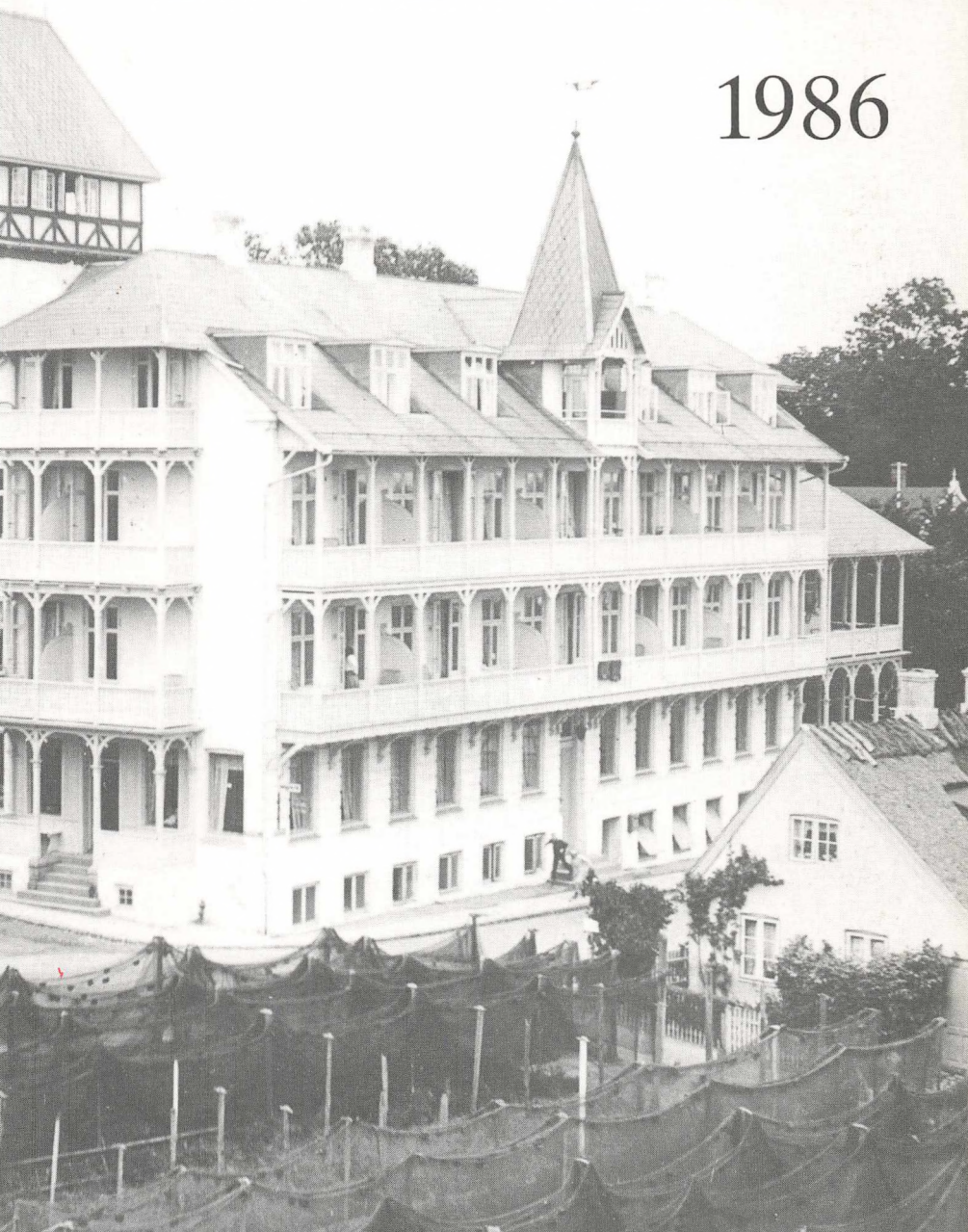
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN

1986

LYNGBY-BOGEN

1986

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

LYNGBY-BOGEN 1986

er udgivet af

Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Papiret er 120 g tonet Micha.

Sat og trykt hos A. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing,
i 2000 eksemplarer.

ISBN 87-87298-14-7

ISSN 0107-7848

*Omslaget viser Taarbæk Hotel efter genopbygningen
efter branden i 1918 (jfr. side 42).*

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Hans Topsøe-Jensen:</i> Taarbæk Kro. Et 300 års jubilæum	5
<i>Ida Packness:</i> Taarbæk Apoteks historie	51
<i>Harald G. Jensen:</i> Skovtofte. En institutions historie	68
<i>Henrik Mortensen:</i> Den gamle gartner i Hjortekær	98
<i>Klavs Lemche:</i> Spejderminder	129
<i>Harald Geertsen:</i> Det frivillige villaluftværn i Stengårdsallé-området 1944-45	140
<i>Poul W. Perch:</i> Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby	145
Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen? Sandfeldskolen 1951-1981. Ved <i>Jens Kristiansen</i>	157
<i>Gorm Busk:</i> Kuhlau og Lyngby	165
<i>Jeppe Tønsberg:</i> Beretning om Byhistorisk Samling 1983-1986	175
<i>Aage Børresen:</i> Beretning om selskabets virksomhed 1983, 1984 og 1985	181
Register	188

Hans Topsøe-Jensen

TAARBÆK KRO

Et 300 års jubilæum

Forord

Ved forarbejdet med skriftet om Taarbæk Grundejerforenings 100-års jubilæum til Lyngby-Bogen 1983 stødte jeg på en del historisk stof om Torbekdals kro – senere Taarbæk Kro og Hotel – i Københavns Amts Avis, hvortil der er henvist i Peer Thomassens værdifulde stikordregister.

I Byhistorisk Samling fik jeg af Jeppe Tønsberg, for hvis store hjælp jeg takker, at vide, at Troels Glud havde afleveret en pakke dokumenter om kroen; dokumenterne var i behold fra den tid, da Gluds far Poul Christian ejede hotellet (1896-1918). Heri ligger en del gamle skøder og oplysninger om retssager – navnlig fra kroejer Haagensens tid. Det gav mig anledning til i arkiverne, navnlig i Landsarkivet for Sjælland, at dykke ned i detaljerne for at søge at få et mere samlet billede af kroens historie.

Taarbækdals ældre historie er omtalt af pastor P. Gamrath i Lyngby-Bogen 1967-69 side 189 på grundlag af optegnelser af fabriksejer Chr. Ferslew, der fra 1914 til 1923 var ejer af villa »Dan«, senere kaldet »Birka«, Taarbæk Strandvej 30, nedrevet 1980. Ejendommens nuværende ejer fru Ellen Bentzen opbevarer heftet med optegnelserne.

Til udvælgelse af billedmaterialet har jeg også fået god hjælp af flere beboere i Taarbæk, navnlig af Birthe Rasmussen, Ndr. Molevej, der med stor interesse for lokalhistorie har samlet en masse billeder.

Jeg takker også landinspektør Jørgen Schmidt i Taarbæk for udlån fra hans arkiv af gamle matrikelkort.

Hans Topsøe-Jensen, f. 1910, præsident for Sø- og Handelsretten 1967-80, i bestyrelsen for Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening 1960-79 (formand 1965-77).

Taarbæk Kro

Beliggenhed

Kroens beliggenhed har skiftet meget i årenes løb. Mens der endnu hørte landbrug til kroen, strakte jorden sig mod nord op til Trepilevej og mod syd til kommunegrænsen. Bygningerne lå samlet inden for den firkant, der i dag afgrænses mod nord af Edelslundsvej og Ndr. Molevej, mod øst af Sundet, mod syd af Havnevejs sydskel og Skovvej og mod vest af det daværende Dyrehavehegn (omtrent hvor den øvre Strandvej nu løber). Der var således bygninger på begge sider af Taarbæk Strandvej. Kroens udskænkingslokaler lå på vestsiden af Taarbæk Strandvej. Først ved de store ombygninger, der begyndte i 1898, blev kroen placeret øst for Taarbæk Strandvej.

Det bedes erindret, at vejnavnene omkring kroen har ændret sig i tidens løb:

»Taarbæk Strandvej« hed indtil 1934 »Strandvejen«.

»Edelslundsvej« blev senere anlagt oven på den nordlige gren af Taarbækkens løb.

»Ndr. Molevej« hed tidligere »Havnevej«.

»Havnevej« kaldtes indtil 1941 »Molevej«, men det navn blev også brugt om den lidt sydligere vej (nu sti).

»Taarbækdalsvej« hed tidligere »Asylvej«, og den udgik fra Strandvejen langs hotellets sydside (nu Skovvej nr. 2, 4 og 6) og fortsatte så i et svagt knæk mod sydsydvest oven på den sydlige gren af Taarbækkens løb.

»Skovvej« begyndte tidligere ved det nævnte knæk på Asylvej og gik derefter som nu mod vest op ad bakken.

1. Hans Hansen

Om kroen, der tidligere hed Torbekdalskro, oplyser Eiler Nystrøm i bogen »Lyngby Sogn i Fortid og Nutid« (1934) side 289, at mod slutningen af det 17. århundrede holdt Hans Hansen, som var smed, og som boede i et fiskerhus, kro for de vejfarende – uden privilegium, men med øvrighedens tilladelse.

I en pakke i Sjællands landsarkiv betegnet »Kroerne paa Landet 1734-48, W No. 2« ligger et hefte, hvis forside lyder: »10. Febr. A^o 1706.

Inquisitions=forretning angaaende Kroer og Kroehold udi Kiöbenhavns Biirck«, og hvori det er anført, at »I Torbeck befandtes ikun en Kroe, udi et kgl. Fæstehuus, som beboes af Hans Hansen, Smed, hvilket Kroe han holder for Reisende efter producerede Afgange. Hr. Geheimeraad Obercammerjuncker og forrige Amptmand udi Kjöbenhavns Ampt salig Hr. Adam Levin Knuts derpaa gifne Fæstebrev ...«

Når dette sammenholdes med, at »Jordebog over Kgl. Majst. beholdne Jordegods paa Kjöbenhavns Amt 1687« (i Rigsarkivet) oplyser, at Hans Hansen i Taarbæk skal betale en fjerding torsk i skat til Kongen, må vi regne med, at det er den samme Hans Hansen.

Og i afdøde lokalhistoriker A. C. Tandrup's kartotek i Byhistorisk Samling i Lyngby findes om Hans Hansen et notat »indf. 1685-86«. Det må betyde »indfæstning« og henvise til det i Rigsarkivet opbevarede Jordebogsregnskab 1685-86, hvor der står følgende: »Taarbeck. Hans Hansen fæster Svend Svendsens Huuss ibd., gaf til fæstis Kien-delse -- Rd. 6:--:--«.

Vi kunne altså nok have fejret kroens 300-års dag.

I Lyngby-bøgerne for 1965, 1966 og 1967-69 har Kai Uldall levende fortalt om, hvad folk i Lyngby og Taarbæk dengang ejede, og har dér ordret aftrykt taksationer fra dødsboskifter 1669-1675 og 1718-1720. Man vil se deraf, at fiskerne i Torbek, både lige efter svenskekrigene (hvad der ikke kan undre), men også i den sidstnævnte periode, var meget fattige; indboet var det mindst mulige og slidt, og husene var små og i dårlig stand.

Men af skiftet 1718 efter d. 7. maj 1717 begravede »Hans Hansen Skouvært« (altså krovært ved skoven) mellem hans enke, ærbare matrone Anne Marie Pedersdatter Randlef og mandens børn ses det, at ægtefællerne har ejet endog meget store midler. Der er sølvtøj, en hel del kobbertøj til madlavning, ølbrygning og brændevinsbrænding, fade og tallerkener af tin, køkkentøj og stager af messing, en hel del linned, sengeklæder og gangklæder, i stuerne endog 8 skilderier, 2 spejle, et slagur, hylder, borde, stole, skab m.v., en masse køkkentøj,

Taarbæk Kro

4 vogne, 4 køer (levende, ikke billard), 7 får, 4 gæs, 6 svin, 4 heste og landbrugsredskaber, husene og bygningen til 66 rdlr. 4 mark og en stor sildebåd med behør – i alt vurderet til 881 rdlr. 1 mark og 14 skilling. (Se detaljerne i Lyngby-bogen 1965, side 167-169). En anseelig sum, når man sammenligner med andre af Uldall nævnte boer i Torbek.

At der slet ikke nævnes smederedskaber tyder på, at Hans Hansen havde afhændet smedien inden sin død.

Hans smedie og måske navnlig kroen må have kastet godt af sig. Mens hestene skulle skoos, trængte husbond eller karl vel til at få slukket tørsten. Han var nok lige så dygtig til udskænkningen som Jacob Skomager hos Holberg.

2. Jochum Christian Friis

Ved fæstebrev af 18. juli 1718 havde amtmanden på Kongens vegne fæstet til »Søe Capitain Jochum Friis et Huus i Taarbech, som Hans Hansen Smids Enke sidst beboede og Bygningen til Velbemeldte Hr. Capitain har overladt og afstanden, hvilket Huus hand maae nyde og bruge sin Lifs Tid med tilliggende Agger og Eng, saavel og dend Höy som ligger oven for Demningen ved fornefte Huus lige til Lande Veien saavit nu ligger og af Arrildetid tilligget haver, ald den Stund hand yder og leverer Kongl. Maists. Landgilde og Skatter udi rette Tider ..., og som i samme Huus altid forhen haver været bevilget at holde lidet Kroe for dend Reissende og Vandrende. Saasom det er ved et Fiskerleie, er hannem tilladt noget dansk Øl og Brændevin alleene at udsælge, dog at derved iagttage at hand icke lader Kongl. Maists. Bønder sig derudi opholde, meget mindre give denem andledning deris Penge at öde og Tid at spille ikke heller om Söndagen eller anden Helligdag, særdeelis under Prædiken, noget at skienke ...«

Kongen undte altså foruden de rejsende også fiskerne et sted at få en genstand; bønderne derimod skulle afholdes for den slags fristelser. Læg mærke til ordene »altid forhen haver været – – Kroe«. Måske er kroen endnu ældre end 300 år.

Ved kongl. Resolution 13. Januar 1721 bifaldtes det, at Kroernes Antal i Kjøbenhavns, Frederiksborgs og Kronborgs Rytterdistricter indskrænkedes til 41, samt at de af disse Kroer, som kun havde Amtmandens Tilladelse til Krohold, fik herpaa allernaadigst Privilegium, for at alle 41 privilegerede Kroer kunde indføres i Krigs-Jordebøgerne for den ansatte Afgift. – Det nye skatteobjekt krævede lige som i nutiden registrering af udøverne.

I Henhold til denne Resolution blev der d. 9. April 1723 udfærdiget en allerhøjeste Bevilling, hvorved det blev tilladt, at Commandeur-Capitain, Jochum Friis, »maa alene være berettiget udi hans i Lyngby Sogn Taarbeck udi det kjøbenhavnske District tilhørende Hus at lade holde et Kro eller Værtshus, og der falholde alle Slags ædende og drikkende Vahre for alle og enhver, som det maatte behøve og begjere«, hvilket i selve Bevillingen støttes derpaa, at det var fornødent, at ét Krohold var og forblev i Taarbæk, hvorhos han blandt Andet forpligtedes til at betale til den kjøbenhavnske Regiments-Rytterkasse en aarlig Afgift af 4 Rd.

Ved Bevilling af 22. Maj 1730 blev det Jochum Friis og Arvinger tilladt »ved samme Kro at lade brygge og brænde saa meget af Øl og Brændevin, som der ved Stedet kan udtappes og skjenkes«, imod at han eller Arvinger herefter af dette Krohold istedetfor Consumption betalte til fornævnte Kasse aarlig 10 Rd. foruden de ordinaire Huspenge 4 Rd., ialt 14 Rd. aarlig.

Det blev ved extensionsbevilling af 1. december 1740 tilladt, at det Jochum Friis og hans arvinger den 22. maj 1730 bevilgede krohold med bryggen og brænden i det ham i Taarbæk tilhørende hus (som til Regiments-Quarteer-Mester ved Artillerie Corpset Stephen Hansen var pantsat) »maae fremdeles bestandig følge Stedet og for dets efterkommende Ejere være extenderet med samme Vilkaar, som bemeldte allernaadigst meddelte Bevilling forklarer, saa længe Vedkommende holder Kroet i forsvarlig Stand vedlige, og retter sig dermed efter Loven samt de om Krohold allernaadigst udgangne Forordninger; dog skal de efterkommende Ejere desforuden være forbundne ej alene

istedetfor den nu af Kroet gaaende Kjendelse 10 Rd. at svare aarlig 20 Rd. Afgift, foruden de sædvanlige Huspenge af Huset, som er 4 Rigsdaler, tilsammen 24 Rd. aarlig, men endog en efter anden, saasnart nogen af Stedet bliver Ejer at søge denne vores allernaadigste Bevilning hver for sig fornyet«.

Nu var retten til at holde kro altså ændret fra at være en ret for Friis og hans arvinger til at være en ret for kroens til enhver tid værende ejer, det man kaldte en »reel« bevilling. Læg mærke til, at panthaveren er nævnt i bevillingens tekst. Han har haft stor interesse i ændringen, da man må antage, at bygningen var langt mere værd, når der til stedet var knyttet en krobevilling. Af bevillingen kan man også se, at ansøgningen var indsendt af ham, ikke af kroejeren. – Denne ændring kom til at spille en stor rolle godt 200 år senere!

Mens Hans Hansen synes at have klaret sig økonomisk endog særdeles godt, var dette ikke tilfældet for Friis. Efter at have lært navigation i marinen blev han ved krigsudbruddet i 1709 udnævnt til kaptajnløjtnant og deltog (lige som Tordenskjold) i hele søkrigen mod Sverige indtil 1720. Men ved en stranding i 1718 under en konvojering ved Island mistede han alt. Og han blev rodet ind i en retssag mod en mand, der havde giftet sig med hans forlovede, som havde slået op med ham for hans gælds skyld. Efter 4 års sygdom døde han 22. august 1745. Og hans arvinger ville ikke vedgå arv og gæld efter ham!

Pudsigt nok var det netop i 1718 under svenskekrigen, at den berygtede, engelskfødte kaperkaptajn John Norcross i svensk tjeneste med sit skib totalforliste på Jyllands vestkyst. Han håbede selv at kunne komme til Sverige, og han nåede til København og kom uset om bord på et russisk skib; men ved en visitation ved Dragør blev han opdaget af selveste Tordenskjold og sat i varetægt på Holmen. Det lykkedes ham at flygte og få en vogn til Taarbæk, hvorfra han gik til Helsingør og nåede til Helsingborg. Han blev senere fanget og dømt til for livstid at sidde fængslet i Kastellet i et bur, hvor han skrev sine erindringer. – Da man dengang næppe kom uset gennem det lille Taarbæk, var det skade, at Friis ikke var hjemme, så han personligt havde kunnet fange sin fjende.

3. Hans Rasmussen

Efter at Hans Rasmussen ved skøde af 19. december 1744 var blevet ejer af kroen (dvs. bygningerne) fik han ved bevilling af 1. februar 1745 tilladelse til at fortsætte kroholdet med bryggen og brænden med samme afgift af 24 rigsdaler årlig.

Det er rimeligt at antage, at Hans Rasmussen allerede i Friis' tid havde forestået kroens drift. I 1737 ved en festlig indvielse af den lige syd for kroens areal nybyggede lystgård »Rolighed« overræktes af gæsterne en glaspokal, hvori var indgraveret et billede af huset og et vers med givernes navne. I verset hedder det: »af Mester Hanses mad lod vi os smage got«. Pokalen er udstillet i Nationalmuseet.

Ved kongeligt skøde af 14. oktober 1766 fik han også ejendomsretten til de »i Fæste havende Jorder med derpaa værende liden Skov« mod at betale – foruden skatter og jordebogsafgifter – årlig 10 rigsdaler forhøjelsesafgift (i alt 25 rigsdaler 31 skilling). Ved samme skøde købte han desuden et stort stykke jord, der blev opmålt nord for Taarbæk bakke, mod vest grænsende til Dyrehaugens Rekverker, mod nord til Johan Drewsens fæstejorder, mod øst til stranden og mod syd til den »saakaldte Teilgaard's tilliggende Grund« og til den til krohuset nævnte grund. Det var en betingelse, at Helsingør Landevej fremdeles skulle blive af »saadan Breede, som vedkommende agter nødig til Passage«.

Kroejer Hans skaffede kroen et særdeles godt ry. Han omtales af L. Holst i »Kjøbenhavn for omtrent hundrede Aar siden« (1862, side 136), af Richard Petersen i »Minder fra Øresundskysten« (1891, side 183-184) og af Eiler Nystrøm i artiklen »Kilderejser« i værket »Danmark i Fest og Glæde« (III bind 1935, side 187) og i artiklen »Kultur og Folkeliv« i tidsskriftet »Danmark« (3. årgang 1942-43, side 529).

På kong Frederik den Femtes tid (1746-66) holdt den fine verden gilder i Taarbækdals Kro, hvor man efter udsagn af digteren Knud Lyhne Rahbek (1760-1830) endnu midt i 1700-tallet sang drikkeviser af Ambrosius Stub (1705-1758). Mester Hans, der havde været herskabelig kok, inden han blev traktør, var berømt for sit gode køkken og for sin gemytlige jovialitet. Han omtales i »Kjøbenhavns Aftenpost« 1772

Taarbæk Kro

spalte 223: »Kramsfugle med Tyttebær og Kyllinger med Asparges smagte aldrig noget Sted bedre end dér, især naar den salig Mester Hans selv lavede Sausen og var i godt Lune. Ja, han kunde ret snakke for Gæster. Min Datter blev engang meget undseelig, da vi var der. Mester Hans kom ind til os for at divertere os og høre, hvad vi befalede; min Datter bad ham sidde ned; ney Tak, svarede han! Jomfruen veed vel, Kokkene bør staae —«.

I officielle dokumenter anføres foran hans navn »Sr.«, en forkortelse for »Sieur« (dvs. »Hr.«), en betegnelse, som dengang ikke brugtes om almindelige borgere. Han regnedes altså for finere.

Og så kendt har han været også i de højere kredse, at deputeret i kancelliet (nu svarende til departementschef) Bolle Luxdorph, som ofte kom i Taarbæk, i sin private dagbog den 21. september 1771 skrev: »Mester Hans i Torbek dør«.

I Pontoppidan's: »Den danske Atlas« (1774) nævnes, at der i Torbek er 26 Fiskerhuse og »foruden det bekiendte store Vertshuus, en deel Lyst-Gaarde med Hauger ...«

4. Friederich Hansen

Efter Hans Rasmussens død overtog hans søn Friederich Hansen kroen ved »arveforening« af 11. december 1772, skøde tinglæst 11. januar 1773, og han fik kongelig bevilling af 5. oktober 1774.

5. Johannes Marcussen

Mester Hans' søn klarede ikke at drive kroen længe. Ved en auktion 11. september 1785 blev Johannes Marcussen ejer for 3801 rigsdaler (tinglæst 5. februar 1787). Han fik kongelig bevilling 29. november 1787.

6. Hans Michelsen

Men kort tid efter skiftede kroen igen indehaver, idet inspecteur ved Wodroffs Gaards Sejldugs Fabrique, Hans Michelsen, for 4.605 rigsdaler blev ejer ved auktionsskøde 10. september 1788 og fik kongelig bevilling 18. marts 1790.

7. Ole Clausen

Ole Clausen blev ejer ved skøde 18. juni 1799 for 10.500 rigsdaler, tinglæst 1. juli 1799. Han fik kongelig bevilling 11. maj 1799, gentaget 22. maj 1812 efter kongeskiftet.

Kroejere havde ofte også offentlige hverv. Ved plakat af 28. februar 1817 oprettedes et kystpoliti, hvis opgave var at forebygge, at mistænkelige personer forlod landet eller blev sat i land, og at hindre, at løsgængerer eller utilladelig omstrejfen fandt sted langs kysten. De forsynedes med en kokarde på hatten og uldent skærf, begge rød-grøn stribet. Som districts commissairer var bl. a. udnævnt tracteur Johan Bache på Bellevue, kroejer i Vedbæk Rothberg og imellem disse kroejer i Torbek Ole Clausen, hvis district gik fra fiskerlejets sydgrænse til bakken ved Aggershvile i nord.

Denne ordning blev kritiseret af Gustav Ludvig Baden, der i sin betænkning fra 1820 om et foreslået landpoliti udtalte, at det ville være meget urigtigt at betro kromænd til at være landpoliti: »Jeg ved nok, at man har maattet antage dem til Kystpolitiecommissairer; skjøndt efter min Overbevisning at betroe en Kromand allermindste Opsyn med Politiet er det samme som at sætte Gaasen til at passe paa Havren«.

Jeg har ikke i kilderne fundet noget om Clausens effektivitet som politimand eller om betegnelsen »Gaasen« specielt angik ham.

8. Lars Andersen

Den 8. april 1825 holdtes der auktion over Ole Clausens gård, kro, huse, jorder og privilegium. 29. april 1825 tinglæstes auktionsskøde til Lars Andersen (Strandmøllen), 12.425 Rdl. sølv. Han fik den 30. maj 1825 kgl. bevilling til at holde gjæstgiveri og værtshus.

9. Cæcilie Andersen

Efter Lars Andersens død 1842 overtog hans enke Cæcilie Andersen kroen ved uskiftet bo, tinglæst 30. november 1842. Hun fik kongelig bevilling 25. februar 1843, gentaget 5. april 1850 efter kongeskiftet.

Bygningernes beliggenhed i 1811. Udsnit af matrikelkort.

Byhistorisk Samling

Cæcilie Andersen delte i 1852 den store ejendom, hvorpå hendes efterfølger som kroejer, V. Haagensen, købte krobygningerne med et vist areal omkring, og hendes søn, Ole Andersen, købte ved skøde tinglyst 13. december 1854 de store, da ubebyggede arealer både nord for kroen op til Trepilevej og en hel del syd for Skovvej (der alle beholdt det hidtidige matr. nr. 2a).

Kroens beliggenhed i ældre tid

Hvor kroen lå i Hans Hansens tid (1686-1717) ved vi ikke. Krodriften har nok været et bierhverv til smedens håndværksted i lighed med Jacob Skomagere i »Jeppe på Bjerget«.

Jochum Christian Friis (1718-1744) opførte en ny, større bygning. Han kunne som søfficer ikke selv passe kroen og havde derfor ansat en kroholder. Byggeriet var nok med til at forgælde ham. Som nævnt optog han lån med pant i ejendommen.

Bygningernes beliggenhed lige syd for bækken (nu Edelslundsvej-Ndr. Molevej) fremgår af brandforsikringstaksationer (den første af 1761), af kreditforeningstaksationer (den første af 1870) og af matrikelkort (det første af 1811, se side 14).

I 1761 og 1793 lå der langs Strandvejen en 6 fag lang, 2-etages beboelsesbygning med kælder og i forlængelse deraf mod syd en 20 fag lang 1-etages bygning, hvori kroens skænkestue var. I gårdsrummet bagved (vestfor) var mod nord et 11 fag langt hus, hvori der var bageovn og et stort ølbryggeri; desuden fandtes i 1793 og i 1840 i denne bygning et brændevinsbrænderi med »Pande, Hat, 3 Piber og Svaletønde«. Mod syd og vest var gårdsrummet afgrænset af to bygninger på 10 og 12 fag, hvori der var hestestald, kostald og beboelse til avlspersonalet.

Uden for dette 4-længede gårdkompleks lå mod vest, dvs. nærmere skoven, en del mindre til landbruget hørende bygninger og en iskælder. Lige syd for den nuværende Skovvej lå to små beboelseshuse.

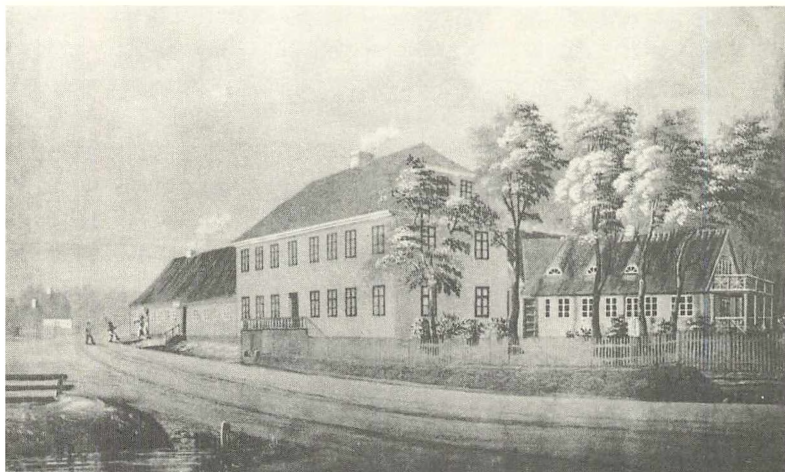
I 1840, dvs. i Lars Andersens tid, var den nordre hovedbygning erstattet af en ny 12-fag lang 2½-etages bygning stadig sammenbygget med den lange, lave krobygning.

I 1851, dvs. i Cæcilie Andersens tid, var der bygget en ny nordre gårdbygning i stedet for bryggerbygningen. Også den vestre gårdbygning var fornyet. I begge var der indrettet små lejligheder. På Carl Baagøe's tegning 1852 (se side 16) ser man langs Strandvejen den høje hovedbygning og den lave, lange krobygning; den nordre gårdbygning ses delvis.

Til ejendommen hørte øst for Strandvejen det grundstykke, der i dag mod nord afgrænses af Ndr. Molevej og mod syd af Havnevej. Oprindeligt lå på denne grund kun en smedie, der nævnes i alle taksationerne indtil 1840; i 1851 er den blevet til beboelse. På grunden nævnes i 1761 en 10 fags stald med et lille beboelseshus (5 + 2 fag). I 1835 ombyggedes stalden til en stor »rejsstald«.

Der var brønde både vest og øst for Strandvejen.

Taarbæk Kro

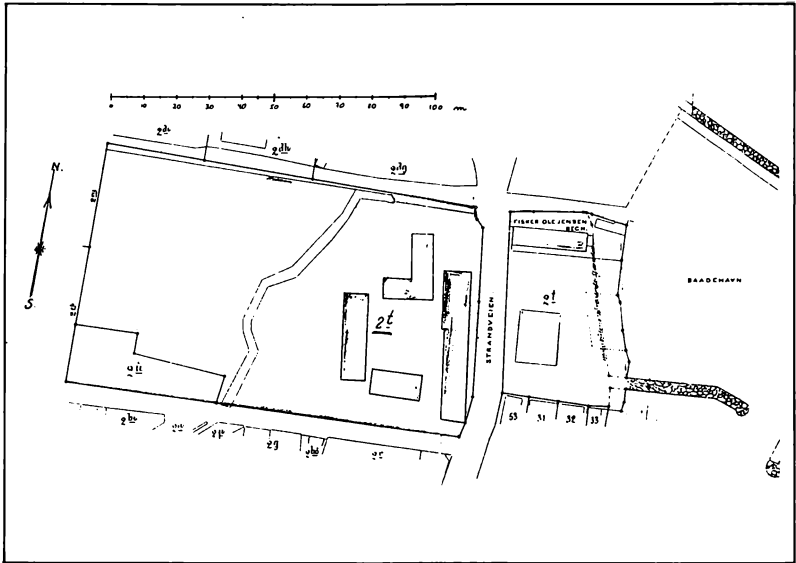

Carl Baagøes tegning af Taarbæk Kro 1852. Nederst til venstre ses Taarbækkens underløb under Strandvejen og videre i åben rende (nu under Nordre Molevej). Øregaard Museum

10. Vilhelm Haagensen

Vilhelm Haagensen, født 1816, der derefter ejede kroen til 1883, var en meget initiativrig kroerjer, især ved sine store nybygninger.

Ved købekontrakt af 26. juni 1852 og skøde af 11. marts 1854, tinglæst 22. marts 1854, købte Haagensen »Taarbækkro«. Det drejede sig om to »parceller«, udstykket som matr. nr. 2t og 2u ved Indenrigsministeriets tilladelse af 17. december 1853: »Den ene mellem Strandveien og Stranden, $3\frac{3}{4}$ Skæppe Land, og den anden paa den vestre Side af Strandveien, ca. 2 Tdr. 3 S. Land ... med Bygninger, nemlig den egentlige Krobygning bestaaende af en toetages Hovedbygning med tilstødende eenetages Dito, to Sidebygninger, en Ladebygning med en der ved liggende lille Bygning, hvilke alle findes paa den større Parcel, og en Reisestald samt et Leiehus, som findes paa den mindre Parcel«. Købesummen var 29.500 Rigsdaler, hvoraf 4.500 betaltes kontant og 25.000 ved overtagelse af pantegæld (foruden overtagelse af bankhæftelsen 879 Rigsdaler og 58 Skilling).

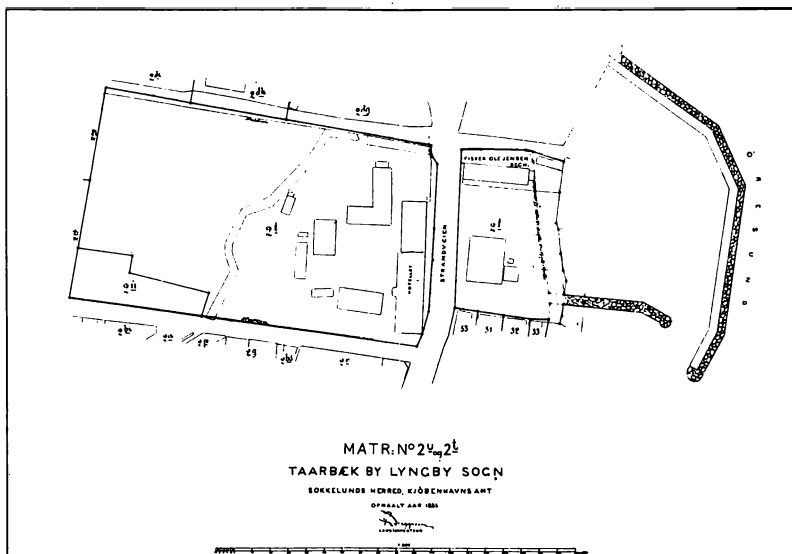
Taarbæk Kros beliggenhed før 1873. Matrikelkort, jfr. Baagøes tegning. Langs Strandvejen lå sydligst den lange, gamle krobygning og nordligst hovedbygningen fra 1840.

H. Topsøe-Jensen

Vilhelm Haagensen opførte på den store grund vest for strandvejsbygningerne i 1860 en og i 1870 to store 1½-etages beboelseshuse, som blev lejet ud til sommergæster.

Noget senere blev den søndre, lave krobygning nedrevet og i forlængelse af den nordre, gamle hovedbygning opførtes en hotelbygning 45 × 15 alen i 3½-etage med kælder. På fotografiet (side 19) ses den nye bygning og en del af den nordre bygning. Den gamle bygning kaldtes da »Taarbæksdal«; den nye betegnedes i begyndelsen som »Taarbæk Kro«, men efterhånden ændredes navnet til »Taarbæk Hotel« eller »Taarbæk Badehotel«. Selve kroen og nogle butikker var da i kælderen, og restaurationen var i stueetagen. Hotellet åbnedes i april 1873 med L. P. Schmidt og fra 1877 med P. C. Winther som leder.

Taarbæk Kro

Matrikeltort med Taarbæk Hotel m.m. 1885. Den lave, sydlige krobygning er nu erstattet af Haagensens i 1873 byggede hotel. Bemærk den sydlige gren af bækken skråt gennem hotellets have.

Jørgen B. Schmidt

Øst for Strandvejen udvidedes rejsestalden i 1860 med en »ride-stald«, og i 1870 byggedes der en lidt større staldmesterbolig (4 × 8 fag) og en latrinbygning.

Det ser ud til, at alle egentlige landbrugsbygninger blev nedrevet i Haagensens tid. Det skyldes sikkert, at netop i 1860-1880'erne blev det meste af den dyrkede jord udstykket, solgt og bebygget med sommerhuse. Men allerede i 1854 var arealerne omkring selve kroen blevet udstykket som matr. nr. 2t og 2u, som Haagen sen jo købte. Den store resterende del (der stadig hed matr.nr. 2a), ejedes ikke af Haagen sen, der således ikke fik del i de sikkert meget betydelige købesum mer.

Taarbæk Hotel efter 1873. Til højre den gamle krobygning (Taarbækssdal), til venstre Vilhelm Haagensens nybygning (se også foto side 46). Byhistorisk Samling

Taarbæk Hotels rejsstald på østsiden af Strandvejen i 1870'erne. Byhistorisk Samling

Det fremgår af en interessentskabskontrakt af 14. september 1862 mellem brødrene Julius, Vilhelm og Carl Emil Haagensen, at de ved købet af ejendommen med tilbehør af familiens fælles midler havde indskudt 21.000 rigsdaler, dvs. 7000 hver. Da skødet var udstedt til Vilhelm alene, blev kontrakten tinglæst den 8. oktober 1862 som pantsikring for de 21.000 rigsdaler. Carl Emil, der da drev gæstgiveriet, skulle tilsvare interessentskabet 400 rigsdaler, og Julius og Vilhelm, der da drev butikshandelen, skulle tilsvare 2.000 rigsdaler årlig. Det har altså været et rigtig familieforetagende.

I folketællingen 1860 kaldes deres 75-årige moder Karen Kristine for »Huusenes Eierinde«, og om de tre brødre anføres, at de drev butikshandling, og at en Lars Mortensen er kroforpagter.

Imidlertid døde Carl Emil i 1866. Hans enke Kristine trådte ind i interessentskabet og kaldtes i folketællingen 1870 for medejer af kroen – ligesom Julius og Vilhelm.

Julius var ugift. Vilhelm fik med sin hustru Johanne Marie 3 sønner og 4 døtre. Carl Emils enke flyttede i 1889 til Rønne, hvor en af hendes sønner begyndte en på Bornholm meget kendt, endnu bestående guldsmedeforretning.

Vilhelm Haagensen var en stor personlighed. Han var i årene 1859-1870 og 1880-1883 medlem af Lyngby Sogneforstanderskab, senere sogneråd (se Lyngby-Bogen 1943) og var fra 1873 formand for sundhedskommissionen.

Han deltog med stor iver i Taarbæks forsøg på løsrivelse fra Lyngby både i 1866, i 1876 og i 1881 (se Lyngby-Bogen 1983, side 75). Han indtog også i andre sager særstandpunkter for at støtte Taarbæks interesser.

Det skete f.eks., da der i 1863 arbejdedes på at få et kapel (kirke) i Taarbæk. Haagensen kæmpede bravt mod flertallet i Sogneforstanderskabet, som var bange for at give afkald på visse rettigheder for borgerne i Lyngby, afkald som man mente var nødvendige for at få Taarbæk kapel bygget (se Johs. Werner: Taarbæk Kirke 100 år (1964), side 17-18 om sagens udviklede og spændende forløb).

Da fiskerne i 1864 ville bygge havn i Taarbæk, indgav Haagensen i

marts sammen med tre fiskere ansøgning til Indenrigsministeriet om tilladelsen, og han supplerede den i marts 1865 med oplysninger om de tilsagn, der var givet om arbejde ved opførelsen og om bidrag i form af materialer og penge. Tilladelsen fra ministeriet forelå den 1. november 1865. I 1874 hjalp han som formand for sundhedskommissionen fiskerne med en henvendelse til Indenrigsministeriet om bistand i anledning af, at havnen var fyldt af indskyllet, forrådnede tang, der udbredte en utålelig og skadelig stank.

I 1868 foreslog han antallet af sognerådsmedlemmer udvidet, men sagen blev blot »udsat« af sognerådet. Først i 1906 skete en udvidelse fra 9 til 13 (se Lyngby-Bogen 1943, side 25 og 1983, side 85).

Meget omtalt var også en strid i 1881 om ansættelse af en ny første-lærer ved Taarbæk skole efter, at den berømte Søren Cosmus Bech, der var ansat 1852, var gået af i 1880.

Der var 41 ansøgere. I sognerådsmødet 7. januar 1881 stemte man først om andenlæreren i Taarbæk, H. P. Bidstrup, som en hel del borgere i Taarbæk havde anbefalet, mens andre havde taget afstand fra ham; af sognerådsmedlemmerne stemte 7 imod og 2 (Haagensen og P. C. S. Jørgensen) for.

Efter næste afstemning indstilledes som nr. 1: andenlærer i Lyngby, Thøger Jørgensen (7 for og 2 – Haagensen og P. Nielsen – imod). Og som nr. 2 indstilledes: lærer L. F. T. Larsen i Ørsted (6 for og 3 imod). Senere rettede Haagensen en henvendelse direkte til skoledirektionen (amtmand og amtsprovst), hvori han udtalte ønsket om, at Larsen blev foretrukket. Resultatet blev, at Larsen blev ansat.

Sognerådsformand Peter Lund blev meget vred over, at Haagensen – uden at have underrettet rådets medlemmer – havde henvendt sig til direktionen. I sognerådsmødet 8. februar 1881 påtalte han det med ordene »lusk«, »snigende Maade«, »uhæderligt Middel«. Det var for stærkt for Haagensen, der svarede igen. Det lykkedes dog forstander la Cour – efter at Haagensen havde begrundet sit skridt – at få Lund til at tilbagekalde de stærke ord. Lund udtalte, at han kunne ønske, at han havde brugt mildere udtryk. Samarbejdet i sognerådet blev fortsat uden uheldige virkninger (se Lyngby-Bogen 1943, side 17-18). Som en

Taarbæk Kro

anerkendelse for lang, nidkær og dygtig tjeneste vedtog sognerådet derefter en lønforhøjelse på 200 kr. årligt til den forbigåede andenlærer Thøger Jørgensen, der således var gået glip af stillingen i Taarbæk.

Valget af Laurits Frederik Theodor Larsen, der virkede i Taarbæk til sin død i 1904, viste sig at være heldigt. Han var meget dygtig, afholdt og initiativrig. Det var ham, der allerede i november 1881 fik stiftet Fiskernes Sangforening »Brage« (se artiklen om 100-års jubilæet i Lyngby-Bogen 1981).

Retssag nr. 1

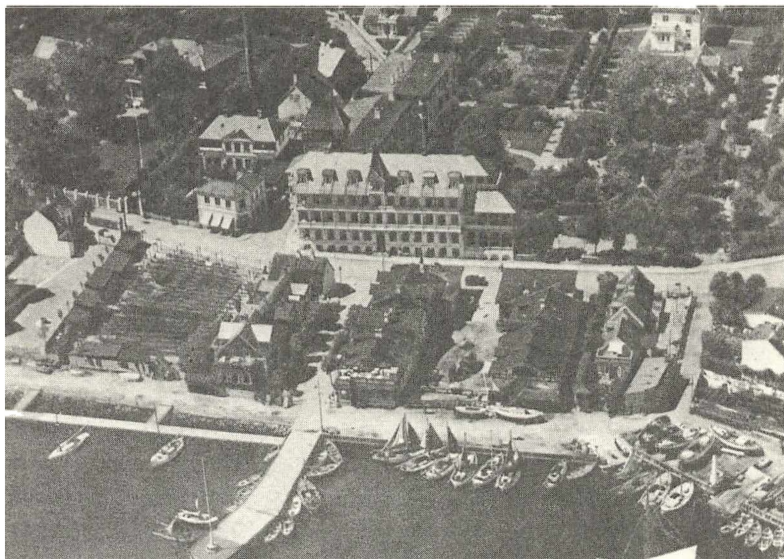
Men tilbage til Haagensens krohold.

Den 12. november 1852 bevilgedes der ham ret til »Gjæstgiveri, Krohold og de Reisende med fornødne Logementer samt Spise- og Drikkevarer til Nødtørftighed og for en billig Betaling at betjene«. Hvis Strandveien ændredes, skulle Gjæstgiveriet straks nedlægges uden godtgørelse for næringstab. Bevillingen gav ikke ret til varesalg ud af huset, og »navnlig ei heller til Udsalg af Brændevin«. Han skulle svare en årlig afgift af 75 rigsdaler.

I 1861 blev Haagensen klar over, at de tidligere kroejere kun havde betalt 24 rigsdaler årlig for retten til at holde kro m.v. Han ansøgte da Indenrigsministeriet om, at det måtte blive anerkendt, at der ved bevillingen af 1740 havde været givet et »reelt« privilegium, dvs. et privilegium, der fulgte ejendommen (uanset hvem der ejede og drev den). Det måtte være en følge deraf, at den årlige afgift fortsat måtte være 24 rigsdaler og ikke som nævnt i bevillingen 1852 75 rigsdaler. Endelig søgte han om tilbagebetaling af de af ham siden 1852 for meget betalte beløb.

Dommer Flensborg i Nordre Birk, der fik sagen til udtalelse, gav ham medhold på de to første punkter, men var henholdende med hensyn til, om han burde få differencen tilbagebetalt.

Amtmanden over Kjøbenhavns Amt sluttede sig hertil og tilføjede, at »supplicanten« ikke kunne »antages at have renuncieret paa det ham saaledes tilkommende reelle Privilegium«, der ikke kunne være hævet ved, at han – uvidende om sin ret – i 1852 havde ansøgt om en

Luftfoto af P. C. Gluds bygninger, opført eller ombygget 1897-98. Byhistorisk Samling

»sædvanlig bevilling«; hans ret kunne ifølge Grundloven kun betages ham med fuldstændig erstatning. »Billighed« talte for, at han fik tilbagebetalt, hvad han havde erlagt for meget siden 1852.

Men så large var Indenrigsministeriet ikke. I skrivelse af 21. oktober 1861 udtalte ministeriet, at man ikke for tiden fandt anledning til at udtale sig om, hvorvidt rettigheden var et reelt privilegium, da dette spørgsmål »først vil foreligge, naar Kroen skifter Besidder«. Og ministeriet fandt ikke »Anledning« til at nedsætte afgiften, og det kunne ikke »indlade sig paa at tilbagebetale noget«.

Det var jo en mærkelig afgørelse al den stund, man vel måtte regne med, at man kunne få en bedre pris for en kro, som der var knyttet et »reelt« privilegium til. Hvis det ikke var tilfældet, kunne den nye ejer måske risikere, at ministeriet en dag nedlagde privilegiet eller flyttede det til en anden bygning.

Men Haagensen var stædig og ville have sin ret fastslået nu. Han udtog den 9. august 1862 stævning mod Indenrigsministeriet og påstod sig i medfør af det med kroen forbundne reelle privilegium kendt berettiget til at drive kroholdet mod en årlig afgift af ikkun 24 rigsdaler. Ifølge dommen af 20. februar 1865 mente Landsoverretten imidlertid ikke, at bestemmelsen om den årlige afgift i bevillingen af 1740 var affattet i sådanne udtryk, at regeringen var afskåret fra senere at forhøje afgiften, f.eks. på grund af »Pengenes vexlende Værd« (man erindrer statsbankerotten 1813) eller på grund af »Kroholdets større Omfang«. Og det var ikke blot en formssag, at bevillingen i 1740 udtrykkelig havde betinget kroholdet af, at enhver ny ejer skulle søge bevillingen fornyet for sig. Indenrigsministeriet blev frifundet.

Haagensen søgte 5. april 1865 om fri proces for Højesteret; han henviste til, at sagens udfald påvirkede værdien af kroen, hvori der var en prioritet på 25.000 rigsdaler. Sognerådet anbefalede, idet man anså sagen for en »velfærdssag« for ham. Og Nordre Birk nærmest støttede på grund af sagens »tvivlsomme Beskaffenhed«. Amtet mente, at andrageren ikke manglede evne til at bære udgifterne ved sagen, hvor- efter Justitsministeriet den 2. juni 1865 afslog at give fri proces, da hans »Uformuenhed ikke var tilstrækkelig godtgjort«.

Han ankede alligevel dommen, og ved højesteretsdom af 15. juni 1866 fik han medhold. Retten lagde vægt på, at afgiften – der så længe Friis havde en *personlig* ret – havde været 14 rigsdaler, ved bevillingen af 1740, der meddelte et *reelt* privilegium for de efterkommende ejere, fastsattes til 24 rigsdaler. En forhøjet afgift var heller aldrig før pålagt nogen tidligere ejer, Haagensens forgænger indbefattet. Ved dommen blev fastslået, at han var »berettiget til at erlægge Afgiften af det med Taarbæk Krohold i Medfør af kgl. Bevilling af 1ste Decbr. 1740 for bestandigt forbundne Krohold med 24 Rd. aarlig«. Men sagens omkostninger for begge retter ophævedes, dvs. han måtte selv betale salæret til sin advokat både for Overretten og for Højesteret – et vist udtryk for at resultatet ikke har været helt utvivlsomt. Dommen er trykt i Højesteretstidende 1866, side 243.

Taarbæk Hotel omkr. 1900, set mod sydvest fra foden af Taarbæk Bakke. Byhistorisk Samling

Som det var skik og brug fra enevældens tid skulle kongelige bevillinger fornys i anledning af kongens død i 1863. Indenrigsministeriet stillede imidlertid sagens ekspedition i bero på grund af den verserende retssag. Da højesteretsdommen var afsagt, udfærdiges 13. september 1866 i Christian den 9's navn en bevilling, der i »alle Ord, Clausuler og Punkter« stadfæster Frederik den 7's bevilling af 1852, kun med den ændring at ifølge dommen blev afgiften sat til 24 rigsdaler årlig; bevillingsgebyret var 14 rigsdaler 48 skilling. Haagens advokat protesterede først mod, at der skulle betales gebyr; da bevillingen fra 1740 tillægger kroen (ikke personen) en ret, mente han, at en ny bevilling var unødvendig. Og da advokat Brock blev klar over ordlyden i den nye bevilling, fremkom han den 19. januar 1867 med en 4 sider lang protest: Ministeriet havde kun ændret den årlige afgift, men slet ikke taget hensyn til præmisserne i Højesterets dom, som jo klart viste, at retten er knyttet til stedet, ikke til personen. Rettighederne

Taarbæk Kro

Taarbæk Hotel set fra haven.

Byhistorisk Samling

var i bevillingen af 1852 specielt indskrænket i forhold til 1740 ved, at man ikke måtte beværte andre end rejsende, at gjæstgiveret skulle nedlægges uden godtgørelse, hvis landevejens forløb blev ændret, og at man var underlagt Indenrigsministeriets afgørelse med hensyn til gjæstgiveriets stand og bevillingens fortolkning. Men advokaten tilføjede imødekommende, at dette var afgørende, mens problemet om der skulle udfærdiges ny bevilling eller ej var underordnet.

Efter at have tygget på sagen i over 4 måneder bøjede ministeriet sig med hensyn til hovedspørgsmålet. Der udfærdigedes den 23. maj 1867 en ny bevilling; man har tilsyneladende ved formuleringen været særdeles omhyggelig med hverken at sige for meget eller for lidt: først nævnes højesteretsdommen og den deri omtalte bevilling af 1740 og derefter stadfæstes i alle måder »de Rettigheder, som i Henhold til fornævnte Højesteretsdom og andre gjældende Bestemmelser nu kunde

Taarbæk Hotel og Kro (til højre) set fra havnen omkr. 1900.

Byhistorisk Samling

udøves af Krostedets Eier«. Men der skulle for selve bevillingen betales et gebyr på 14 rigsdaler 48 skilling.

Som nævnt havde advokat Brock opgivet det standpunkt, at en ny bevilling var overflødig eller skulle være gratis, fordi den gamle bevilling var en reel bevilling. Dette standpunkt blev senere forfægtet af kromanden i Valby, til hvis kro der var knyttet en reel bevilling fra 1681. Da han nægtede at løse næringsbevis, blev han tiltalt for overtrædelse af § 75 i Næringsloven af 29. december 1857, og han blev ved politiretten idømt en bøde på 20 kr. Dommen blev stadfæstet af Landsoverretten og af Højesteret den 13. marts 1879. Begrundelsen var, at selv om der er knyttet en ret til at drive krohold til stedet, må det også påses, at den person, der vil drive kroholdet, opfylder »de personlige Betingelser, som Lovgivningen til enhver Tid maatte foreskrive for Udøvelsen.« (Ugeskrift for Retsvæsen 1878, side 1143 og 1879, side 713).

Retssag nr. 2

Men Haagensen var også bekymret over den konkurrence, som hans kronæring efterhånden blev udsat for fra de mange handlende, der havde nedsat sig i Taarbæk. Han fik Sogneforstanderskabet i Lyngby til i mødet 2. maj 1866 at vedtage over for Nordre Birk at udtale, at en udvidet næringsret med krohold og deslige i Taarbæk ikke burde tilstedes, ligesom der ej heller var trang dertil »efter den Maade, hvorpaa Kroen drives«. Haagensen har som medlem selv underskrevet protokollatet! (Nutidens inhabilitetsregler var således ikke i brug dengang).

Haagensen havde den opfattelse, at han ifølge den kongelige bevilling af 1740 og højesteretsdommen af 1866 havde eneret til i Taarbæk ikke blot at holde kro eller værtshus, men også at drive handel med alle slags levnedsmidler. Han havde derfor anmodet politimesteren om at sørge for, at de næringsdrivende ophørte med deres næringsbrug. Politimesteren forelagde spørgsmålet for amtmanden, der imidlertid i skrivelse af 28. februar 1867 udtalte, at han var enig i, at der ikke var føje til at lade de næringsdrivende tiltale ved politiret; det måtte blive Haagensens egen sag »ad privat Retsvei at gøre sin formentlige Ret gjældende«.

Så anlagde han selv en civil retssag ved Nordre Birk ret. I stævningen af 3. oktober 1867 henviste han til sin »Alleene-berettigelse til i Taarbæk at lade holde Kro eller Værtshuus og dersteds at falholde Spise- og Drikkevarer, Ædende og Drikkende Varer«. Han henviste til ordene i bevillingen af 18. juli 1718, hvor det blev kroens ejer tilladt noget »Øll og Brændeviin alleene at udsælge, ligesom det forbydes alle andre derudi Byen at holde nogen Drikkevarer tilfals, under vedbørlig Straf«, jfr. bevillingen af 9. april 1723. Han gjorde gjældende, at da forpagteren af Klampenborg og Christiansroe, hr. Ginderup, drev kro og værtshus, og da 5 detailhandlere og høkere handlede med spise- og drikkevarer, så skulle de dømmes til at betale ham erstatning for næringsstab og for kroejendommens værdiforringelse og kredittab.

Af praktiske grunde fortsatte Haagensen kun sagen mod høker Niels Olsen. Men i Nordre Birks dom af 31. marts 1869 udtalte dommeren, at Olsen har udøvet sin høkernæring i henhold til et af politiet

Personalet på Taarbæk Hotel omkr. 1900. Forrest i midten forpagteren, Hans Hansen, og hans hustru Christiane. Gorm Skifter

udstedt patent med hjemmel i lov af 8. marts 1856 om høkerhandel på landet, og da retten ikke gik ind på en ensidig tolkning af de ældre krorettigheder, blev høkeren frifundet.

Retssag nr. 3

Som følge deraf affattede Haagensen et 4-foliosider langt indlæg af 31. maj 1869 til »Deres Excellence« indenrigsministeren. Efter en lang redegørelse for kroens rettigheder efter de gamle bevillinger gjorde han gældende, at da dommen af 1869 fastslår, at der nu er næringsfrihed for handlende i Taarbæk, så må den logiske konsekvens være, at der ifølge Grundlovens bestemmelse om ejendomsrettens ukrænkelighed tilkom ham erstatning. For at få løst hele afløsningen af kroens eneret til at forhandle spise- og drikkevarer i Taarbæk på een gang, henstillede Haagensen, at Indenrigsministe-

riet fremsatte et lovforslag for at skaffe hjemmel til af statskassen at udbetale ham en erstatning. Han henviste til to love om erstatning for afløsning af gamle enerettigheder; ved lov af 17. april 1868 fik Søby Kro på Ærø 2.450 rigsdaler og ved lov af 10. december 1868 fik Dalby Kornvandmølle (syd for Kolding fjord) 10.000 rigsdaler. Begge love henviste til en lov af 16. februar 1866 om indførelse af dansk ret i de i 1864 fra Slesvig i Kongeriget indlemmede distrikter. (Da Danmark mistede Slesvig undtoges bl.a. Ærø og nogle sogne syd for Kolding). Der stod i denne lov, at hvis den nu i disse distrikter indførte næringsfrihed gjorde indgreb i særligt privilegium, skulle ministeren foranstalte det afløst mod erstatning.

I en senere ansøgning mente han »med Billighed« at kunne gøre krav på en erstatning af 150.000 rigsdaler, svarende til en årlig mindre indtægt af 6.000 rigsdaler. Han specificerede sine tab »til Dato«:

Høker Niels Olsen i 15 år à 500 rd.	7.500 rd.
Høker Hansen i 11 år à 500 rd.	5.500 rd.
Høker Lorentsen i 7 år à 500 rd.	3.500 rd.
Høker Sørensen i 3 år à 500 rd.	1.500 rd.
Høker Jensen i 6 år à 500 rd.	3.000 rd.
Høker L. Christiansen i 4 år à 500 rd.	2.000 rd.
Høker Hall i 2 år	1.000 rd.
Høker Bredvad i 2 år	1.000 rd.
Detailhandler Aarøe i 2 år à 500 rd.	1.000 rd.
Algelin i 15 år	7.500 rd.
Hansen, Nielsen og Sørensen i 5 år	2.500 rd.
Hotellerne på Christiansroe og Klampenborg mindst årlig 2.000 rd.	4.000 rd.
	i alt 40.000 rd.

Han ville dog nøjes med en afståelsessum på 50.000 rigsdaler; men hvis det skulle blive nødvendigt med en retslig afgørelse, forbeholdt han sig at påstå et større beløb.

Det kom der ikke noget ud af.

Han anlagde derefter sag mod Indenrigsministeriet. Men ved

Personalet i køkkenet på Taarbæk Hotel omkr. 1900. Personen nr. 2 fra højre er Christiane Hansen. Gorm Skifter

Landsoverrettens dom af 25. november 1872 (Ugeskrift for Retsvæsen 1873, side 357) blev ministeriet frifundet. I dommens begrundelse anførtes det, at den ret, der er forundt bevillingshaveren til at sælge spise- og drikkevarer ikke som eneret har større udstrækning, end der følger af selve kro- og værtshusholdet, i hvis naturlige og sædvanemæssige begrundelse det ligger, at de nævnte varer fortæres på stedet. Både han selv og hans forgænger havde søgt og erholdt personlige bevillinger til høker- og urtekramhandel. Også ved denne dom blev sagens omkostninger »efter omstændighederne« ophævet. Dommen synes ikke at være blevet anket til Højesteret.

Da Haagensen ikke kunne forstå, at han havde tabt denne sag, søgte han i de følgende år gang på gang Justitsministeriet om fri proces

anketilladelse til Højesteret. Det blev afslået 21. december 1875, 15. september 1877 og 11. juli 1879, da ministeriet ikke mente, at der var udsigt til at overrettsdommen ville blive ændret af Højesteret. Ansøgningen af 1875 var bilagt en erklæring fra læge Stybe og sognerådsmedlem Hillebrandt, der oplyste, at hans økonomiske tilbagegang skyldtes dels konkurrence, dels byggeri i en uheldig periode, hvilket havde medført execution (dvs. fogedudlæg), der dog ved velvilje var hævet, og endelig en stor familie (som nævnt i alt 7 børn).

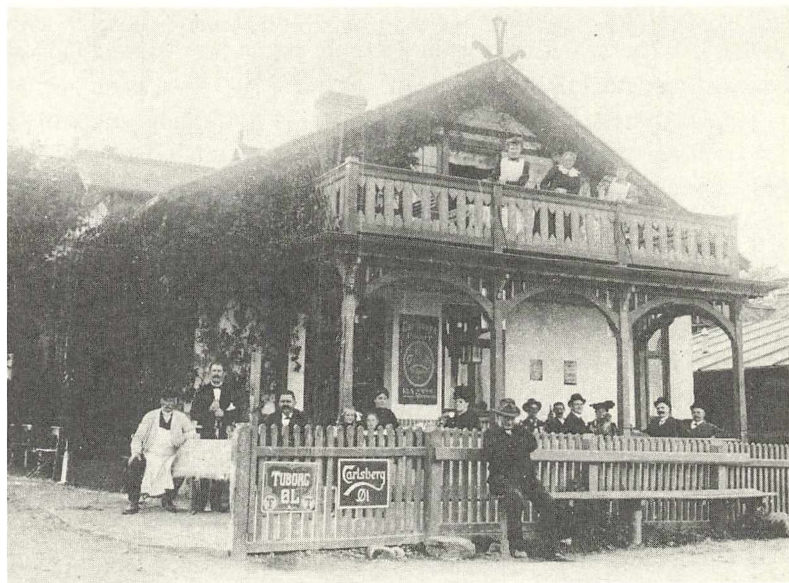
I ansøgningen fra 1877 henviste han til, at han havde mistet indtægt i en periode, fordi et betydeligt byggeforetagende var gået i stå ved den »saakaldte Murerskrue« (dvs. strejke), og at ejendommen var sat under administration, samt at det forhold, at bevillingen fra 1740 direkte nævnte regimentskvartermester Hansens prioritet, viste, at krobygningens værdi netop blev sikret ved privilegiet.

Han prøvede nu også at få støtte hos den lovgivende magt. Både i 1878 og i 1879 behandlede ansøgninger fra ham indbragt for folketingets finansudvalg af folketingsmand Christen P. Berg (Vejle amts 2. kreds). Det sidste oversendtes til Justitsministeriet, idet »Udvalget forventer at Andrageren finder Understøttelse af fri Proces« – men som nævnt afslog Justitsministeriet det og oversendte sagen til Indenrigsministeriet, fordi der i ansøgningen endnu engang var søgt om erstatning fra statskassen.

Alt forgæves!

Økonomien

Da Haagensen i 1870 på grund af de 3 nye bygninger med lejligheder søgte om et lån i Østifternes Kreditforening på 27.600 Rigsdaler, anslog vurderingsmanden ejendommens værdi i handel og vandel til 46.000 Rd. Direktionens bemærkninger var meget kritiske. Den ene vil »ei bestride det for Øieblikket herskende Raseri for at boe i Taarbæk i det fornemme Selskab og fornemme Omgivelser – men hvorlænge holder det?, hvis Moden vender sig til en anden Kant«, vil værdien af sommerlejlighederne falde. Taksationen var for høj, værdien var ikke over 30.000 Rd., og han slutter: »Eieren er jo forgældet helt

Krobygningen til Taarbæk Hotel, opført af P. C. Glud 1898. Fotografi ca. 1910 set fra havnen. Den siddende herre til venstre er Daniel Jacobi Gisler, forpagter af kroens stalde.

H. Topsøe-Jensen

op i Skorstenen og Eiendommen kommer vel snart under Hammeren«. Haagensen udtog ikke lånet, men fik i stedet sit gamle lån fra 1854 i den gejstlige enkekasse forhøjet fra 5000 til 10.000 Rd. Han søgte igen i 1872 på grund af den nybyggede 3½-etages hotelbygning (foto side 19), nu om 42.000 Rd. Ved taksationen vurderedes ejendommen til 70.000 Rd. Denne gang opnåede han et lån på 20.000 Rd. efter enkekasselånet.

Og der var den 18. marts 1874 tinglæst 2 »forlig« og 9 pantebreve for i alt 15.000 kr., de fleste på 1.000 og 1.400 kr. udlånt af en del kendte sommerbeboere i Taarbæk, bl.a. forfatteren Vilhelm Topsøe, particulier Jacob Michelsen, etatsråd Tietgen og overretsprokurator Heckscher. For Heckscher tinglæstes en fuldmagt – uigenkaldelig indtil de

nævnte pantebreve er indfrieede – til at administrere ejendommen og indkassere leje m.v. To af panthaverne fik tinglæst ret til at bebo hver sin lejlighed i henholdsvis 5 og 8 år.

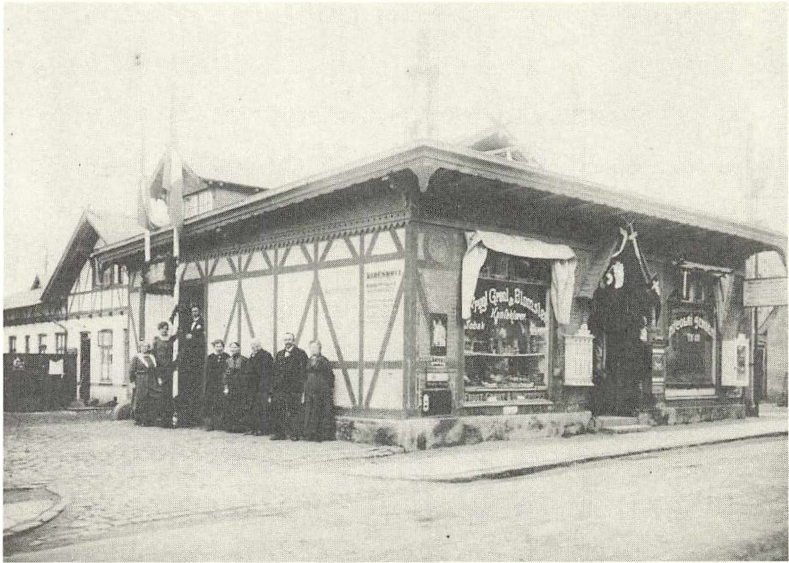
Alt dette viser, at Haagensen allerede i 1874 havde haft store økonomiske vanskeligheder; antagelig på grund af nybygningerne og vanskelighederne med at få tilstrækkeligt store kreditforeningslån. Til gengæld havde han fået lån af gode bekendte fra Taarbæk, der således har haft tillid til hans økonomi i 1874.

1876 foretoges en ny vurdering, der nu ansatte handelsværdien til 100.000 kr. Denne gang ønskede Haagensen efter udstykning af tre villagrunde langs den nuværende Edelslundsvejs nordre side (matr.nr. 2dg, 2dh og 2di) at få disse frigjort af kroejendommens pant, evt. mod et mindre afdrag. Igen er en af direktørerne meget kritisk: »Hotelbygningen er tarvelig, kun til Sommerbrug og anvendt som Reisestald kun lidet statutmæssigt Pant – uforholdsmæssig Leie af Kælderen«. Han vil knap nok vurdere kroejendommen til mere end 80.000 kr.

I 1883 kunne Haagensen ikke klare økonomien længere, og ejendommen gik til tvangsauktion. En panteattest fra januar 1883, rekvireret i den anledning, oplyser om følgende pantebreve:

Den Gejstlige Enkekasse	20.000 kr.
Østifternes Kreditforening	46.000 kr.
En vinhandler	4.000 kr.
De tre brødres interessentskab af 1862	42.000 kr.
Tømrmester, etatsråd Blom (1872)	5.000 kr.
og de førnævnte 2 forlig og 9 pantebreve	15.000 kr.

Den 15. februar 1883 sattes ejendommen, der af areal var 28.615 kvadratalen, til auktion efter rekvisition af Østifternes Kreditforening, vurderet 29. januar 1883 til 130.000 kr. Men ingen lysthavende var mødt, heller ikke til 2. auktion den 1. marts 1883. Ved 3. auktion oplyste de fleste panthavere, at de var villige til at lade deres fordringer blive stående i ejendommen. Købmand Ravn oplyste, at han var lejer i ejendommen. Overretsprokurator Herforth bød 43.200 kr. (altså dækkende Enkekassens 20.000 kr. og kreditforeningens rest 21.182 kr.). Men Haagensen begærede ny auktion.

Butiksbygningen ud til Taarbæk Strandvej (nr. 102) i 1923.

Birthe Rasmussen

Ved auktionsmødet 5. april 1883 oplyste vognmand A. L. Lorentzen, at den på hotellets grund i haven stående brønd med post og tilbehør var hans ejendom; ifølge en 16 år gammel aftale fik han ret til at grave brønden til at benytte hver sommer ved vanding af Strandveien mod gratis at vande på vejstrækningen ud for hotellet. Højstbydende blev Erik Daniel Bruhn, Halmtorvet 10, med 106.250 kr.; enkefru Emilie Sophie Frederikke Steffen, født Bahr, stillede sikkerhed, og den 25. maj 1883 fik hun auktionsskøde. De fleste panthavere fik dækning, men interessentskabet Haagensen kun for 19.518 kr.

Men Haagensen må have været afholdt. En trøst må det have været, at Taarbæk bys beboere indbød til et afskedsgilde den 17. april 1883 for ham i Taarbæk Hotel. Desværre giver Amtsavisen ikke noget referat af festen, men nævner blot, at han er flyttet til Hovedstaden, og at sundhedskommissionen vil miste en »nidkær Førmand«.

Hyggelig stemning ved Taarbæk Kro 1916. Herrerne er fra venstre Chr. Barming, Axel Yde, Henry Olsen og Eduard Yde. Birthe Rasmussen

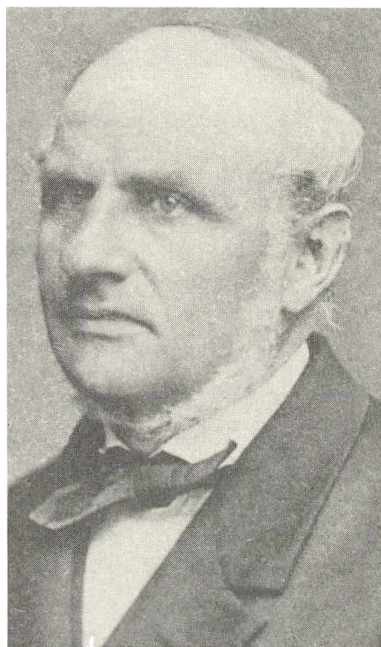
Ja, nidkær har han nok været både til at forsvare Taarbæks og sine egne interesser. Efter så mange års energi kunne han nok have fortjent mere held med det økonomiske.

Af Københavns Skifteprotokol fremgår det, at han ved sin død den 30. april 1906 boede hos sin søn Johann Sigvald, Lipkesgade 18. Denne oplyste, at afdøde kun efterlod sig sine gangklæder uden værdi, og at han ville bekoste begravelsen.

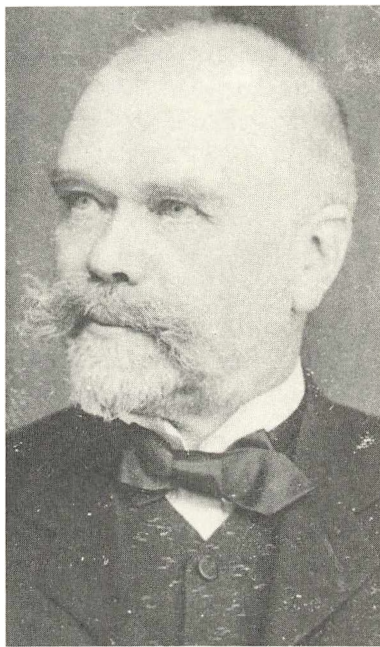
II. Emilie Steffen

Emilie Steffen fik den 16. oktober 1883 bevilling til krohold med samme ordlyd som Haagensens af 23. maj 1867.

Om Emilie Steffens tid fortæller arkiverne ikke så meget; men noget tyder på, at hun havde lært af sin forgænger at stå stejlt på sin ret. Da hun blev klar over, at den af fiskerne oftest benyttede vej til havnen (den nuværende Havnevej) i sin helhed lå på hendes grund, lod hun sin

Kroejer Vilhelm Haagensen (1816-1906).
Lyngby-Taarbæk Kommune

Hotelejer, direktør P. C. Glud (1850-1924).
Privateje

advokat, overrettsprokurator Herforth, bebude, at denne adgang til havnen ville blive spærret. Havnens ledelse søgte da om sognerådets støtte. Fiskerne mente at have hævd på færdsel ad vejen, som de uantastet havde benyttet, siden de byggede havnen i 1865.

I mødet den 5. maj 1885 vedtog sognerådet at yde et tilskud på 500 kr. Via Nordre Birk gik sagen til Amtet. Af Amtsrådets trykte forhandlinger (mødet 18. august 1885, side 80, J.Nr. 160/85) fremgår det, at fru Steffen nu havde betinget benyttelsen af vejen af et vederlag på 4.000 kr., senere nedsat til 3.000 kr., og at sagen var videresendt til Indenrigsministeriet med bemærkning om, at man »ikke fandt Føje til af Amtsfonden at bevilge noget Tilskud«. Af Indenrigsministeriets journal i Rigsarkivet fremgår det, at man har svaret, at »Ministeriet

Taarbæk Kro

ikke ser sig i Stand til at foretage videre i denne Sag«. I arkiverne findes intet om, hvordan striden så blev løst. Fotografier viser imidlertid, at vejen ikke blev spærret.

Emilie Steffen solgte ved købekontrakt af 3. juli 1896 og skøde af 18. december 1896 (tinglæst 31. marts 1897) ejendommen, men uden inventar, til direktør Poul Christian Glud for 135.000 kr.

12. Poul Christian Glud

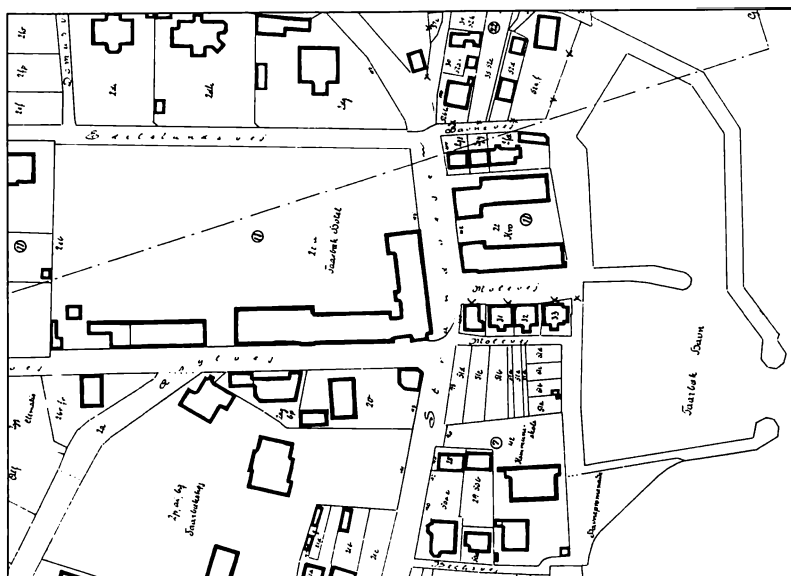
Poul Christian Glud fik den 2. marts 1897 bevilling til krohold med samme ordlyd som Haagensens af 1867.

Han foretog meget omfattende om- og nybygninger. I 1897-98 blev den gamle, nordre bygning langs Strandvejen nedrevet. Den søndre bygning forsynedes med et spir og langs alle 3 etager med balkoner. En 1-fags åben bygning tilbyggedes mod nord, og nord derfor indrettedes en forhøjet plads med borde og stole til udendørs servering (se foto s. 24). Langs den nuværende Skovvej byggedes dels et hjørnetårn (5½ etage) med indgangsparti, dels en stor, ny 3½-etages hotelfløj med balkoner, 12 fag lang. Længere mod vest på Skovvej byggedes i 1898 den bygning, der nu hedder »Taarbæksdal«, dengang indrettet til vaskeri, stald, vognremise og beboelse for personale. S. Marstrand var arkitekt.

I kommunens arkiv findes arkitekttegninger i stor målestok af alle facaderne. Når man sammenholder disse med fotografierne, kan vi forestille os et festligt bygningskompleks med balkoner, tårne, spir, udskåret træværk, åben terrasse med stole og borde, kaffe- og chokoladedrikkende damer i lange kjoler og store hatte og herrer med stråhatte – århundredeskiftets romantik!

Øst for Strandvejen blev alt fornyet. Langs vejen opførtes en bygning til 2 butikker og en rejsestald, sydligst en krobygning langs den nuværende »Havnevej«, nordligst en staldbygning og langs havnen en remise.

Den 20. juli 1898 blev der tinglæst en overenskomst, hvorefter bestyrer af Taarbæk Hotel N. M. Christophersen til Marineministeriet bortlejede et værelse i hotellets 3. etage mod en årlig leje 50 kr. foruden 4

Grundplan af Taarbæk Hotel m.m. i 1916. Udsnit af Lyngby-Taarbæk Kommunes matrikelkort.
Byhistorisk Samling

kr. for hvert døgn, det benyttedes, med ret til deri at anbringe og lade brænde en fyrlanderne samt til at indlogere to mand, til hvis logi der skulle være to opredte senge samt vandtøj og håndklæder.

I august 1899 gav sognerådet Søkortarkivet tilladelse til at anbringe et rødt lys i Taarbæk skoles gavlvindue, og lærerinde frk. Bering fik 30 kr. årlig i den anledning. Det må altså have været fra hendes sovekammervindue, at der lyste rødt!

I 1903 blev der indlagt »vanklosetter«. Kommunen foretog i den anledning en ombygning og forlængelse af hovedkloakken og måtte optage et lån. Som vilkår for tilladelsen måtte Glud lade tinglæse en deklaration, hvorefter han var pligtig til at friholde kommunen for renter 4¼% af et lån på 4000 kr.

I 1907 gav Glud kommunen tilladelse til i den til ejendommen

Taarbæk Kro

Den ødelagte hotelfløj langs Skovvej efter branden den 27. maj 1918. Helt til venstre ses den endnu eksisterende bygning Skovvej 8, nu kaldt Taarbæksdal. Byhistorisk Samling

hørende grøft langs Edelslundsvej at nedlægge en 30 tommers betonledning til at føre »skovvandet« til den under Strandvejen værende stenkiste og videre til udløbet i havnemolen.

Spørgsmålet om adgangsvejen til havnen dukkede op igen i 1912. Poul Glud ønskede at sætte en karnap på sydsiden af den daværende krobygning, dvs. ud mod nævnte vej til havnen. Sognerådet ville ikke tillade det under henvisning til reglerne om bygningsafstand mod vej. Han protesterede og henviste til, at hele vejarealet var hans, at den tidligere ejer i 1885 kun var gået med til »ikke for det første at ville iværksætte sin Trusel« om at lukke vejen. Hvis sognerådet fastholdt sit standpunkt, ville Glud lukke vejen og anlægge have på arealet. Han synes at have haft held med sin protest, vejen blev ikke lukket.

Skomagermester Christensens hus på østsiden af Taarbæk Strandvej, der brændte samtidig med hotellet. Huset lå ud for skolen, hvis port ses til venstre. Birthe Rasmussen

Vejen blev først overtaget af kommunen i 1941 som offentlig vej – i øvrigt samtidig med Nordre Molevej.

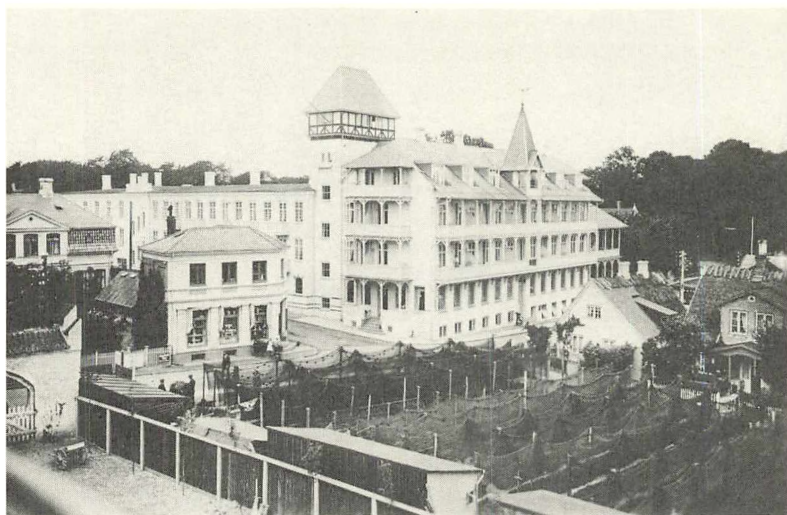
Den 27. maj 1918 udbrændte hotelfløjen langs Skovvej, hvori der under 1. Verdenskrig havde været indkvarteret soldater.

Ilden sprang over Strandvejen og antændte på østre side to beboelsesbygninger. Den ene, skomagermester Christensens, nr. 94 (matr. nr. 28), blev genopført; den anden, fisker Peter Svendsens, der lå i østlig forlængelse deraf (matr. nr. 29), blev købt af kommunen og udlagt som en forøgelse af skolens areal.

13. Christian Alfred Nielsen

Imidlertid havde Glud ved købekontrakt af 1. april, tinglæst 9. august

Taarbæk Kro

Taarbæk Hotel efter branden. Fløjen langs Skovvej havde oprindeligt haft gennemgående balkoner af træ lige som facaden, men fik ved genopbygningen efter branden små altaner. Til venstre ses købmand S. M. Ravns butik og villa, derunder lidt af porten ind til Taarbæk Skole.

Birthe Rasmussen

1916, og skøde af 10. oktober, tinglæst 16. oktober 1918, solgt hotellet med alt tilhørende til den hidtidige hotelforpagter Christian Alfred Nielsen for 300.000 kr. til overtagelse pr. 1. april 1916. Bygningerne var da brandforsikrede for 289.000 kr. og inventaret for 80.000 kr.

Hotelfløjen blev genopbygget omtrent som før, men uden balkoner (se foto herover). »Taarbæk Badehotel« genåbnede 20. maj 1919.

Siden Haagensens hotelbygning blev færdig i 1873 havde der været stor aktivitet i lokalerne: Teaterforestillinger, koncerter, baller, navnlig afdansningsballer for børn, jubilæumsfester, møder arrangeret af sangforeninger, grundejerforeninger, menighedsrådet, politiske foreninger, kommunen. Den første telefoncentral åbnedes i 1883 i bygningen.

Og i Gluds store tilbygning langs Skovvej blev der i 1897 indrettet en stor teatersal.

I dag savner vi i Taarbæk et virkelig stort lokale til beboeraktiviteter med stort fremmøde!

I 1935-36 blev fløjen langs Taarbæk Strandvej nedrevet. I fløjen langs Skovvej blev der indrettet lejligheder. Og langs Taarbækdalsvej og Edelslundsvej blev opført en ny beboelsesejendom »Taarbæk Have«.

I 1940 blev alle bygningerne øst for Strandvejen nedrevet og de nuværende kro- og butikbygninger opført efter arkitekt Hans Wilhardts tegninger.

Brændevins brænding

Som bekendt har stærk spiritus altid været et problem, som staten måtte forsøge at regulere. Hjemmebrænding skete i ældre tider mange steder ikke blot på kroerne, men også privat.

En regulering blev forsøgt ved en forordning af 4. juli 1689 om »unyttigt Kroholds samt Destilleerpanders eller Brændeviins-Hattes Afskaffelse paa Landet«. Det bestemtes, at brænderi uden for de privilegerede kroer var forbudt, og kroer nærmere købstæder end 2 mil skulle aftage deres varer fra staden. Af en forordning af 3. maj 1768 fremgår det, at det offentlige lod bortauktionere brændevinstilladelser sognevis, den tids giftskat. Men civile og militaire Betjente, Proprietairer, Forpagtere, Præster og Degne beholdt frihed til at brænde til »egen Huushold«. Og de privilegerede kroholdere måtte brænde mod en afgift, men kun sælge til rejsende og nærboende. Men af det dystre forord til den store forordning af 7. august 1786 fremgår det, at det ikke var lykkedes at stoppe utilladelig brænden.

Af oplysningerne om Hans Hansens ejendele ved dødsboskiftet ses det, at han havde visse remedier til brændevinsbrænden. Da der i 1700-tallets begyndelse synes at komme orden i hvilke kroer, der måtte være, ser vi, at Jochum Friis i bevillingen 1730 får tilladelse til at brænde, og det gentages i de senere kroholderes bevillinger, inkl. Haagensens.

Taarbæk Kro

Der er en oversigt over privilegerede brænderier i L. V. Scheels bog »Brændevinsbrændingen i Danmark« 1877. Her nævnes i 1804 Taarbæk kro med en kjedel stor 252 potter (omtrent lig liter). I nærheden fandtes også Skovhoved kro (234 p.), Raadvad fabrik (136 p.), Strandmøllens fabrik (275 p.). Af de følgende oversigter for 1811, 1824 og 1848 fremgår det, at Taarbæk kros kjedel da var forseglet – altså ude af brug. Det tyder på, at det nok ikke altid har været lige lønsomt at fremstille brændevin selv, navnlig da Taarbæk havde tætved liggende konkurrenter.

Juni 1986

Hans Topsøe-Jensen

Fra fhv. sognepræst i Taarbæk P. Gamrath har forfatteren modtaget et manuskript om Taarbæk Hotel af den historisk interesserede forfatter Knud Bokkenheuser (1869-1936) og forsynet med en efterskrift af P. Gamrath. Da dette manuskript indeholder mange oplysninger om hotellet i dette århundrede, bringes størstedelen af det nedenfor:

[Den endnu (1930) levende 72-aarige Havnefoged Sørensen mindes med Glæde det fornøjelige Liv den Gang, da Taarbæk endnu var en Idyl] og ikke kendt af Landliggerne. Hotellet var den Gang en lang, lav, straatækt Bygning, og Edelslund og dets Jorder blev hurtigt solgt fra og bebygget med moderne Villaer af Grosserer Michaelsen. Taarbæksdal blev nedrevet og gav Plads for Hotellets smukke Have. I Hotellet var der Beboelse, og i en Længe bagved havde Slagter Arildsen et Kødudsalg, medens Haagensen sammen med sine to Brødre drev en Købmandsforretning i Hotelkælderen. I Kælderen var der tillige i lange Tider en søgt Kælderbeværtning, hvor Fiskerne og andre af Egnens faste Beboere søgte ned. Den første Vært dér hed Hübscher, derefter fulgte en meget populær Mand, Anders Jensen, der, rimeligvis efter den Gaard, hvorfra han stammede, kaldtes Vedehaven, og efter ham fulgte den mest ejendommelige og populære, en Jyde ved navn Borup. Han passede selv Forretningen sammen med sine to flinke og dygtige Døtre; men det stod ikke helt moderne til med hans

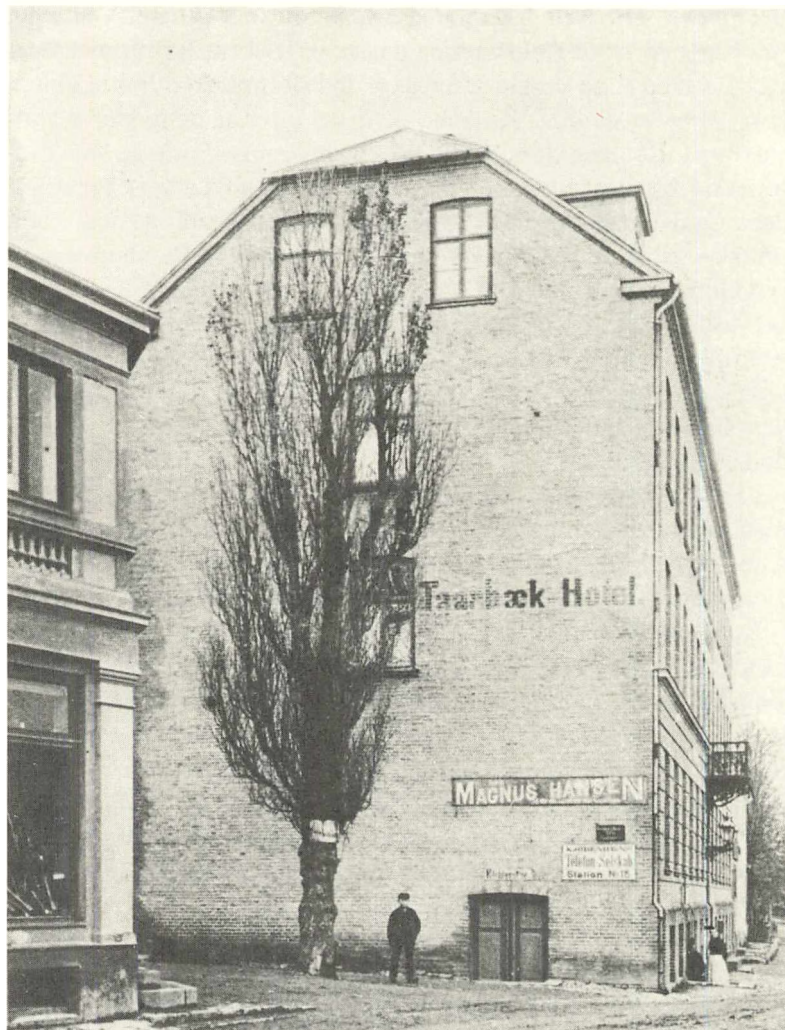
Bogholderi. Det førte han nemlig med Kridt rundt om paa Væggene, paa Klappen ud til Køkkenet og paa selve Disken, og efterhaanden som Bestillingerne skulde noteres op, lød Borups dybe Bas til Datteren: »Hvor er Kridtet, Rasmine, kom me'et!«, og dette blev blandt Gæsterne til et helt Mundheld. De øvrige primitive Forhold, som taaltes i hine ikke just altfor strengt hygiejniske Tider, fik efter Havnefogedens Oplysninger ogsaa det paa deres Samvittighed, at den store, smukke, gamle Poppelpil, som var Taarbæks Pryd og Stolthed og stod ved Hotellets Sydende [dvs. midt paa den nuværende Vej, se foto s. 46], fik en meget trist og vaad Ende, idet den gik ud, fordi Kældergæsterne i alt for høj Grad vandede den under deres Aftrædelse. Det var altsaa ikke, som man den Gang sagde, en pietetsløs Handling af Fabrikant Glud, da han under Hotellets Ombygning lod den fælde. Den var død i Forvejen.

I Haven fandtes der i de Dage en Rende, der førte Overfladevandet fra Dyrehaven ned til Søen. Over den førte en Bro, der karakteriserede den hyggelige, gamle Have; men alt dette forsvandt, da man fik mere moderne Kloakeringsforhold bragt i Orden [Edelslundsrenden].

Da Haagensen i Firserne var blevet træt af det meget Arbejde med baade at drive Kroen (hvis Rejsestald for øvrigt var en god Indtægtskilde i de Tider, hvor man hverken kendte Sporvogne eller Automobiler), Købmandsforretningen og Hotellet, solgte han det hele ved Auktion den 25. Maj 1883 til Enkefru Emilie Sophie Frederikke Steffen f. Bahr, som drev den med vekslende Held lige til den 18. December 1896, da hun solgte det hele til den bekendte og ansete Direktør, da Fabrikant, Poul Christian Glud, den ene af det endnu florerende Firma Glud og Marstrands Indehavere.

Denne dygtige og kyndige Forretningsmand havde ganske forelsket sig i Taarbæks Skønhed, dets frie Beliggenhed ved Øresund og umiddelbare Naboskab med Dyrehaven, og han mente derfor, at han (navnlig da Havnen, der helt ejes af Fiskerne selv, er en af de bedste paa Kysten, hvor alle Lystsejlerne og Kaproerne maatte faa et udmærket Samlingspunkt for deres Sportsliv) dér kunde skabe et mondant og fuldstændig tidssvarende Badehotel, og han ofrede derfor ikke

Taarbæk Kro

Taarbæk Hotel før P. C. Gluds ombygning med det i teksten nævnte poppeltræ ved sydgavlen. Helt til venstre købmand Ravns butik.

Byhistorisk Samling

ringe Summer paa at ombygge og modernisere Hotellet og Kroen. [Han flyttede Krostuen fra Hotellets Kælder over paa den anden Side af Strandvejen paa den nedrevne Rejsestalds Grund og indrettede Butikker i den tidligere Krokælder, og] han lavede en smuk villamæssig Bebyggelse med Altaner ud til Søen. Dette slog imidlertid Fejl, vel nærmest, fordi det var vanskeligt at raade Bod paa det Vanry, som Fru Steffen især i sine sidste Aar havde bragt Hotellet i paa Grund af sin daarlige Mad. Selv kunde han jo ikke drive Hotellet, og han bortforpagtede det derfor til forskellige Værter, hvoraf den første, Hans Hansen, kaldet Sorte Hansen, døde efter kort Tids Forløb, og de øvrige, bl.a. én, der hed Schmidt, og selve den fra sit Lokale paa Gammelholm saa kendte Wittmack, hurtig opgav Ævred.

Endelig fandt Glud i 1910 en Mand, der syntes at være den rette, idet han den 9. November bortforpagtede baade Hotel og Kro til Chr. A. Nielsen, der i Forvejen i nogle Aar med Held havde drevet Vedbæk Hotel, men i øvrigt var en erfaren Mand, som havde tjent sine Sporer i Studenterforeningens gamle Bygning ved Holmens Kanal, bag Niels Juels Statue.

Folk, der blev Studenter i Slutningen af 80'erne, vil med Velvilje mindes Tjeneren paa Første Sal, der efter en i Foreningen da gældende Tradition skulde hedde »Kresjan«, hvad enten han hed det eller ej. Men netop i de Aar, da den fra Tivoli velansete Ægidius var Vært i Studenterforeningen, hed han virkelig Christian. Det var nemlig Taarbæks senere Hotelvært, Chr. A. Nielsen, som den Gang vandt sig alle gode Studenters Sympati og Taknemmelighed ved den stilfærdige og beskedne Optræden, hvormed han imødekom alle Ønsker fra sin Plads ved Disken der, og den bestemte og diskrete Maade, hvorpaa han uden nogensinde at lægge sig ud med sine Kunder evnede at sørge for, at den Kredit, han i Følge sit Publikums Art temmelig hyppig blev nødt til at tilstaa, aldrig kom til at overskride de Evner til Betaling, han ved et nøje Kendskab til de enkelte Medlemmers Samfundsstilling kunde taksere dem til. Han blev populær herved og ved sine altid beredvillige Svar om at modtage Besked eller besørge Smaaærinder, og det vakte derfor megen Glæde, da han ved Ædigiuss' Afsked selv

overtog Restaurationen i Foreningen, der under ham – maaske meget takket hans udmærkede Kones Madlavning – genvandt sit Ry som et godt Madsted.

Chr. A. Nielsen havde da ogsaa til at begynde med nogle gode Aar i Taarbæk Hotel. Det var navnlig Roerne og Lystsejlerne, der søgte i stadig stigende Tæl ud til Taarbæk Havn, hvor bl.a. ogsaa igennem mange Aar Hans Majestæt Kongen allerede fra sin Kronprinsetid havde sine forskellige »Rita«er liggende. Det blev Liv og glade Dage paa Hotellet med Baller og Maskerader, alt under de korrekteste Former. Kælderbeværtningen forsvandt, og Kroen blev ogsaa et yndet Tilflugtssted, fortræffeligt som den ligger.

Og en skønne Dag udbrød Krigen [1914], og da Befolkningen i Taarbæk ikke var særlig begejstret for at skulle have Sikringsstyrkens Indkvartering, formaaede den Krigsministeriet til at henvende sig til Nielsen for at leje hele Hotellet til Kaserne med ham som Vært. Lige straks var han ikke meget begejstret for denne Tanke; han frygtede, at han skulde miste hele sit gode Publikum. Tilsidst blev han dog »tvungen til at gaa frivillig med«, og han kom ikke til at fortryde det; thi netop dette Lejrliv bragte mange Folk til Taarbæk Hotel, og han tjente strygende. Ganske vist hændte der i 1918 det Uheld, at der opstod Brand i Hotellets sydvestlige Fløj, der blev ødelagt. Man har aldrig faaet opklaret, hvorledes Ilden opkom; men »de Indfødte« er dog tilbøjelige til endnu at give Militæret Skylden, da det netop i denne Fløj havde indrettet et Snedkerværksted, hvor der fremstilledes Skilderhuse o.l.; men Nielsen led heldigvis intet Tab derved, saa at han i 1918 kunde købe Hotellet af Poul Glud. Han drev det, til Sygdom og andre Forhold i 1927 tvang ham til at opgive sit Bo. Hotellet blev da en kort Tid drevet af en Dansk-Amerikaner, Dane, indtil det ved Tvangsauktion den 23. September 1927 udlagdes til Hotelejer Arthur Jensen, Hotel »Kronprinsen« i Nyhavn, som samme Dag overdrog det til dets nuværende [1930] Ejer, Direktør Erh. Heckmann, der tidligere var Medindehaver af »Hotel Cosmopolite« i København.

Hr. Heckmann har i de Aar, han har ejet det, ofret meget paa Hotellets Modernisering saavel i det indre som i det ydre. For dette sidstes

vedkommende kan det navnlig fremhæves, at han har fjærnet nogle grimme Skure, der har ligget ud mod Edelslundsvej, og her anbragt et Par udmærkede Tennisbaner, som er meget søgt baade af Hotellets Gæster og Taarbæks Beboere.

Men i øvrigt drives Hotellet efter et hyggeligt Familiehoteles Mønster. Der er ogsaa inddraget nogle Værelser til Helaarsbeboelse; men derfor er Dørene dog vidt aabne udadtil. Stadig er Taarbæk Havn, der blev paabegyndt navnlig ved Hambros Rundhaandethed i 1863-64, men senere af Fiskerne selv er gjort til en Mønsterhavn (som i de sene-ste Aar er forbedret med Cementmoler og til Sommer vil indvie sin nye, smukke Promenade), et Samlingssted for alle vore Søsportsmænd, der med Glæde søger Hotellet, dets smukke Lokaler og udmærkede Varer, men ogsaa Landliggere, der her baade bor tæt ved København og tilstrækkeligt langt borte derfra til at være »uden for Civilisationen«, især om Hverdagene i en ganske idyllisk landlig Ro, hvor Dyrehaven og Sundet danner herlige Tumblepladser, søger i stedse større Skarer til Taarbæk Hotel for at nyde Livet i den danske Sommer.

April 1930, Knud Bokkenheuser

Efterskrift

Efter Samraad med Hr. Cand.polit. Troels Glud, Taarbæk, kunde der i Betragtning af, at der er gaaet mange Aar, siden Knud Bokkenheusers Artikel blev affattet, være Grund til følgende Tilføjelser:

Det varede dog ikke mange Aar, før Hotellets Saga var ude. Forklarin-gen herpaa ligger vel bl.a. i den almindelige Nedgang i Folks Velstand i 1930'erne, der førte til, at en Række Sommerhoteller i Københavns Omegn maatte lukkes og eventuelt anvendes til andet Formaal, der bedre kunde forrente de stigende Ejendomspriser. Medvirkende til Fortsættelsen af denne Udvikling efter Krigens Ophør 1945 har vel ogsaa været Folks Ønsker om at rejse til fjernere Feriesteder og Kravet om mere Komfort ud over, hvad de ret primitivt udstyrede Hotelbyg-ninger fra forrige Aarhundrede kunde byde paa – og saa naturligvis Automobilismens enorme Udbredelse.

Taarbæk Kro

Hvad nu angaar Taarbæk Hotel, saa efterfulgtes Heckmann af en landmand ved Navn Tønnes Jensen, der dog ikke kunde klare sig, men solgte hele Hotelkomplekset med Haven og Kroen til Arkitektfirmaet Wittmack og Christoffersen. I Løbet af 30'erne blev Hovedbygningen mod Taarbæk Strandvej nedrevet, og Hotellets gamle Sydfløj (langs Skovvej), der var blevet ret beskadiget efter en Brand, blev ombygget og indrettet til Beboelseslejligheder. Til samme Formaal opførtes en Vestfløj og en Nordfløj, hvorved de nævnte Tennisbaner forsvandt, saaledes at hele Bebyggelsen (»Taarbækhave«) aabnede sig ud mod Øresund. Ved den Tid adskiltes Kroen fra Forbindelsen med Hotellets Efterfølger (Boligkomplekset vest for Vejen), og et Par Grunde langs Østsiden sikredes til Bibliotheket og nogle Butikker. Den første Ejer af Kroen var Restauratør Martinus Emanuel Paarup, efter hvis Død i 1945 Fruen drev Virksomheden til 1953. Saa fulgte Ove Albert Anild, derefter Poul Jensen og indtil 1971 Hans Ole Poulsen, der solgte Virksomheden til Restauratør Tillisch. Men kun tre Aar efter blev Fru Kate Hjorth Petersen Ejer af den gamle Kro, der under hendes Styre er inde i en Opgangstid.

Lad mig lige tilføje, at naar det ovenfor nævntes, at den gamle Krohave laa ud til Hjørnet af Edelslundsvej og Taarbæk Strandvej, saa maa vi forestille os, at den vel snarere har dækket hele den nuværende Edelslundsvejs østlige Ende, idet der førhen slet ingen Vej var, men kun en grøn Sti langs Edelslundsrenden, der som en lille »Arm« af Taarbækken førtes under Strandvejen og videre ud i Havnen. Undertiden løb Vandet over, naar det regnede stærkt, og bragte Vandskader med sig i de ved Havnen liggende Huse.

Juli 1984, P. Gamrath

Den nuværende restaurant i Taarbæk er beskrevet i et program til afgangssopgave ved Kunstakademiets Arkitektskole af Torben Lund. Trykt i 1983 som et hæfte med illustrationer.

Ida Packness

TAARBÆK APOTEKS HISTORIE

For værdifulde oplysninger og beredvillig hjælp takker jeg hermed fhv. rets-præsident Hans Topsøe-Jensen, min søster cand.pharm. Karen Noiesen og bibliotekar, cand.mag. Hans-Otto Loldrup, Dansk Farmaceutforenings Bibliotek.

Jeg er født på Aars Apotek i Himmerland, opvokset på Krone-Apoteket i Randers og tilbragte mine ungdomsår på Taarbæk Apotek, indtil jeg blev gift i 1936.

Mine forældre) traf hinanden i Rudkøbing på Langeland, hvor de begge var ansat som kandidater på apoteket. Det blev hurtigt til forelskelse og forlovelse. Far søgte og fik bevilling til at drive Aars Apotek, der dengang var hjælpeapotek til Løgstør Apotek. I 1907 flyttede det unge ægtepar ind i den nye apoteksbygning. Der blev nok at gøre. Af personale var der kun en defektrice og senere en discipel, men far havde det held at have fået en kone, som var højt begavet, en fremragende praktisk farmaceut og en god pædagog, når det drejede sig om uddannelse af defektricer og teoretisk oplæring af disciple. Far drev apoteket i 10 år, indtil han i 1917 blev provisor på Kroneapoteket i Randers. Far var gammel københavner, så da apoteket i Taarbæk blev ledigt ved den forrige apotekers død, søgte far privilegiet og fik 7. november 1929 bevilling til at drive Taarbæk Apotek. Far overtog apoteket den 1. februar 1930.

Efter apoteker H. P. Møllers død havde det været stærkt på tale at flytte apoteket andetsteds hen. Grunden til dette var apotekets dårlige økonomi. Apoteket hørte til den kategori af apoteker, som fik »sub-

) Hans Eiler Budtz, f. 5. maj 1877, cand.pharm. 1898. Død 21. marts 1959. Paula Budtz, f. Dall. F. 22. marts 1882, cand.pharm. 1904. Død 30. juni 1970.

Ida Packness, f. Budtz, cand.mag., forhenværende overbibliotekar ved Danmarks Lærerhøjskoles Bibliotek.

vention«, dvs. en understøttelse fra staten, som bragte indtægten op på et passende niveau. Daværende formand for Taarbæk Grundejer- og Kommunalforening kaptajn Thorbjørn Thorbjørnsen, senere underdirektør i Dansk Arbejdsgiverforening, gjorde et stort arbejde for apotekets forbliven i Taarbæk, idet han bl.a. fremhævede, at hvis apoteket flyttede ind i landet, ville der intet apotek være på Strandvejen mellem Hellerup og Helsingør. Det lykkedes ham med sin ildhu og energi at overbevise myndighederne om, at apoteket lå bedst, hvor det lå. Der var ikke mange ansøgere til privilegiet. En af grundene var, foruden den dårlige økonomi, en vis overtroisk ængstelse blandt eventuelle ansøgere over, at de tre forrige apotekere var døde efter ganske få års virke i Taarbæk. Far gjorde denne overtro til skamme, idet han drev apoteket i 28 år.

Apoteksvirksomheden i Taarbæk går langt tilbage i tiden og knytter sin tilblivelse til Klampenborg Kur- og Badeanstalt. I 1873 ansøgte apoteker Chr. Schøller i Lyngby om tilladelse til i sommermånederne at etablere en »dispensationsanstalt« ved Kuranstalten under tilsyn af anlattens læge, under hensyn til det store publikum, der om sommeren boede i Klampenborg og omegn. Sundhedskollegiet erklærede 21. april, at »det ikke have noget at erindre mod det Ansøgte, imod at Udsalgsstedet bestyres af en examineret Pharmaceut, at det er underkastet Physiци Kontrol, at Tilladelsen falder bort, dersom der oprettes et selvstændigt Apotek der paa Stedet eller nærmeste Omegn, hvortil dog maa knyttes det Forbehold, at Ansøgeren ikke vægrer sig ved at holde Udsalgsstedet aabent hele Aaret om, hvis Kollegiet maatte anse det for tilraadeligt«.

Ministeriet forespurgte derefter kollegiet om dets stilling til eventuelt at lade denne dispensationsanstalt indrette og drive i overensstemmelse med de regler for de påtænkte »hjelpeapoteker«, om hvilke regler der netop for tiden forhandlede. Kollegiets flertal sluttede sig her til, og 21. juli 1873 fik apoteker Schøller bevilling til »paa Klampenborg Kur- og Badeanstalt eller i sammes umiddelbare Nærhed at maatte oprette et Hjelpeapotek i Henhold til Kgl. Resolution af 7. Juli s.Aa.« Bestyrere af hjelpeapoteket blev F. Vilh. Sørensen fra 1873-75 og Carl Christian Nicolai Michelsen fra 1875-1884.

Denne resolution tilsagde vedkommende apotekere ret til mindst i 10

år at måtte drive hjælpeapotek, og i 1883, ved udgangen af denne periode, tog Sundhedskollegiet da spørgsmålet op om, hvorvidt Taarbæk Hjelpeapotek nu kunne bestå som selvstændigt apotek. Da Fysikatet af hensyn til egnens beboere mente det fordelagtigt, at apoteket blev selvstændigt, indstillede Sundhedskollegiet 5. maj 1883 til ministeriet, at der i Taarbæk blev oprettet et selvstændigt apotek med personligt privilegium fra 1. februar 1884 at regne. Ved kgl. resolution af 6. september 1883 oprettedes herefter et selvstændigt apotek i Taarbæk, dog først fra 1. august 1884. Det oprettedes som personligt privilegium og med handelsret som for købstadsapotekere i henhold til Forordning af 4. december 1672 § 18.

I Københavns Amts Avis for 25. juli 1873 kan man læse følgende under »Avertissementer«: Taarbæk Apothek aabnes i Morgen Lørda- gen den 26de ds. i Hr. Vognmand Lorentzens Ejendom i Taarbæk.

2. oktober 1884 skriver Amtsavisen: Taarbæk Apotek flytter 8. Oktober til den ny Bygning paa Christiansro, »skraas overfor Taarbæk Hotel«. Privilegiet blev opslået ledigt den 20. september 1883 og den første bevilling udstedtes 18. december samme år for hjælpeapotekets bestyrer C. C. N. Michelsen fra 1. august 1884 at regne. Den 8. oktober 1884 flyttede apoteket ind i den nye bygning på matrikel nr. 5 d, udstykket fra matrikel nr. 5 af Taarbæk, ejendommen Christiansro.

Allerede i 1887 var der opstået et behov for et håndkøbsudsalg. Dette ses af en annonce i Amtsavisen for 1. september 1887, hvori det meddeles, at apoteket har ansat en købmand Kursch i Ordrup til at varetage dette. Apoteker Michelsen drev apoteket indtil 1896, hvor han fik bevilling til at drive St. Nicolai Apotek i Svendborg. I 1891 var han blevet indvalgt i Taarbæk Grundejerforenings bestyrelse, men trådte ud ved fraflytningen i 1896.

Herefter overtog Conrad Haaber-Larsen apoteket fra 1. november 1896. Købesummen for varer, inventar og bygning med have beløb sig til 29.250 kr. Han beholdt apoteket til 1909, hvor han overtog det nyoprettede Stjerneapotek i København. I hans tid oprettedes endnu et håndkøbsudsalg på Stationsvej i Vedbæk, som installeredes hos købmand Robert Hansen-Larsen.

Den 22. juni 1910 fik Emil Dam bevilling til Taarbæk Apotek, som

Receptkonvolut fra Taarbæk Apotek, antagelig fra perioden 1873-84.

Dansk Farmaceutforening

han overtog 1. juli samme år og drev til sin død 1915. Om Emil Dam skrives der i A. Schæffer: De danske Apotekers Historie, bd. 3, s.278: »Emil Dam kom hurtigt frem i første Række blandt sine Fagfæller. Hans store Interesse for Faget og Standen, hans strenge Retfærdighedssans og ideelle Livssyn gjorde ham til selvskreven Deltager i det Arbejde for Forbedring og Højnelse af den konditionerede Farmaceuts Levevilkaar, som i Begyndelsen af 90'erne tog Fart indenfor »Farmaceutisk Medhjælperforening«. Den Grundighed og Omhyggelighed, hvormed han gik op i alt sit Arbejde, prægede ogsaa hans fagpolitiske Virksomhed, der blev af stor Betydning for hans Fagfæller«. Det blev dog som fagets historiker, han gjorde sin største indsats. Hans grundlæggende og omfattende arbejder på dette område gjorde hans navn kendt viden om og sikrede ham et varigt minde, da døden afbrød hans livsværk midt i arbejdet med udgivelsen af »De danske Apotekers Historie«. Det bør nævnes, at han ved siden af sine faglige interesser ogsaa var en ivrig dyrker af musik og musikhistorie (specielt gamle

Receptkonvolut fra Taarbæk Apotek fra perioden 1896-1909.

Dansk Farmaceutforening

strenginstrumenter) og fra 1907 var formand for guitarklubben »Canto«. Emil Dam blev begravet på Taarbæk Kirkegård. Mere end 200 inden- og udenlandske kolleger og venner samlede ind til en mindesten på hans grav. Tegningen til stenen var leveret af arkitekt Kay Fisker og udført af billedhuggeren Johs. Bjerg. Graven er nu sløjfet.

De efterfølgende tre apotekere fik kun en kort virketid: Marius Rosenkilde fra 1915-1922. Bahne Riddermann Bahnson 1922-24 og fars forgænger Hans Peter Møller fra 1924-1929.

Apoteker Møller var på forskellig vis virksom og interesseret i sit fag og sin stand, bl.a. udarbejdede han en »Farmaceutisk Laboratoriejournal« og en håndbog i tabletkompositioner og tabletfremstilling på apotekerne (1922). Han konstruerede også en praktisk og let håndterlig tabletmaskine. Han havde som apoteker vinhandlerborgereskab, da der på apotekerne fra gammel tid solgtes vin til syge. Apoteker Møller var meget interesseret i vin. Han tog selv vin hjem fra Frankrig på fade. Da far overtog apoteket var der således et ret stort vinlager, som

Taarbæk Apoteks historie

Taarbæk Apotek i 1920'erne. Personen til venstre på trappen er sandsynligvis Bahne Riddermann Bahnsen, som var apoteker i Taarbæk i 1922-24.

Byhistorisk Samling

far overtog det meste af. Det var et held for familien. Da 2. verdenskrig brød ud, standsede far vinsalget, og vi havde gennem hele krigen vin nok til privat forbrug. Den sidste champagne blev drukket om aftenen den 4. maj, da fredsbudskabet havde lydt. Vi sad i Bellevue-Biografen, da filmen pludselig blev afbrudt. Far ville først slet ikke tro det, men da vi kom ud i den lyse sommeraften, måtte også han overgive sig til glæden.

De skiftende apotekere indførte tid efter anden forskellige forbedringer og nyindretninger i apoteksbygningen. I Haaber-Larsens tid indsattes spejlglasruder i officinet, et bord med opsats, monrer i skranken og en del nyt, løst inventar. Haaber-Larsen lagde også vægt på handel med købmandsvarer. Han reklamerede i udhængsskabe med f.ex. vin, toiletartikler og cigarer! Inventaret var malet som en imitation af mose-eg. Loftet var et kassetloft. Under loftet løb en frise med en sand kongerække af apotekere med data og tidspunkt, hvornår de havde »regeret«. Gamle mortere og bojaner var opstillet på iøjnefaldende steder. Rummet prægedes i øvrigt af de smukke gamle hvide porcelænskrukker med guldkant, alt i alt et hyggeligt og særpræget interieur.

I 1909 var ejendomsskylden 30.000 kr. og varer og inventar vurderet til henholdsvis 6000 kr. og 3000 kr. I 1922, efter M. Rosenkildes død, vurderedes ejendommen med tilliggende areal til 80.000 kr. og inventar til ca. 15.000 kr.

Apoteker Møller lod i 1925 tilbygge vindfang for indgangen til officinet samt et trapperum i den sydlige gavl, hvorved rummenes antal forøgedes med et urtekammer i stuen og et værksted i kælderen. Ovenpå tilbygningen indrettedes en altan. Han lod tillige indrette brændselrum, støderum og rum til opbevaring af brandfarlige væsker.

Da far overtog apoteket var arealet på 1600 kvadratalen incl. haven. Overtagelsessummen var 70.000 kr. excl. inventar. At far kunne overtage apoteksbygningen til en noget lavere pris end forgængeren skyldtes, at der ved bygningssynet var konstateret husbukke i ejendommen. Disse blev fjernet ved indblæsning af varm luft i tag-etagen. Apotekslokalerne bestod i stue-etagen af officin, receptur, urtekammer, materialekammer, analytisk laboratorium, kontor samt værelse for den nattevagthavende farmaceut. I kælderen fandtes flaskeskyllerum, laboratorium med dampkedel med destillationsapparat og dampgryder samt materialekælder. Apoteket havde ved fars overtagelse håndkøbsudsalg i Vedbæk, Skodsborg og Raadvad. Et håndkøbsudsalg i Skovshoved blev overført fra Ordrup Apotek og tillagt Taarbæk Apotek. Efter et par års forløb søgte far om tilladelse til at oprette et håndkøbsudsalg

Taarbæk Apoteks historie

Taarbæk Apotek i begyndelsen af 1930'erne, Taarbæk Strandvej 86.

Ida Packness

i Klampenborg. Det blev indrettet i Chokoladeforretningen på Dyrehavevej. Et lille medicinudleveringssted blev endvidere oprettet hos den lokale frisør og barber i Hjortekjær. Apoteket havde også leverancen af al medicin til Skodsborg Badesanatorium, som med tiden blev en meget stor kunde. Et apotek var dengang en ret enestående virksomhed, idet fabrikation og salg af de fremstillede varer foregik under samme tag. Der hvilede en bestandigt skiftende, eksotisk og krydret atmosfære over lokaliteterne, så langt fra den fade lugt i lægers og tandlægers venteværelser. Man indsnusede den stimulerende duft af kamfer, man vidste, hvor de apoteksfremstillede pebermyntekager lå i deres fine røde og blå papæsker, såvel som de lange elegante æsker med tyklakrids og engelsk lakrids. Fra Evers-fabrikken kom malt- og mentholbolcher i ovale blikæsker, hvorpå man så en ældre herre overrække en lille formentlig forkølet pige et stykke »brystsukker«.

Apoteker Hans Budtz foran Taarbæk Apotek i begyndelsen af 1930'erne. Ida Packness

Vi flyttede ind i apoteket en kold, grå og blæsende februardag 1930. Det første indtryk, man fik af byen, var ikke just positivt. På vestsiden af Strandvejen lå en række af de gamle villaer, bygget på eller ved søskrænten af udflyttede københavnere, suppleret med grimme forretningsbarakker. Den østre side af Strandvejen bar præg af, at de gamle fiskerhuse var blevet forsynet med tilfældige og uskønne tilbygninger, formodentlig for at give plads til sommerudflytterne fra København. En senere generation af arkitekter har dog givet udtryk for det spændende og pittoreske i dette selvgroede bykvarter. Det varede i øvrigt længe, før man fik øje på nødvendigheden af en lokalplanlægning.

Taarbæk på den tid bar naturligvis også præg af, at der stadig eksisterede et erhvervsfiskeri. Havnen var fuld af fiskerbåde, lystsejlere var i absolut mindretal. Langs Strandvejen hang hver morgen på stejlepladserne duftende garn til tørre, som bragte frisk søluft med sig.

Den vestlige side af Strandvejen prægedes som tidligere nævnt af store villaer. Her skal særligt omtales tre, som blev nedrevet for at give plads for moderne bebyggelser: »Rohdesminde«, som blev drevet som somerpensionat, »Egehøj«, kaldt således, fordi der på søskrænten

Taarbæk Apoteks officin i 1937.

Ida Packness

stod tre pragtfulde gamle egetræer og konsul W. Hansens hus på hjørnet af Strandvejen og Skovvej, en bastant rød murstensbygning i 2 etager med tårn, gemt bag en høj, rød mur. Det gamle Taarbæk hotel fungerede endnu som hotel, men blev senere ombygget og indrettet til udlejning under navnet »Taarbæk Have«.

De nye bebyggelser bragte befolkningstallet til at stige, de betød også en forøget omsætning for apoteket, som efterhånden blev en blomstrende virksomhed.

Far havde en indgroet konservativ indstilling, og han var absolut modstander af anlæggelsen af den nye strandvej, som skulle føre den gennemgående trafik uden om Taarbæk. Alternativet ville være en udvidelse af Taarbæk Strandvej, hvilket ville have medført en ekspropriation af arealer, tilhørende fiskerhusene. En del af hans modstand skyldtes vel også hans bekymring for, at apoteket ville gå glip af en del strøghandel fra den gennemgående trafik.

I midten af 20'erne satte det voksende udbud af fabriksfremstillet

medicin både i Danmark og udlandet Danmarks Apotekerforening i gang med et fremstød for apoteksfremstillet medicin. Man udgav en kompositionsbog (DAK-Præparater) og oprettede et laboratorium, hvor medicinen kunne blive gennemprøvet, man søgte kontakt med landets læger og opfordrede apotekerne til at fremstille en lang række medicinske præparater, som var ensartede, friske og billigere end de fabriksfremstillede. Tabletter skulle afløse piller, og da apoteker Møller som tidligere nævnt var en foregangsmand på dette område, hørte man også hver dag tabletmaskinens rytmiske slag på Taarbæk Apotek.

For apoteksvirksomheden i Taarbæk var det en uomtvistelig fordel, også økonomisk, at mor som farmaceutisk kandidat blev ansat som laborant. Mor var en initiativrig og dygtig laborant, som ikke var bange for at gå nye veje. Den store virksomhed i laboratoriet havde ikke mindst betydning for uddannelsen af disciple, hvoraf der i årenes løb uddannedes mange. Min søster Karen Noiesen var en af dem. Far var så godt som altid i sit apotek og inspicerede alting dagligt. Alting skulle skinne, renlighed og orden var alfa og omega for ham. Kobber- og messingtøj blev pudset en gang om ugen, det bonede gulv strålede med en varm glans. En af fars kolleger benævned ham også vittigt »Skaden Budtz«. Til at kontrollere apotekernes virksomhed er der ansat et antal såkaldte visitatorer: farmaceuter, som ved uanmeldte besøg udtager prøver af præparater og på stedet foretager kemiske analyser af forskellig art. Til stede ved visitatsen er også amtslægen. Far var stolt over sine fine visitatsprotokoller, og efter veloverstået arbejde hyggede parterne sig ved en bedre frokost på Bellevue Strandhotel. Det bag ved apoteket beliggende haveareal fik mor, som var meget botanisk interesseret, hurtigt omdannet til et lille paradis, hvilket er svært at forestille sig, når man ser stedet nu. Haven blev et samlingssted for familien i sommertiden, et yderligere trækplaster blev badebroen, som far sammen med købmand Ravn fik opført for enden af Christiansrovej.

At apoteket for børnebørnene var et centrum i tilværelsen, viser en udtalelse fra min næstældste søn Peter, som forundret kom hjem efter den første dag i Taarbæk Børnehaven og sagde: »Mor, i børnehaven ved de slet ikke, at jeg er apotekets barn.«

Taarbæk var en hyggelig by på den tid. Fiskerkonerne drog stadig i deres egnsdragter ind til Gammel Strand med kurv på ryggen. Den lokale fisk solgtes til private i Taarbæk af en fisker »Kristen Kold«, som gik rundt fra dør til dør med en trækvogn. Far satte pris på de stoute fiskertyper og betjente dem gerne ved skranken, når de kom for at få gode råd. At der var nogle stykker, der havde hang til »gule brystdråber« (som er spiritusholdigt), så man gennem fingre med. Far var populær blandt fiskerbefolkningen. Han havde et venligt og vindende væsen og var altid parat til en spøg. Derimod var han mindre begejstret for sommerbeboernes fruer, der kom for at blive vejjet på apotekets bismervægt, og helst også skulle låne telefonen.

Om sommeren steg indbyggerantallet anseligt. Mange københavnere flyttede »på landet« til Taarbæk. De flyttede ind i cottagerne, i pensionaterne, eller lejede sig ind hos fiskerne, som i den tid boede i små skure, men til gengæld hentede sig en god supplerende indkomst ved siden af fiskeriet. Mange jødefamilier fandt vej herud, ja, Taarbæk blev en tid kaldt »Jødebæk«. Der blev oprettet et jødisk bageri i nærheden af havnen. Det blev stærkt søgt, også af ikke-jøder. Overfor apoteket boede en rettroende jødefamilie, Meier, i det daværende »Elnas Høj«, Taarbæk Strandvej 81, hvor der nu er offentlig parkeringsplads. Meier lignede en sand patriark med sit lange skæg, og det var spændende at overvære ceremonierne ved deres »løvsalsfest«, som foregik med svingende røgelseskar i haven ud mod Strandvejen. I ejendommen ved siden af sad »Gamle Petts« (Niels Peter Jensen, svoger til Sofus og Emil Nielsen, idet han var gift med deres søster) og bødede garn i gården, og om aftenen sås tvillinge-brødrene Sofus og Emil Nielsen indtage deres pladser ved havelågen for at observere bylivet.

Far og mor sled i det de første år på apoteket, at holde sommerferie i ferietiden var der slet ikke tale om. Af fast personale havde man to farmaceutiske kandidater plus en ekstra kandidat i sommerhalvåret, to defektricer, en discipel og en laboratoriebetjent, der samtidig fungerede som chauffør, og som to gange dagligt kørte medicin ud til Bade-sanatoriet og til håndkøbsudsalgene. De lokale læger indtelefonerede deres recepter til apoteket mellem 9 og 10 efter morgenkonsultati-

onen. En af lægerne havde en svaghed for en varieret mængdefordeling af komponenterne til pillefabrikation. Denne fantasifuldhed blev ikke modtaget af personalet med nogen større begejstring midt i formiddagstravlheden. Den var heller ikke særlig lukrativ. En del af recepterne medbragte kunderne selv på apoteket. Ikke alle læger havde en læselig håndskrift. Det var og er farmaceutens pligt og ansvar at kontrollere den af lægen ordinerede medicin, bl.a. at påse, at maksimaldoserne bliver overholdt. Var der den mindste tvivl om doseringen, blev lægen kontaktet, inden medicinen udleveredes. Apoteket satte en ære i en hurtig service. Hvis apoteket ikke lå inde med en bestemt medicin, telefonerede man straks til en københavnsk grossist. Medicinen blev da omgående forsendt som banepakke, hentet på Klampenborg Station og bragt ud af apoteket samme dag. Håndkøbsvarerne til håndkøbsudsalgene ordnedes af defektricerne, de skulle datomærkes og lakkedes til, for at apoteket kunne garantere, at indholdet var urørt. Flaskerne blev forsynet med tekturer (hætter) og ombundet med tyndt rødt/hvidt bindegarn, hvorover apotekets bomærke blev anbragt. Brugte flasker toges retur mod en mindre refusion, og rengøring af flasker var et større arbejde. En eller to gange om ugen blev flaskerne fordelt i store kar efter indholdet, de blev rengjort med flaskerensere og skyllet i flere hold vand, hvorefter de blev placeret i varmeskabe til tørring og tilproppet med rene korkpropper til fornyet brug. Dette arbejde blev gjort ved hjælp af laboratoriebetjenten og indkaldte såkaldte »skyllekoner«. I sommertiden var der en meget stor strøghandel, vinteren blev anvendt til at oparbejde et lager af holdbar medicin.

De mange strøgekunder, der på deres vej til sommerboligerne længere oppe ad Strandvejen gjorde holdt ved Taarbæk Apotek, gjorde apoteket til et meget livligt sted. Far var om eftermiddagen meget ofte i skranken. En dag søgte en flot dame fra Skodsborg råd hos far vedrørende ansigtscreme. Far var ivrig efter at anbefale den af apoteket fremstillede skønheds-serie. For at demonstrere cremens fortrinlighed trykkede han på tuben for at kunden selv kunne overbevise sig ved at smøre cremen på huden. Desværre var trykket alt for kraftigt. En lang

Taarbæk Apotek i midten af 1930'erne. Bagest apoteker Hans Budtz med de to disciple, Sonja Matthiessen (senere gift Hassing) og Holger Hennings. Forrest fra venstre cand.pharm. Kirsten de Causse, exam.pharm. Gerda Rasmussen (senere gift Röder) og defektrice Lizzie Petersen (senere gift Loran).
Ida Packness

creme-orm bugtede sig i en fart ned ad damens lyse sommerfrakke. Det tog hun med godt humør, og episoden endte i latter. Hun må åbenbart have syntes om cremen, for ikke længe efter kom hun for at købe en ny tube, idet hun bemærkede, at »denne gang bliver jeg nok ikke oversprøjtet«. Da hun talte med hollandsk accent, forhøjede det den humoristiske virkning.

Ved en anden lejlighed fik apoteket besøg af den dengang forgudede operettesanger og filmshelt Edgar Hansen. Det var en stor oplevelse, navnlig for det kvindelige personale.

En aften efter lukketid ringede forfatteren Nis Petersen på natklokken. Han boede på Taarbæk Kro for at have ro til at skrive. Imidlertid må han have været løbet tør for inspiration, for han udbad sig tilladelse til at købe en flaske spiritus. Den vagthavende farmaceut oplyste ham

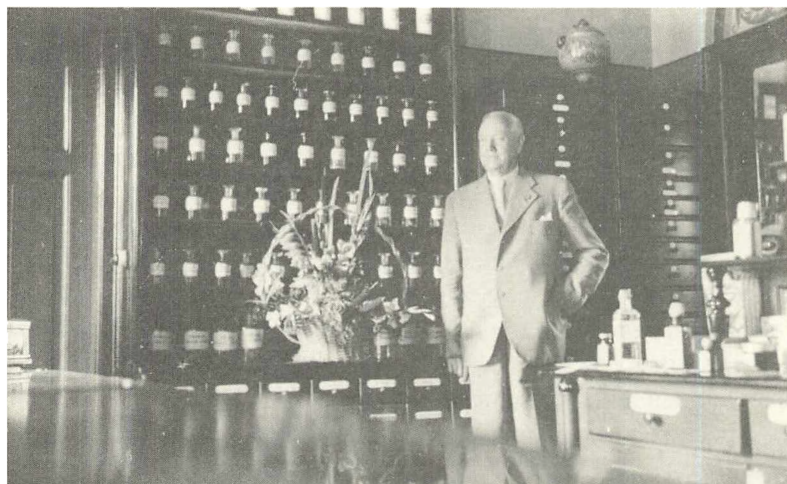
om, at apoteket ikke havde tilladelse til salg af stærke drikke, men det tog han farmaceuten meget unådigt op. Far blev tilkaldt, og det lykkedes ham til sidst at få lukket den skuffede digter ud.

Nis Petersen arbejdede i sommeren 1930 på manuskriptet til sin store roman »Sandalmagernes gade«, som udkom kort før jul 1931 og blev en markant succes. Han havde på dette tidspunkt skiftende opholdssteder og var tilsyneladende gået lidt i stå med arbejdet. Han var i øvrigt ikke ukendt med arbejdet på et apotek, idet han i årene 1914-1917 havde været discipel på Nakskov Løve Apotek, et arbejde, hvis orden og regelmæssighed han med sit digtersind slet ikke egnede sig til, hvorfor han forlod apoteket, kørt før han skulle op til medhjælpereksamen for at slå sig på journalistik.

Apoteket havde nattevagt; det var altid åbent for kunder. Nattevagten strakte sig fra kl. 18 til kl. 8 næste morgen. Efter kl. 20 opkrævedes nattakst for håndkøbsmedicin. Man gjorde herved bl.a. forsøg på at dæmme op for nogle kunders spirituøse inspirationer i retning af et indkøb af vin, når de stedlige forretninger var lukket.

Foruden arbejdet på apoteket fik far da også tid til at bestride offentlige hverv. Han var i nogle år bestyrelsesmedlem i Farmaceutisk Læseselskab, og i en lang årrække var han medlem af Københavns Apotekerforenings Takstudvalg, ligesom han var kredsvalgt repræsentant i Danmarks Apotekerforening.

Far havde en dejlig sangstemme, en stor lys tenor og en medfødt evne til at give sangteksterne et medrivende musikalsk udtryk. Han optrådte også gerne, gav kirkekoncert i Taarbæk Kirke sammen med operasanger Edith Oldrup Pedersen, og han sang også tit i Grundejerforeningen. Far var blevet indvalgt i Grundejerforeningens bestyrelse i august 1939, og han sad i bestyrelsen lige til 1952. Far forberedte i 1945 Grundejerforeningens 25 års jubilæum. Det var under lidt vanskelige forhold, da der den 19. april var udgangsforbud, men det lykkedes at holde middag på kroen med taler og sange på trods af, at festen kun varede fra kl. 18.15 til 20.45. Far nåede at fejre sit 25 års jubilæum på Taarbæk Apotek den 1. februar 1955. Der var en festlighed om aftenen, og om formiddagen var der reception, hvor forskellige deputati-

Apoteker Hans Budtz ved sin 60 års fødselsdag i 1937, fotograferet i apotekets officin.

Ida Packness

oner og mange Taarbæk-borgere var mødt op. Far var da 78 år. Han kunne efter datidens bestemmelser være blevet siddende som apoteker til sin død, men valgte at indgive sin fratrædelsesansøgning i 1958. Han fik da ved Kgl. Resolution af 19. marts 1958 tilladelse til at opgive bevillingen pr. 1. september samme år. Det skal nævnes, at far i de sidste år havde en god støtte i mor og i sin meget dygtige provisor C. J. Christensen, som senere blev apoteker i Højer. Far var nu 81 år. Far og mor flyttede i pension i Klampenborg, det var en stor omvæltning i tilværelsen for dem begge. Far fik ikke noget langt otium; i 1959 brækkede han lårbenet, samtidig med at han havde en influenza. En operation var ikke mulig, og far døde stille og roligt på Skodsborg Badesanatorium den 21. marts 1959. Det sted, som han i så mange år havde haft en udmærket forretningsforbindelse med, og hvor han havde fået så mange venner.

Efter far fik cand.pharm. Poul Dettloff 4. juli 1958 bevilling til Taarbæk Apotek, og han overtog apoteket 1. september samme år. Købe-

summen var 157.500 kr., hvortil kom inventaret, varelager m.m. for 60.000 kr. I 1959-60 blev apoteksejendommen ombygget. Det tilbyggede vindfang blev fjernet, og en ny indgang med publikumsrum blev opført som en en-etages tilbygning mod syd i flugt med den af apoteker Møller opførte trappebygning. Ombygningen blev foretaget ved arkitekt Wm. Felding. De indvendige lokaleforhold ændredes. Alt træværket i officinet fjernedes, hvorved det fine, gamle interieur fuldstændigt forsvandt, og erstattedes af standard-hylder af en unægtelig mere upersonlig karakter. Det lykkedes dog at redde enkelte af de gamle porcelænskrukker.

Apotekets naturlige befolkningsgrundlag var ved apoteker Dettloffs overtagelse ca. 2500 indbyggere i Taarbæk. Da Nærum By på dette tidspunkt var i rivende vækst med et stigende befolkningstal, og apoteket fik ca. 10 % af sin recepturomsætning dér, var det efterhånden blevet en naturlig tanke at flytte apoteket til dette område. 26. marts 1966 anmodedes Indenrigsministeriet derfor om tilladelse til at flytte apoteket til Nærum. Tilladelsen blev givet 10. marts 1967. Ved apoteker Dettloffs pludselige død under en ferierejse i Frankrig standse de indledende undersøgelser i forbindelse med placeringen af apoteket i Nærum. 13. november 1968 fik cand.pharm. Jørgen Stampe bevilling til Taarbæk Apotek og overtog det 1. februar 1969. Den 1. december 1969 flyttedes apoteket. Bygningen blev solgt til Lyngby-Taarbæk Kommune til anvendelse som fritidshjem for en sum af 575.000 kr. Hermed var et kapitel i Taarbæks historie bragt til endelig afslutning.

4. april 1986.

Ida Packness

Litteraturliste:

Emil Dam & A. Schæffer: De danske apotekers historie. 1925-66.

Bd. 1-4 + supplement.

William Haste: Strandvejen. Dens huse og mennesker. 1930.

Eiler Nystrøm: Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938.

N. S. Lorentzen: Mine Livserindringer. (i: Meddelelser fra Historisk-Topografisk Selskab for Gjentofte Kommune. Bd. 2. 1929-32. S.327-339.)

C. Herholdt-Petersen: Et 25 Års-Apotekerjubilæum. (i: Archiv for Pharmaci og Chemi. 1955. S.71-72.)

Harald G. Jensen

SKOVTOFTE

En institutions historie

Når man kører mod Frederiksdal ad Hummeltoftevej i Virum passerer man omtrent midtvejs nogle store, hvide bygninger, som ligger lidt tilbage trukket fra vejen med store grønne plæner foran. Et skilt ved vejen fortæller, at her ligger »Skovtofte Socialpædagogiske Seminarium«. Det har været uddannelsessted for socialpædagoger siden 1965. I indkørslen er også placeret en granitsten med indskriften: »Skovtofte opbygget af Thora Esche 1896«. Om Skovtofte og om Thora Esches liv og virke skal der her berettes.

Thora Esche blev født som det tredje barn i en velhavende grossererfamilie i København den 27. maj 1850. Da hun var 7 år gammel, og efter at der yderligere var født 3 børn i familien, blev hendes far og mor skilt. Det var meget usædvanligt både på den tid og i de kredse, og det påvirkede den følsomme og begavede pige for resten af livet. I 16-års alderen måtte hun se en forlovelse med en jævnaldrende barndomskammerat gå i vasken, da moderen til den unge mand »absolut ikke kunne tillade, at hendes søn blev gift med en fraskilt kvindes datter«. Det var medvirkende til, at hun aldrig blev gift, men viede sit liv til at give unge kvinder, som uden egen skyld var kommet i uføre og levede et liv som halv- eller helprostituerede, et trygt hjem og en ny tilværelse.

Nu må man forstå, at samfundet dengang var stærkt kristeligt præget, og at Indre Mission havde en stærk position i hovedstaden. Mange præster var tilknyttet denne religiøse bevægelse, og en af dem var

Harald G. Jensen, f. 1933, pedel på Skovtofte.

Ungdomsportræt af Thora Esche (f. 1850).
Byhistorisk Samling

pastor Rudolph Frimodt, som i 1861 blev præst ved den da nyopførte Johannes Kirke på Nørrebro. Han blev formand for Indre Missions bestyrelse, og han opfordrede i 1876 Thora Esche til at overtage ledelsen af det hjem for »faldne« kvinder, som han længe havde drømt om at oprette.

Dette initiativ vakte voldsomt røre i hele samfundet, da mange – selv præster – mente, at det »skidt«, som var havnet i rendestenen, skulle man lade ligge. Det var ikke værd at røre ved, for man kunne jo få snavsede fingre deraf. Men bestyrelsen for »Indre Mission I København« kunne se ud over disse fordomme, og på pastor Frimodts anbefaling enedes de om at ansætte den da 26-årige frk. Esche som forstanderinde på det påtænkte hjem.

Hun drog straks derefter på en udenlandsrejse – en slags studierejse – til de lande, hvor man allerede i nogle år havde haft de såkaldte »Magdalenestiftelser« – navngivet efter Maria Magdalene, den forhenværende prostituerede, som sluttede sig til Jesus. Efter at have set de udenlandske stiftelser var Thora Esche dog fast besluttet på, at hen-

des institution skulle hedde »Magdalenehjemmet« for det hun ville skabe, skulle være et hjem for de unge piger, og ikke blot en slags opdragelsesanstalt med tremmer for vinduerne.

Hun var dog selv totalt uvidende om, hvad det ville sige at være prostitueret, og hun fik først at vide om seksuallivets mysterier under denne udenlandsrejse. Det chokerede hende totalt; men den tids piger fra de bedre borgerlige kredse fik intet at vide om de ægteskabelige pligter før selve bryllupsnatten.

Da hun kom hjem, gav hun sig til af egen drift at sætte sig ind i den daglige husførelse i et hjem – noget hun heller aldrig havde prøvet, for det havde man jo tjenestepiger til i hendes hjem. Da pastor Frimodt en dag opdagede hendes røds-kurede hænder under en samtale med hende og gav sin forundring til kende, svarede hun den chokerede pastor: »Jamen, jeg må dog vide, hvad det er for noget arbejde, jeg skal sætte de unge piger til!« Hun gik endda i lære hos en lappeskomager for at lære det allernødtørftigste angående forsåling og reparation af sko.

Således forberedt startede hun sit Magdalenehjem i hovedbygningen til en større landejendom, som lå på Jagtvejen 203 i København. Allerede under indretningen af dette beskedne logi viste hun sin fremsynethed og ægte pædagogiske intuition, idet hun insisterede på, at hver pige under hendes tag skulle have sit eget værelse, og ikke, som sædvane var på alle institutioner helt op til vore dage, at alle skulle sove på store, fælles sovesale. Den indstilling førte hun videre, da hun skulle indrette det senere Skovtofte. En af hendes begrundelser var, at hvis ikke pigerne fik hver deres eget lille rum at sove i, »så skulle de om natten nedbryde alt det, som vi om dagen have opbygget«. En anden grundsætning for hendes hjem var frivillighedsprincippet. Ingen pige skulle være tvunget til at være hos hende mod sin vilje – et princip, som desværre blev fragået efter hendes død. I porten ud mod Jagtvejen (og senere i porten ved Skovtofte) var der en lille dør, som kun kunne åbnes indefra. Hun indprentede sine piger fra den første dag, at de til enhver tid kunne gå ud ad den lille dør. Men så førte der heller ingen vej tilbage. Hvis de dog først meddelte hende deres beslutning og der-

Det første Magdalenehjem på Jagtvej omkr. 1890. I forgrunden til højre Thora Esche.

Byhistorisk Samling

efter gav sig selv 24 timers betænkningstid, så kunne de komme tilbage igen, hvis de skulle fortryde. Dog var denne frivillighed måske noget illusorisk, for hvad havde de egentlig at komme ud til. Men blot det, at de ikke følte, at de var indespærrede, gjorde, at der var meget længe imellem, at nogen benyttede den lille dør.

Med hjælp af nogle dygtige medhjælperinder gik det fremad for den lille institution, som voksede år for år; men til sidst blev arbejdet spredt over så mange langt fra hinanden liggende afdelinger, at man begyndte at se sig om efter bedre egnede lokaliteter. Man forhandlede om flere ejendomme med tilhørende arealer i omegnen, bl.a. i Hellerup, men da der i 1895 blev offentliggjort planer om at indrette en gardhusarkaserne lige over for Jagtvejen 203, kom der for alvor fart i de

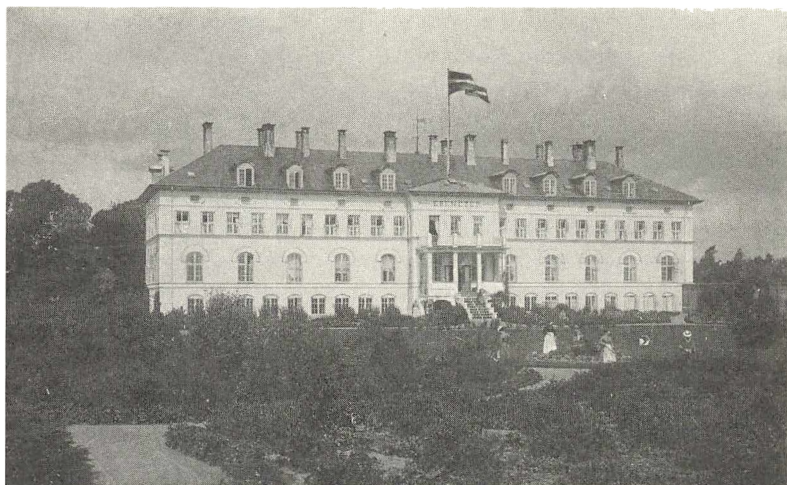
indremissionske kredse. Man accepterede hurtigt en grund på 6 tønder land med en villa på, som lå i Sorgenfri ved Frederiksdal. Prisen var på 33.000 kr. – det billigste tilbud man havde modtaget. For sine egne penge – en arv efter faderen – købte Thora Esche yderligere 4 tønder land, som senere blev lagt til grunden.

På dette areal opførte hun en hovedbygning og en mindre gartnerbolig. Byggesummen blev i alt på 170.000 kr., som var noget over den sum, som var blevet afsat til formålet af bestyrelsen. Den på grunden liggende villa, som havde tilhørt proprietær Emil Piper, var bygget i 1865 som en sommerbolig, og den blev nu nødtørfigt indrettet til beboelse for et antal piger og en medhjælper. I alt fik Thora Esche bevilget 3 medhjælperinder og en kombineret gartner og kusk. Som tilfældet var på Jagtvejen, sørgede Thora Esche også her for at hver pige fik sit eget lille værelse på 7 m².

Lyngby sogns beboere delte ikke begejstringen ved dette køb. Den nærmest boende nabo, professor Grut-Hansen og hans svigersøn kaptajn Knudsen tilbød Magdalenehjemmet 10.000 kr. for at lade købet gå tilbage. Magdalenehjemmets kasserer var lige ved at acceptere tilbuddet, men Thora Esche fik forpurret sagen med henvisning til de højere magter: »Guds velsignelse sælges ikke for 10.000 kr.«

Indvielsen af Skovtofte den 29. oktober 1896 blev fejret af Magdalenehjemmets venner fra de indremissionske kredse. Kongeparret var også indbudt, men dukkede dog ikke op. Vilhelm Beck prædikede i Lyngby Kirke, og derefter beså man hjemmet. Under festlighederne sang pigerne salmer, og en lang række af de indbudte gæster lovpriste hjemmets arbejde i taler (bl.a. biskop Rørdam, kaptajn Levinsen, dr. Volf, provst Blume og pastor Beck).

Et par dage efter indvielsen havde bestyrelsen inviteret pressen til at bese det nye Magdalenehjem. Bladene »Vort Land« og »Dannebrog« bragte rosende artikler om både magdalenearbejdet og de nye bygninger, og især det nye indremissions-blad »Kristeligt Dagblad« dækkede nyhederne i alle detaljer. Selv »Nationaltidende« var meget positiv, og fremhævede de smukke og hensigtsmæssige bygninger. Det var en interessant kovending, idet det samme blad den 2. august 1896 under

Hovedbygningen på Skovtofte, »Ebenezer«, omkr. 1900.

Byhistorisk Samling

overskriften »Et misgreb« havde kritiseret de samme bygninger og især deres placering:

»Vi kom forleden Dag seilende med en af de smaa Dampbaade over Lyngby Sø. I den deilige Søes Omgivelser faldt Øiet snart paa en ny ståtelig Bygning ovre ad Frederiksdal til. I en Art Palæstil, med mange Skorstene og talrige Vinduer, tog Bygningen med de hvide Mure og den fornemme, noble Stil sig imponerende ud paa de smukke Skoves Baggrund; den var ikke langt fra at dominere hele Egnen. Vor første Tanke var, at den formodentlig var en af Stadens Rigmænds Sommerresidens i denne Egn, der nu er blevet saa søgt; men af Styrmanden ombord fik vi snart anden Besked. »Det er det nye Magdalenehjem«, sagde han. Ved hans Ord kom vi til at tænke paa Horatius' Ord: »Semper odi persicos apparatus« (»Jeg har altid været modstander af persisk (overdreven) Pragt«). Her synes at foreligge et alvorligt Misgreb.«

Med henvisning til magdalenearbejdets behov for fredelige omgivelser, kritiseredes dets placering i et område, som var yndet som udflugtssted for københavnere, og man fandt beliggenheden helt igen-

nem upassende som ramme om et arbejde, der til stadighed anmodede offentligheden om økonomisk støtte. Skribenten afsluttede syrligt med at påpege, at der jo var byggepladser nok ude ad Roskildekanten til syd for jernbanelinien, som egnede sig fuldt så godt og gav både smukke omgivelser og ro.

Den 23. august svarede Thora Esche på kritikken og henviste til, at man oprindeligt havde ønsket at bygge 5 mindre huse, men at man for at billiggøre byggeriet havde samlet tre af de planlagte huse til et stort, og at de mange skorstene, som man havde fundet prangende (der var 21 i alt), for en stor dels vedkommende kun var luftkanaler til ventilation af huset.

Også den nye avis »Social-Demokraten« var med til pressemødet, og den 30. oktober 1896 bragtes en anerkendende artikel om Skovtofte. Thora Esche blev i indledningen omtalt som »en ortodoks religiøs Dame. Men hun er ingen Fanatiker og hun har Kærlighed til sine Myndlinge« – en forbavsende rammende karakteristik udtrykt i få ord. Endvidere omtalte bladet kritikken af Skovtofte, bl.a. med følgende ord:

»Betegnende nok fortalte Frøken Esche, at adskillige Folk tog Forargelse, fordi Hjemmet havde en saa smuk Beliggenhed og fordi al Ting var saa hyggeligt og net. Mange Kapitalister mener sandsynligvis, at Københavns smukke Omegn af Vorherre er bestemt alene, for at de dér kan bygge deres Landsteder. At fattige, ulykkelige Kvinder skal kunne nyde den samme Udsigt som de, indaande den samme friske Luft som de, betragter de som formasteligt. Her er et Punkt, hvor Arbejderpartiet mødes med mange alvorlige Troende: Samme Ret til at nyde Naturens Skønhed og dens Goder for den Rige og den Fattige. Det vilde være ønskeligt, om de Troende ogsaa kunde mødes med Arbejderpartiet i at skaffe alle Samfundets Stedbørn denne Ret. Thi – det er det triste ved at besøge Magdalenehjemmet – man kommer stadig til at tænke paa, at det kun er en Draabe i Havet.«

Forholdet til naboerne var i begyndelsen ømtåleligt, men flere af modstanderne fik efterhånden stor respekt for det vanskelige og tit utaknemlige magdalenearbejde.

Dronning Louise, gift med Chr. d. IX og bl.a. stifter af Dronning

Louises Børnehospital og Diakonissestiftelsen i København, var en varm beundrer af Thora Esche, og skænkede af sit sølvbryllupslegat 5.000 kr. til de nye bygninger. Hun beroligede også grev Schulin på Frederiksdal Slot med, at hun personligt kendte frk. Esche, og at hun indstod for hende og for at hendes arbejde ikke ville være til gene, idet greven var noget bekymret for det nye naboskab. Og bortset fra kirkegangen hveranden søndag til Lyngby Kirke og små udflugter i naturen holdt de nye beboere sig også smukt inden for deres egne enemærker. Det var de simpelt hen nødt til, for efter at arealet var udvidet til 10 tønder land, blev det hele indhegnet med en 2 meter høj tjørnehæk med flere rækker pigtråd imellem for at forhindre fraternisering både ude- og indefra.

Kun en stor jernport med en tilhørende portnerbolig gav adgang til området, og den oprindelige indkørsel er den, der nu ligger i områdets vestligste udkant nærmest Biskop Monradsvej.

Disse 10 tønder land blev indrettet til en høj grad af selvforsyning af både frugt og grøntsager. Den østlige del af arealet, der nu ligger bag Hummeltoftevej 139, var en stor frugtplantage med æble-, pære-, blomme- og kirsebærtræer. På det meste af resten dyrkedes grøntsager – især kartofler og jordbær under ledelse af en mandlig, gift gartner. Et hold piger havde fast havetjeneste, og udbyttet af gartneriet var så stort, at man ikke selv kunne bruge det hele, men indrettede salgsstader på fortovet ud mod Hummeltoftevej og senere i den ene ende af gartnerboligen. Derudover havde man en staldbygning med et par arbejdsheste og nogle grise samt et stort hønsehus med masser af høns.

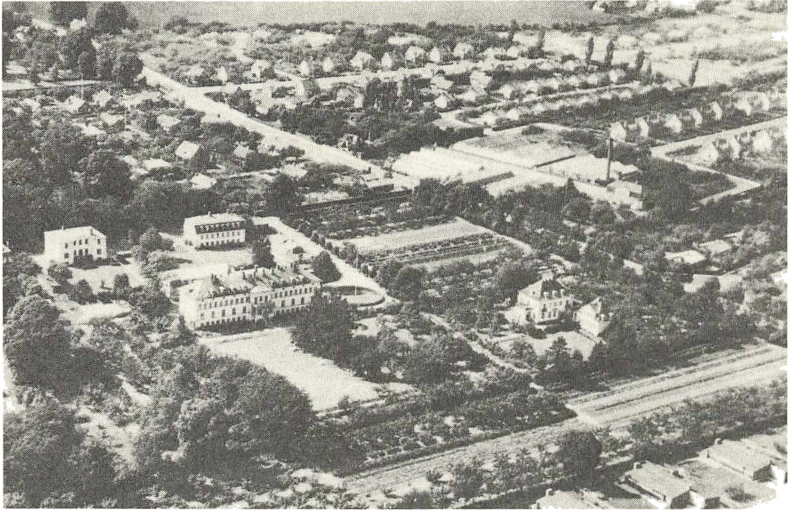
Frugtplantagen kaldte man på stedet for »Mamrelund« og det på grunden værende jordfaldshul (en geologisk efterladenskab fra sidste istid, hvor en stor isklump efter isbræns tilbagetrækning var blevet dækket af et så tykt islag, at den først smeltede lang tid efter, at isen var forsvundet og derved efterlod et stort hul) blev kaldt »Fredskoven«, og dertil gjorde man små »udflugter« sommersøndag eftermiddage og drak kaffe i det fri. Billedet side 76 viser netop en sådan »søndagsudflugt« med alle de hvidklædte piger, som ser så sært voksne ud, skønt flere af dem kun er 14 år gamle.

Pigerne på Skovtofte drikker eftermiddagskaffe i »Fredskoven« omkr. 1900. Skovtofte

Ældre indbyggere i sognet husker sikkert disse pigers kirkegang, som foregik pænt i række to og to. Vejen gik desværre forbi det forfærdelige syndens sted, traktørstedet »Lottenborg«. Men for at pigerne ikke skulle mindes deres fordums syndige liv, havde alle ordre til at se til den anden side, når stedet passeredes.

Hovedbygningen var bygget af muremester W. Køhler efter tegninger af bygningsinspektør Alfred Thomsen og var fra starten indrettet med små eneværelser til pigerne på 1. sal. I stueetagen fandtes kontorer, spisesal og dagligstue. I kælderen var der forrådsrum, stryge- og rullerum og et stort vaskeri, som skulle være grundlaget for hjemmets økonomi. I tilslutning hertil indrettedes loftsetagen til et stort tøjtøringsrum, hvor tøjet kunne tørres om vinteren. Hovedbygningen blev af den bibelstærke Thora Esche døbt »Ebenezer«, som henfører til 1.

Luffoto af Skovtofte i begyndelsen af 1950'erne. Midt i billedet ses »Ebenezer« med »Zoar« (til venstre) og »Pella« bagved. Til højre »Salem« ud imod Hummeltoftevej. Sylvest Jensen

Samuels Bog kap. 4, 1, som det sted, hvor israelitterne vandt et vigtigt slag mod filistrene. Samuel opstillede efter sejren en sten til erindring om den guddommelige hjælp og kaldte den »Ebenezer«, hvilket betyder »hjælpens sten« – et såre symbolsk navn for det nye Magdalenehjem. Ved samme lejlighed udtalte Samuel »Hidintil har Herren hjulpet«, og dette blev nu Skovtoftes motto.

Den på grunden liggende villa, som blev ombygget med plads til 15 piger, blev døbt »Zoar« efter 1. Mosebogs beretning om Lot, der efter at være flygtet fra Sodoma og Gomorra – disse forfærdelige syndens byer – bosatte sig i Zoar. Navnet betyder på hebraisk »Det lille hjem« og den tredje bygning på grunden blev kaldt »Pella« efter den lille by i Judæas bjerge, hvortil de kristne i Jerusalem tog deres tilflugt, inden Jerusalem var blevet helt indesluttet og senere jævnet med jorden af den romerske hær. Navnet betyder også »tilflugtssted«.

Som man kan se af disse »sære« navne, er der en god bibelsk mening med dem.

Endelig byggedes en gartnerbolig og senere en portnerbolig, som i en periode blev beboet af en portner med kone og fire børn. Megen plads har de ikke haft.

På arealet foran disse bygninger opførte man i 1907 en stor treetages bygning, som blev kaldt »Salem« efter det gamle arabiske ord for fred »salem« (salem aleikum = fred være med dig).

Her kunne søstrene få en alderdom i fred og ro, når de trofast havde tjent Magdalenhjemmet. Deres ansættelsesvilkår indeholdt nemlig en bestemmelse om, at de foruden kost, logi og klæder samt en beskedent løn (for deres arbejde var jo et kald) var sikret gratis underhold resten af deres dage.

I 1972 blev huset kondemneret som uegnet som menneskebolig p.g.a. de sanitære forhold, og der blev bygget et mindre hus til dem på grunden. Der var da på det tidspunkt kun tre af de gamle damer tilbage, nemlig frk. Feldballe, som havde været frk. Esches kammerpige, frk. Futtrup og frk. Madsen. Den 1. november 1977 – nøjagtig 100 år efter hjemmets indvielse på Jagtvejen – flyttede de til et plejehjem i Brede, og huset blev indrettet til pedelbolig. I marts måned 1975 blev både den gamle gartnerbolig og det forfaldne »Salem« nedrevet til grunden.

Det arbejde, som Thora Esche begyndte på Skovtofte i 1896 sammen med kun 3 medhjælperinder, var fra starten meget fast struktureret efter en stram daglig timeplan, som omfattede alle døgnets vågne timer.

Zoar blev indslusningsafdelingen, hvor pigerne var det første halve år. Her undersøgte man pigernes evner og kunnen, og den var tit ringe. De fleste af pigerne havde jo fået lov til at gå for lud og koldt vand i usle rønner i det indre København. Der havde været ringe eller ingen kontrol med skolegangen og især med færden i fritiden, og de var ofte, som Thora Esche selv beskriver dem, »hårde og mistroiske, tilbøjelige til vrede og trætte, ja uden øvelse i selvbeherskelse, og derfor lette at lede i uføre« – altså med andre ord det, vi i dag kalder adfærdsvanskelige eller endnu finere, samspilsramte.

Et pigeværelse på Skovtofte (»Ebenezer«) omkr. 1900. Fra vinduet er der udsigt over Åmosen og Lyngby Sø ned til Lyngby.

Byhistorisk Samling

Hendes og det øvrige personales påvirkning af disse unge piger gik i hovedtræk ud på gennem en kærlig omklamring af de unge og en kristelig påvirkning og livsholdning at indoktrinere dem til det, vi med et

gammeldags udtryk kalder »at blive frelste« – dvs. at de gennem en religiøs omvendelse, kærlig omsorg og en uddannelse kunne rejses fra deres fald og derigennem »vaccineres« imod at optage fortidens syndige liv, den dag de forlod hjemmet. Selv om det var en hård tid for pigerne, må man erkende, at det stort set lykkedes for de fleste piger at blive »anstændige og gudfrygtige«. Tilbagefaldsprocenten var i hvert fald betydeligt mindre end i udlandets tilsvarende institutioner, som Thora Esche på sine studieture havde bemærket mere lignede ungdomsfængsler.

Pigerne var under opsyn hele døgnet rundt – også om natten – for efter at hver pige havde hængt sit dagligtøj på en lille knage uden for døren, og der derefter var lukket med en lille haspe, kunne det tit hændes, at en af søstrene kom på uventet visit midt på natten for at kontrollere, at pigernes hænder befandt sig oven på dynen. For den seksualitet, som Thora Esche selv erkendte lå skjult i ethvert menneske, var blevet vækket for tidligt. Derfor skulle den tilbagesendes til en barnlig, uskyldig søvntilstand.

Thora Esche beretter selv meget levende om dagligdagen på Magdalenehjemmet i sine erindringer:

»Arbejdet er under forskellige Besværligheder bestandig vokset. [...] – Fem forskellige Afdelinger er hver Dag i Gang, og da det jo er klart, at disse unge Piger, som bringer en Overflod af syndbesmittede Tanker og Følelser med sig ind paa Hjemmet, og som i Reglen ikke har lært de simpleste Arbejder (en Synaal eller en Skrubbe forstaar man en Pige slet ikke at bruge), ikke en eneste Time kan være overladte til sig selv, saa maa der være en Medhjælperinde paa hver Afdeling til at lede Arbejdet fra Morgen tidlig til 6½ Aften. Foruden at lede Arbejdet bør hun ogsaa paavirke Sindene og holde Samtalerne indenfor de rette Grænser. Disse Sind er som oftest haarde, mistroiske, fulde af Usandhed, tilbøjelige til Vrede og Trætte, ja uden nogen som helst Øvelse i Selvbeherskelse og derfor ikke lette at lede. Der skal en inderlig Kærlighed til den enkelte Sjæl, Besindighed og Alvor blandet med Spøg til for paa rette Tid og paa rette Maade at gribe ind i de forskellige Samtaler og Begivenheder. [...]

Klokken er seks om Morgenen, en stærk Ringning har kaldt alle

*Spisestuen på »Ebenezer« omkr. 1910. Thora Esche øser selv maden op til »søstre« og piger.
Byhistorisk Samling*

Husets Beboere op af Sønnen, og det gælder saa at faa Paaklædningen endt til Kl. 6½, thi da henter Medhjælperinderne Pigerne til de forskellige Afdelinger. Fire af disse tager straks fat hver paa sit Arbejde, medens den ene Afdeling faar en rask Morgentur i den temmelig store og smukke Have. (Til forskellig Tid faar hver Afdeling sin Tur i Haven.) Mellem 7 og 7½ kalder Klokkeren alle til Morgenkaffen, der ligesom alle de øvrige Maaltider bliver nydt ved fælles Bord. Det er en stor og livlig Forsamling, som her mødes, og undertiden kan det være svært nok at faa holdt Bordskik, thi mange Unoder kommer ogsaa frem under Maaltiderne, især om Middagen, og maa rettes. Kaffen er imidlertid snart drukket, og efter Morgenandagten gælder det om at faa det store Hus gjort rent samt faa de forskellige Arbejder til at gaa med Iver og Lyst.

1ste Afdeling, som har styrket sig ved den friske Morgentur, har nu faaet Sytøjerne i Gang. Det ser ud, som om Pigerne her vilde tage fat med nogenlunde god Lyst paa det for nogle af dem besværlige Arbejde at stikke og sømme. Dog behøver man næppe et klart Blik for at kunne forudsige, at forskellige Bryderier vil fremkomme før Aften. Man behøver blot at betragte den lille sekstenaarige Pige, der stadig med en vis skødesløs Bevægelse gør Forsøg paa at faa Lov til at ligge henslængt paa Stolen, medens Synaalen bevæges med fornøden fornem Langsomhed, og et Smil, der endnu er godmodigt spøgende, men let kan blive spodsk og trodsigt, viser sig om Lærerne.«

Hele tiden bliver pigerne overvåget, og de må ikke tale sammen to og to, for at de ikke skal genopfriske gamle minder. Under syningen bliver der oplæst små gudelige, opbyggende fortællinger. Frk. Esche læste tit selv op af de gamle klassikere som f.eks. Dickens og »Ivanhoe«, men skete det, at der i teksten forekom bandeord eller andre uartige ord, censurerede hun selv teksten og sagde i stedet: »— og så bandede han«.

Søstrenes opgaver var at hjælpe, opmuntre og irettesætte pigerne, især hvad angik deres sprog, men de måtte ikke lægge hånd på dem. Det var Thora Esche meget nøjeregnende med, og det var i sig selv forbavsende, da det jo ellers var daglig kost på alle andre institutioner dengang.

Først da Marie Rasmussen blev forstanderinde i 1915 efter Thora Esches afgang, blev lussinger også indført på Skovtofte. Bestyrelsen indkaldte hende til en irettesættelse, men Marie Rasmussen gennemtrumfede, at hun ville have lov til at slå, når det passede hende, hvis blot hun hver gang hun havde gjort det, noterede det i en straffeprotokol. Hun var helt overbevist om, at tørre tæsk var den sidste mulighed for at kunne styre pigerne. Thora Esche prøvede hellere med »kærlighedens milde arm«.

Anden afdeling, som pigerne avancerede til efter et halvt års forløb, beskæftigede sig med at lægge tøj sammen, rulle og stryge. Meget af tøjet skulle igennem den procedure, som kaldtes fransk vask og strykning, og da Skovtoftes kunder omfattede næsten alle de udenlandske ambassader og finere herskabshuse i København, var der selvsagt rigeligt at gøre.

Hver mandag kørte den kombinerede kusk og gartner med sin lille enspændervogn en tur ind til byen og hentede det snavsede tøj hos kunderne, og fredag kørte han så ind igen og afleverede det nu vaskede, strøgne og rullede tøj. Det var helt afgjort Skovtoftes hovedindtægtskilde.

Tredie afdeling beskæftigede sig med havearbejde, dvs. de grovere, arbejdskrævende områder, såsom skufning og rivning samt i sæsonen bær- og frugtplukning samt kartoffeloptagning.

Fjerde afdeling var beskæftiget med den egentlige vask i det store vaskeri i kælderen. Det var et hårdt job, men det krævede også en omhu og akkuratesse, som kun kunne honoreres af piger, der havde været på hjemmet i længere tid. I reglementet var der opnoteret små gaver, som man kunne tildeles, hvis man f.eks. inden for en tre måneders periode ikke havde ødelagt et eneste stykke tøj under vaskningen. Om sommeren hængtes tøjet op på de store udendørs stativer, som tydeligt kan ses på luftfotografier af Skovtofte-området. Om vinteren og i dårligt vejr blev alt tøjet ved hjælp af en hånddreven elevator hejst helt op på 2. sal og hængt op i det 250 m² store tørreloft. I øvrigt afslørede ved en større ombygning af vaskeriet til en moderne kantine i 1982 et meget specielt lyn-tørrerum med et stort kulfyr under gulvet, og en mængde riste i det forhøjede gulv, hvorigennem den varme luft kunne passere og tørre tøjet i løbet af et par timer.

Thora Esche fortæller selv videre fra sin inspektionsrunde i huset:

»Fra Vaskeriet, hvor fjerde Afdeling er beskæftiget, stiger ikke alene Emmen fra Kedlerne op gennem Trækruderne, men ogsaa høj-røstet Tale og vrede Stemmer. Lidenskaberne er i voldsomt Oprør. To Piger med ophidsede Ansigtstræk og lynende Øjne har øjensynlig største Lyst til at tage sig selv til Rette. Alvorlige irettesættende Ord bringer dog den mindst skyldige til at gaa i sig selv, slukøret, men stille fortsætter hun sin Vask. De spændte Ansigter, som har iagttaget Striden, faar et roligere Præg, og medens en Taare tørres bort af en og anden, fortsættes Arbejdet, men ikke med den sædvanlige Livlighed, thi endnu staar Ophavsmanden til alt dette med mørke, truende Miner. Stakkels Pige, de onde Magter har faaet Overhaanden; med et vredt Kast smider hun det Tøj til Side, som ligger hende nærmest, – nu maa

Vaskeriet på Skovtofte omkr. 1900.

Skovtofte

hun følges til det ensomme Rum, hvor hun kan faa Lov til at rase ud og blive stille.«

Dette betænkingsrum (eller isolationscelle) indførte Thora Esche efter store sjælekvaler og efter at have rådspurgt pastor Fridmodt, som dog noget brutalt viste hende bort med ordene: »Det er Dem, der er forstanderinde og ikke mig – det må De selv tage bestemmelse om.«

Endnu den dag i dag kan man på det allerøverste loft på Ebenezer finde trappen op til det lille betænkingsrum, som de genstridige piger blev lukket inde på, når alle muligheder for fornuftig kommunikation var udtømte. De fik lov til at sidde der, indtil de bad om forladelse; men de fik alle husets sædvanlige måltider bragt – dog undtagen eftermiddagskaffen.

Der kunne dog retfærdigvis gå lang tid imellem, at det blev nødven-

Strygeriet på Skovtofte omkr. 1900.

Skovtofte

digte at bruge den slags midler; men der var heller ingen tvivl om, at det var effektivt.

På de fire hidtil nævnte afdelinger fik pigerne desuden undervisning i regning, skrivning, historie, geografi og naturhistorie. Alle afdelinger fik desuden undervisning i sang.

Her kan nævnes en lille episode, som er meget betegnende for hjemmets atmosfære. En nyansat søster var sat til at lede denne undervisning, og da repertoiret foruden salmer også indeholdt alle fædrelandssangene, gik hun i gang med at lære dem at synge den dengang meget populære soldatersang: »Dengang jeg drog afsted« med fortsættelsen i anden linie »– min pige ville med«. Da kom Thora Esche farende ind og stoppede øjeblikkelig sangen, og bebrejdede den ulykkelige søster, at hun havde lært pigerne noget så afskyeligt, som at soldatens pige ville med ham i felten, og hvad

Køkkenet på Skovtofte omkr. 1900.

Skovtofte

det så videre kunne føre til. Det var simpelt hen for stærkt, syntes Thora Esche.

Femte afdeling var strygeriet, hvor man også rullede tøjet på store håndruller.

Sjette afdeling beskæftigedes i køkkenet, hvor man foruden den daglige madlavning til hele hjemmet også lærte at bage, sylte og slagte. Det var den fineste afdeling, som man først kom til i slutningen af sit ophold.

Endelig var der syvende afdeling, som holdt til i Pella, og som fortrinsvis bestod af piger på over 25 år, som man mente var for gamle eller for svagelige til at lære sædvanlig tjenestepigegerning. De blev i stedet beskæftiget med finere dameskrædderi og papirposemageri under ledelse af en rigtig posemester. Disse piger fik en lille betaling for dette håndarbejde, så de kunne spare op til en lille startkapital, når de engang kom ud.

Systue på Skovtofte omkr. 1900.

Skovtofte

Bortset fra sidste afdeling vekslede alle pigerne mellem disse afdelinger, så deres uge var meget varieret.

Forfatterinden Ellen Duurlo har i sin bog »Han skal herske over dig« fortalt om sit ophold på Skovtofte som teenager fra 1905-08. Hun havde som femtenårig haft en affære med en jævnaldrende dreng, og da dette blev opdaget, følte forældrene, at de ikke kunne styre hende, og hun blev nærmest tvangsanbragt på Skovtofte. Hun har givet en meget personlig beskrivelse af de forhold, der herskede på hjemmet, men da hun var en »atypisk« elev, bl. a. fordi hun kom fra det bedrestillede lag (hendes far var læge på Frederiksberg) i modsætning til de fleste af de andre piger, som næsten udelukkende kom fra arbejderklassen, er hendes optegnelser meget negativt farvede, men dog oplysende alligevel. I hendes beskrivelse optræder Skovtofte nærmest som et slags pseudo-nonnekloster. Alle medhjælperinderne kalder hinan-

den Søster Dit og Søster Dat, og hun viger i begyndelsen tilbage for deres ret håndfaste opfattelse af kristendommen og dens moralske opfattelse. Hun overlever dog opholdet ved at »lade-som-om«. Hun bibringer søstrene den opfattelse, at hun er blevet »frelst«, selv om hun inderst inde ikke tror.

Hun fortæller også, at hele det første år måtte hun ikke modtage besøg af sin nærmeste familie, og derefter kun et par timer hveranden søndag eftermiddag. At hendes ophold kom til at vare tre år var almindelig sædvane. Derefter kom pigerne ud i en slags kontrolleret »praktik« hos troende mennesker rundt om i landet, som hjemmet havde kontakt med. Hvis de skikkede sig godt i disse hjem, kunne man med sindsro indføre dem i den positive statistik over resocialiserede piger. Ved afskeden fra hjemmet blev de rigeligt forsynet med tøj og andet udstyr, og de fleste bevarede kontakten i mange år efter med det hjem, som havde reddet dem fra en skæbne værre end døden, og givet dem en mulighed for en god tilværelse. Et tegn på den ægte hengivenhed, som pigerne nærrede mod deres »erstatningsmor«, kom tydelig frem ved Thora Esches begravelse. Da kisten kom ud af Søllerød Kirke båret af ærværdige medlemmer af bestyrelsen i »Indre Mission«, trængte en flok tidligere Skovtofte-piger sig frem, bemægtigede sig kisten, og bar den de sidste meter frem til graven.

Men der var også uden tvivl nogle skrappe og uregerlige piger blandt eleverne, og det var sikkert nødvendigt at køre pigerne stramt med de nødvendige disciplinære regler, som skulle følges slavisk helt ned til mindste detalje. Det er derfor sikkert heller ikke uden grund, at en pige bag på et billede, som jeg fandt for flere år siden, havde skrevet »Skovtofte = slaveanstalt«.

»Hovedformålet er at føre de unge Piger til Jesus Christus. Dette Maal søges naaet gennem et sundt, fornøjeligt og kristeligt Familieliv, hvor man giver den unge Pige lejlighed til gennem et fleraarigt Ophold at erhverve sig Dygtighed i al Kvindegerning, som og til at uddanne sin Aand.«

Sådan angiver Thora Esche sit mål med arbejdet i en optegnelsesbog fra 1896. Ud over det religiøse hovedformål skulle pigerne opdrages (dvs. tilføres åndelig dannelse) og uddannes i husholdning, hvilket

Thora Esche ca. 1910.

Byhistorisk Samling

kunne give dem mulighed for senere at blive tjenestepiger, ja, måske endog husmødre i eget hjem. At uddanne kvinder til husgerning var ganske i overensstemmelse med tidens ånd, og de indlærte færdigheder må betragtes som relevante for pigernes muligheder for senere at tage hånd om deres egen tilværelse efter udskrivningen fra Magdalenehjemmet.

For at kunne drive Skovtofte og alt det opsøgende missionsarbejde, som også udgik herfra, bl.a. den såkaldte »Midnatsmission« i København, var det klart, at der skulle penge til. Indre Mission havde udskilt Magdalenehjemmet og dets arbejde som en selvstændig afdeling med egen økonomi, og Thora Esche måtte arbejde hårdt for at skaffe det nødvendige økonomiske grundlag ud over det i forvejen krævende arbejde med at lede hjemmet.

Man havde fra 1896 fået et statstilskud på 2.000 kr. om året, men det rakte jo ikke langt. Som før omtalt havde man jo imidlertid mange

»vennekredse« rundt om i landet, som samlede penge ind til hjemmet. Desuden havde man hvert år en fast »offer- og bedeuge« i alle de danske kirker, som også gav godt; men de fleste penge fik man ind fra den private velgørenhed, hvor rigmænd skaffede sig lidt social aflad (og deres navn nævnt i årsskriftet).

Men for at skaffe disse for hjemmets økonomi så nødvendige pengemidler, måtte Thora Esche personligt rejse land og rige rundt for at fortælle om hjemmet og dets samfundsnyttige arbejde. Hun havde i begyndelsen været meget tilbageholdende med at stå offentlig frem og tale, idet Indre Mission jo holdt stærkt på Paulus' ord om, at kvinder skal tie i forsamlinger. Men hun blev klar over, at hun havde naturlige evner som folketaler, og formulerede sig så godt, at selv besindige vestjyder hev tegnebogen frem og gav en hel krone til fordel for arbejdet med disse forvildede københavnske pigers frelse.

Hun skrev også utallige breve til vennerne rundt om i landet. I 1881 optegnede hun i årsberetningen, at hun det år egenhændigt havde skrevet 576 breve, og at korrespondancen øgedes år for år.

Dette måtte naturligvis bevirke, at hun efterhånden blev overanstrengt og syg deraf, og flere gange måtte tage på kurophold i udlandet. Pastor Frimodt, som var klar over hendes kolossale indsats, sagde engang til hende, da hun havde betænkeligheder ved at tage afsted fra arbejdet: »Rejs De blot, kære Frøken – vi hellige betaler.«

I 1908 holdt hun på Indre Missions årsmøde i Kolding en tale, og i den fremførte hun i retfærdig harme en række beskyldninger mod det syndefulde liv i København, som i hendes mund kom til at lyde som en dommedagsprædiken. Hun sagde bl.a. følgende:

»Naar vi f.Eks. spørger: Hvordan ser det ud i København? da maa vi svare, at dér er en Ungdom, der er saa raa, at det gaar over alle Grænser.

Og vi maa med Smerte erkende, at Regeringen og de styrende næsten systematisk gør alt, hvad de formaar, for at drage vort Folk nedad.

Faar det Lov at blive ved, saa vil vort Folk blive slettet af Folkenes Rækker. Der arbejdes systematisk fra Mørkets Magters Side. Der holdes Søndagsskole og Drengeforebund af Socialister og Fritänkere. Der

Alle Skovtoftes »søstre« samlet omkring Thora Esche på verandatrappen til »Ebenezer« omkr. 1900. Byhistorisk Samling

gøres alt for at gøre Kristi Navn forhad. Naar et Folk afkristnes, synker det i Raahed og Elendighed langt dybere end et Hedningefolk. [...]

Vi driver Hedningemission paa dansk Grund. Livet er mere raat her end der, hvor man ikke har hørt Evangeliet.

Smudsbladene og Litteraturen, som vore Digttere har givet os, er saaledes, at det er bleven til en Forbandelse for vort Folk. Den store Gave at forme vort Sprog i de smukkeste Rytmer har de misbrugt til at forherlige Laster og Skændsel.

Og Frugten høster vi i vore Dage. Vi behøver blot at nævne det grufulde Frileveri, og hvor letsindigt der omgaas med Penge, hvilken Nydelsessyge der er i vort Folk – hvem sparer i Ungdommen til senere at sætte Bo for? – hvorledes vil f.Eks. den nye Luksus, der er kommen op i vore Dage for Kvinder, Tobaksrygning, ikke virke ødelæggende for den kommende Slægt? [...]

En ung Pige paa knap 15 Aar, som var kommen til os, blev omvendt.

Saa fortalte hun, at paa selve Amalienborg Slot blev mange unge Piger ødelagte af Kongens Livgarde. Af 20 af disse unge Piger var kun 2 fyldt 16 Aar.

Den gamle Portner, i hvis Stue det gik for sig, fik vel sin Afsked, men med Pension.

Men det er ej blot Kvinderne, der ødelægges og fordærves, det er ogsaa Mændene.

F. Eks. af et Hold Soldater paa 100 Mand var der kun enkelte, ikke over 10, som ikke solgte sig selv for 5 Kroner. [...]

I Lyngby blev der givet Tilladelse fra højeste Sted til offentlig Dans paa »Lottenborg«.

Denne Tilladelse er fornyet og forlænget hvert Aar siden.

Sognefogden kom til mig og bad mig om at træde hjælpende til i denne Sag, da Ungdommen blev ødelagt der. [...]

Maaske bidrog hertil den Kendsgerning, at Værten paa »Lottenborg« er Hovmester paa Kongeskibet, og at han i en anden Sag har ladet en Ytring falde om, at han kunde regne paa Protektion højere oppe fra.»

Dette er kun uddrag af hendes lange tale, men hun havde slet ikke gennemtænkt konsekvensen af at rette så stærke anklager mod kongehuset. Derved gik hun over stregen for, hvad man kunne tillade sig dengang. Kongehuset var en nærmest hellig institution, og hendes tale blev straks opfattet som majestætsfornærmelse, som dengang var en meget alvorlig sag. Justitsminister Alberti, der 3 uger efter gik af på grund af den store finansskandale, beordrede straks, da talen var blevet refereret i »Kristeligt Dagblad«, forhør optaget med henblik på at få Thora Esche anklaget for majestætsfornærmelse. Sagen blev dog frafaldet, især da sagen om Albertis egne bedragerier ganske kom til at overskygge sagen omkring Thora Esches tale.

Men der var imidlertid også andre forhold, som Thora Esche havde rettet kritik imod, bl.a. Prinsesse Marie, som havde forestået en såkaldt »Valmuefest« – en slags velgørenhedsfest til fordel for betrængte sociale institutioner (deriblandt Skovtofte). Her optrådte et par varietésangerinder med nogle let vovede tekster, og det chokerede

Thora Esche i den grad, at hun satte sig ned og skrev en pjece med titlen: »Rejs dig – mit folk«, hvori hun som en anden Jeanne d'Arc gik på barrikaderne for at frelse landet fra det totale sammenbrud. Hun indledte med sin Kolding-tale og udviklede der ud fra en påstand om landets totale ødelæggelse efter dydens og moralens forfald, hvorefter alt var tilladt og intet forbudt.

Pjecen blev sendt til kongehuset, men returneret uopskåret, og kongehusets umiddelbare reaktion var blot med øjeblikkelig virkning at opsiges abonnementet på »Kristeligt Dagblad« og afskedige kongens kammerherre grev Moltke, fordi han deltog i et møde, hvor også Thora Esche var til stede. Grev Moltke var nemlig også samtidig med i Skovtoftes bestyrelse.

Derudover havde pjecen ingen større virkninger, men samfundets voldsomme reaktion på Kolding-talen og pjecen var alligevel så kraftig for Thora Esche, at hendes helbred og mentale psyke blev knækket totalt. Fra 1910 var hun i praksis ikke længere forstanderinde, og hvervet blev i realiteten overtaget af en frk. Gautier. I 1913 blev hun sygemeldt og forlod Skovtofte for at blive indlagt på en nerveklinik i Hornbæk. I 1915 trådte hun officielt tilbage. Hun fik stillet en villa i Holte til rådighed som fribolig for resten af livet. For dog at have lidt føling med arbejdet, fortsatte hun i et års tid som den formelle forstanderinde for institutionen »Skovly« i Holte, men måtte også af helbredsgrunde opgive denne sidste post.

Den 27. maj 1920 fejrede hun sin 70-års fødselsdag med en stor fest på Skovtofte, men senere på året den 16. oktober døde hun og blev begravet på Søllerød Kirkegård, hvor der findes en mindesten over hende.

Det var en stærk kvinde, som havde afsluttet sit livsværk. Hendes indsats havde været til gavn og glæde for de hundredvis af piger, som hun havde hentet op fra rendestenen og givet et meningsfyldt liv. Samfundet havde også fået restitueret en mængde arbejdsduelige kvinder, som ellers ville have været til byrde for samfundshusholdningen.

I sine seneste år var hun en fejret og anerkendt personlighed. Når hun søndag eftermiddag kørte en tur i charabanc ledsaget af sin kammerpige frk. Feldballe, sad hun nådig som en dronning og vinkede til

Dagligstue på »Ebenezer«.

Byhistorisk Samling

alt folket. Ikke underligt, at man bag hendes ryg kaldte hende »Dronningen af Skovtofte«.

Efter hendes afgang kom der en række af skiftende forstanderinder, og ikke alle havde Thora Esches format.

Som ovenfor nævnt udvidede man magdalenearbejdet gennem oprettelsen af en række institutioner af lignende art rundt om i landet. Først »Skovly« i Holte med plads til 40 piger mellem 14 og 16 år. Dette hjem indviedes i 1908 med frk. Emmy Obel som forstanderinde.

Efter Værgerådsloven var blevet revideret og forbedret i 1922 voksede flere lignende institutioner frem, bl.a. pigehjemmet »Bethesda« i Århus, som især tog sig af forførte (incestramte) piger.

Midt i denne trængselstid brød 1. Verdenskrig ud i 1914, og da Skovtofte lå lige uden for Københavns befæstning, og derfor i tilfælde af et angreb på København kunne bruges til logi for fremmede tropper, blev det af militæret beordret, at hjemmet skulle rømmes omgående

og sprænges i luften, hvis fjenden kom. Søstrene fik lov til at tage ophold på Fårevejle Højskole, men måtte kun tage 35 piger med sig. Resten blev sendt tilbage til København til en uvis skæbne. Det var naturligvis en forfærdelig belastning for Skovtoftes personale og elever, for det skulle jo snart vise sig, at det var en fuldkommen overflødig beslutning. Faren for fremmede tropper på dansk jord drev snart over, og allerede året efter var man tilbage i de vante omgivelser.

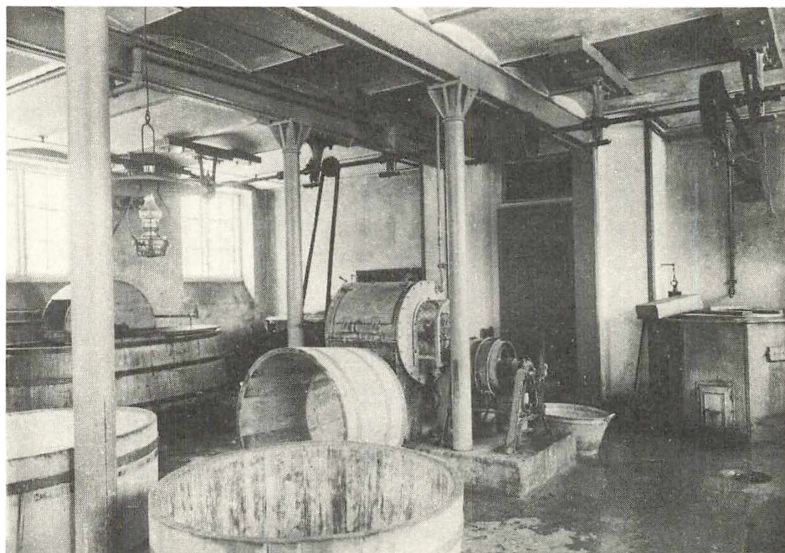
Først i 1917 blev der installeret elektrisk lys og kraft på Skovtofte og Skovly, mens man skulle helt frem til 1948 før der kom en afløsning for de utallige kakkellovne med tilhørende skorstene på Skovtofte, og man endelig fik indlagt centralvarme.

Indtil for få år siden ejedes Skovtofte og 21 andre institutioner inden for den forebyggende børne- og ungdomsforsorg af foreningen »Skovtoftehjemmene«, men den hedder nu »Kristelig Forening til Bistand for Børn og Unge«.

Op gennem 30'erne og 40'erne oplevede Skovtofte et stadigt fallende elevtal. En forhenværende kontorchef fra »Direktoratet for børne- og ungdomsforsorgen« kunne i 1974 ved indvielsen af de nye tilbygninger på Skovtofte udtale at: »Samfundets syn på unge pigers adfærd har jo ændret sig en del i tidens løb.«

Man havde vænnet sig til narkoluderne på Halmtorvet i København, og samfundet fandt ikke, at det havde pligt til at hjælpe disse piger ud af deres selvforskyldte elendighed, og dermed faldt grundlaget for Skovtoftes eksistens som pighjem helt bort. I 1965 blev man enige om at slutte dette kapitel i dansk forsorgs historie, men da en ny tid havde vist et stigende behov for egentlig uddannelse af den voksende personalestab i de nye børne- og ungdomsinstitutioner, som skød frem i disse år, oprettedes over hele landet en halv snes børneforsorgsseminarier, fortrinsvis i lokaliteter, hvor der tidligere havde været børne- og pighjem. Som den første forstander for seminariet udpegedes den daværende forstander for Kristeligt Studentersettlement i Saxogade i København cand.theol. Otto Krabbe.

Hele hjemmet blev bygget om og indrettet til sin nye tilværelse som seminarium, og man havde mange store planer i de glade 60'ere. Først skulle der bygges en klassefløj til, så man fik tilstrækkelige undervis-

Vaskeriet i kælderens under »Ebenezer«, i dag anvendt til kantine. Byhistorisk Samling

ningslokaler. Dette arbejde påbegyndtes imidlertid først i 1972 efter mange udsættelser. Det kom til at koste 3½ mio. kr. og stod færdigt to år efter.

Man planlagde også at bygge en rektorbolig og fire lærerboliger. Rektorboligen blev opført efter tegninger af arkitekt Asger Barfod, som også havde tegnet tilbygningerne. I 1982 modtog dette byggeri en anerkendelse fra Lyngby-Taarbæk Kommune for smukt byggeri. De fire lærerboliger blev ikke til noget, idet nutidens lærere ikke ønskede at bo på deres arbejdsplads. Endvidere planlagdes et stort byggeri i haven foran hovedbygningen bestående af et kollegie på 48 værelser. Det blev heller ikke til noget i 70'ernes ændrede økonomiske klima.

Endelig ville man bygge en forsøgs-vuggestue på plænerne ud mod Hummeltoftevej. Disse planer ændrede man så til, at man i stedet for en vuggestue ville bygge en avanceret udflytterbørnehave for Vesterbro-børn fra den »sorte firkant« – normeret til 60 børn i alde-

ren 1-7 år, som hver dag skulle transporteres i busser fra Vesterbro til Skovtofte.

Men Københavns Kommune, der i starten gik så varmt ind for tanken, fik i takt med den stigende arbejdsløshed og de optrappede forældrebetaling, ledige pladser på de eksisterende institutioner, og så blev de fine planer heller ikke til noget.

I Magdalenehjemmets sidste år havde Pella været indrettet til ungdomspension, men i 1968 lukkede den også, og seminariets elever rykkede ind. Der blev lavet undervisningslokaler i de to underste etager, og de øvrige værelser blev beboet af de studerende. I 1974 boede der ca. 50 elever på de små værelser på Skovtofte, men i 1977 blev undervisningen omlagt til gruppeundervisning i stedet for den traditionelle klasseundervisning. Man brød væggene ned mellem tre af de små værelser, og slog dem sammen til et stort grupperum på ca. 21 m².

Rummene blev udstyret med borde, stole og en tavle, så de kunne rumme 8-9 studerende, og der er i dag 24 af disse stamgrupperum.

Seminariet, som altså nu uddanner socialpædagoger, har i dag 300 studerende, fordelt på 3 årgange, idet studiet er treårigt. Den ene årgang er konstant ude i praktik. Der er p.t. 22 lærere og 12 personer ansat i den teknisk-administrative afdeling.

Endelig kan det tilføjes, at af de gamle bygninger blev den oprindelige gartnerbolig nedrevet i 1977 og i 1979 indrettedes en smedje i den gamle portnerbolig.

Rektor Otto Krabbe sørgede for via Statens Kunstfond at berige seminariet med en stor kunstsamling, hvoraf især kan nævnes to skulpturer af billedhuggeren Bent Sørensen. I 1980 forlod Otto Krabbe seminariet på grund af alder, men optræder dog stadigvæk som gæstelærer. I dag ledes seminariet af cand. psyk. Peter Harrit.

Skovtofte, sommeren 1985.

Harald G. Jensen

Litteraturfortegnelse: Baaner, Margit: Tre kapitler af Magdalenehjemmets historie (utrykt universitets opgave, 1984). Blume, P. E.: Magdalenehjemmet i 25 Aar (1902). Duurlo, Ellen: Han skal herske over dig (1939). Esche, Thora: Rejs dig, mit Folk (Aarhus 1908). Duurlo, Ellen: Erindringer fra mit Liv og min Gerning (1920). Krabbe, Otto: Forord i: Studiehåndbog for Skovtofte Socialpædagogiske Seminarium (1985). Desuden bestyrelsesreferater, årsberetninger og elevprotokoller.

Henrik Mortensen

DEN GAMLE GARTNER I HJORTEKÆR

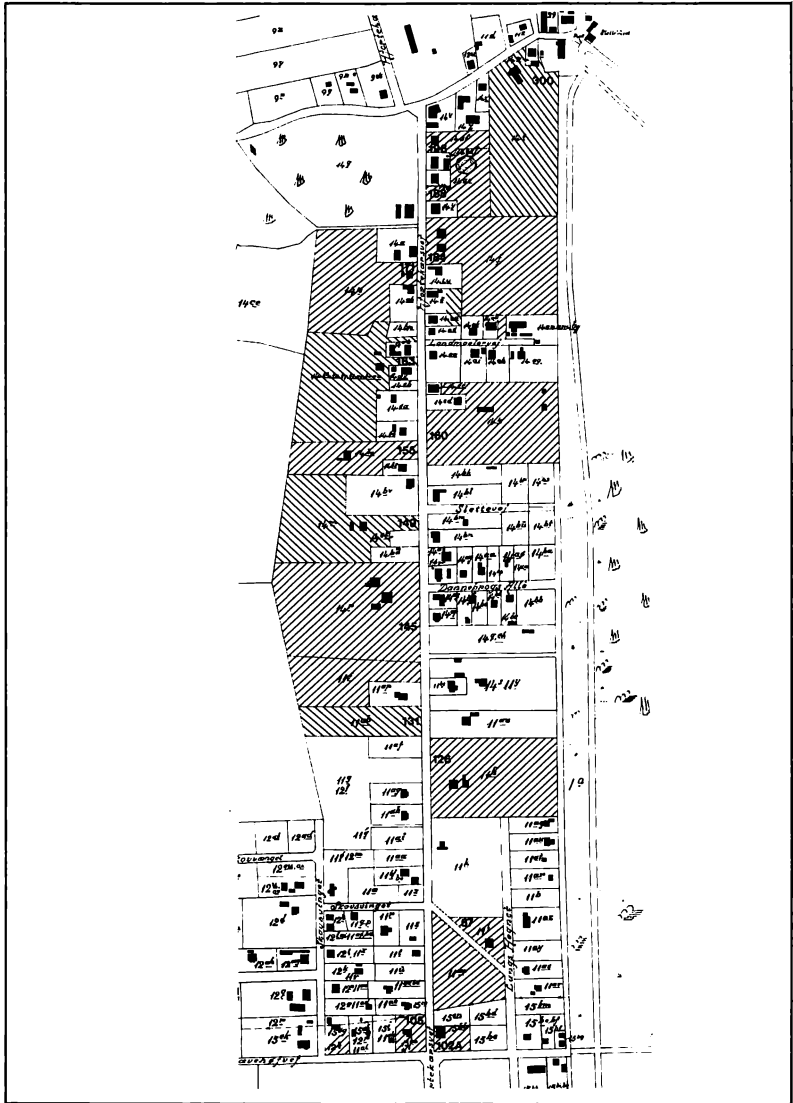
Når man i dag færdes på de hjortekærskes villaveje er det vanskeligt at forestille sig, at der på størstedelen af de derværende parceller for relativt få år siden eksisterede et i både direkte og overført betydning blomstrende erhverv i form af ca. en halv snes gartnerier. Men konsulterer man f.eks. de ældre vejvisere og telefonbøger, som dækker området og perioden op til ca. 1960, får man et – ganske vist noget lakonisk – kendskab til områdets erhvervsstruktur i tiden indtil gartnerjordens udstykning, om det blotte antal selvstændige erhvervsdrivende i gartneribranchen og til dels til de beskæftigede lønmodtagere. En undersøgelse alene af de kortfattede oplysninger i disse 2 kilder giver naturligvis ikke noget særligt levende billede af gartnerernes liv og vilkår.

Der eksisterer dog andet kildemateriale, som giver en mere fyldestgørende viden. I 1934 blev der under redaktion af havearkitekt Johannes Tholle udgivet et digert 3-bindsværk (i alt 2.392 sider), der på en særdeles systematisk måde – man fornemmer stedse, at der er benyttet spørgeskemaer ved indsamlingen af oplysningerne – giver et ret detaljeret, men dog ikke særligt ikke særligt morsomt billede af samtlige danske gartnervirksomheder i deres forskellige afskygninger herunder også de fleste af Hjortekærs bedrifter.

Til alt held findes der desuden ældre fhv. udøvere af gartnerierhvervet i lokalområdet, og rigtig morsom og spændende bliver beskrivelsen først, når disse mundtlige kilder inddrages. Så danner der sig et levende billede af situationen for ca. 50 år siden. Ældres – og også nu afdøde – hjortekærborgeres beretninger findes nu heldigvis også i et vist omfang i nedskrevet form i Byhistorisk Samling.

Henrik Mortensen, f. 1947, gartner/cand.mag.

Den gamle gartner i Hjortekær

Matrikelkort over Hjortekær ca. 1935. De skraverede arealer viser de gartnerier/havebrug, som omtales i artiklen. Man bør bemærke den offentlige sti langs Dyrehavehegnet – fra Rævehøjvej til Slettevej.

Lyngby-Taarbæk Kommune/forfatteren

Den gamle gartner i Hjortekær

I nyeste tid er der affattet en fin beskrivelse af Hjortekærs gartnere i et festskrift udgivet af Hjortekær Grundejerforening i anledning af dennes 60-års jubilæum i 1984 – en beskrivelse som ligesom de ovennævnte kilder er inddraget ved udarbejdelse af nærværende artikel.

Ved en beskrivelse som den foreliggende kan man naturligvis benytte forskellige fremgangsmåder. Man kunne dels vælge at gå frem efter husnumrene fra Rævehøjvej til Lundtoftevej eller omvendt, men i århundredets begyndelse eksisterede husnumre slet ikke i Hjortekær. Dels kunne man som efterkommer af een af gartnerfamilierne måske foretrække at opprioritere ens egne aner, og endelig kunne man jo også, som det her er valgt, gå frem i alfabetisk orden efter efternavn, idet der dog skal lægges hovedvægt på de betydeligste og mest kendte, selvstændige gartnere og der tages udgangspunkt i forholdene omkring 1933-34.

Der skal således begyndes med byens første gartner og grundlæggeren af det mest omfattende »dynasti« – Lars Ole Andersen, hvis efterkommere i endnu 2 generationer skulle komme til at udøve erhvervet i kvarteret.

Omkring 1880 anlagde L. O. Andersen et gartneri ved skovfogedboligen, »Hjortekærhuset«, på Lundtoftevej. Jordarealet omfattede det, der nu udgøres af den blinde sidevej, Langs Sletten. L.O. Andersen ejede endvidere til skiftende tider »Fædres Minde«, Hjortekærsvej 145, »Hegnsbo«, Hjortekærsvej 126, »Fredshvile«, Hjortekærsvej 134 og »Nordmarken« – et område nord for Lundtoftevejs forløb gennem Dybendal. Her byggede byens drenge huler i grantræerne. Ved Hjortekærporten dyrkedes grøntsager, kartofler og bær – bl.a. ribs helt ud mod Dyrehavens skel. Varerne solgtes på Strandvejen af L. O. Andersens hustru, Christine, fra hestevogn. Hun kørte to gange ugentligt på strækningen fra Strandmøllen til Springforbi. Fru Andersen ophørte med denne virksomhed i 1910, hvorefter ruten blev overdraget sønnen O. P. Andersen. Denne overtog i 1922 også faderens ejendom på Hjortekærsvej 145.

Om vinteren skar L. O. Andersen tagrør i mosen langs Mølleåen.

*Christine Andersen siddende på hestevognen, hvorfra hun solgte grøntsager på Strandvejen.
Ca. 1900. Privateje*

Han var fantastisk hurtig til denne geschäft og producerede således 7 travere for hver een, de andre lavede.

Efter L. O. Andersens død gik ejendommen ved Dyrehaven i arv til datteren Karen og derefter videre til dennes datter, også bærende navnet Karen og gift med cykelhandler Lindvolds søn fra Lyngby Hovedgade 35. Lindvold sad i 1931-32 i den af Lyngby Håndværkerforening nedsatte svendeprøvekommission.

I hvert fald en betydelig del af jorden gik i slutningen af 30'erne tilbage som landbrugsjord, hvilket ses af et luftfoto fra eftersommeren 1937. På dette billede ses tydeligt korn stå i travere på marken. Ejendommen er da heller ikke omtalt i den nævnte registrant over danske gartnerivirksomheder.

Efter krigen kom der atter gartneridrift på jorden, der nu tilhørte Eitel Chr. Kallerup, født 1903 i Søborg som søn af gartneriejer N. Chr.

Den gamle gartner i Hjortekær

Kallerup på Gladsaxevej 51. E. C. Kallerup havde fået sin uddannelse på godserne Hardenberg og Pandebjerg samt hos faderen. Der dyrkedes bl.a. champignons. Denne Kallerup kunne undertiden forekomme noget ekcentrisk. Således blev han engang en tidlig søndag morgen standset med sin fuldt pakkede torvevogn af en nabo, som imidlertid havde stort besvær med at overbevise den gode Kallerup om, at det faktisk var søndag, og at torvet var lukket.

Nogle år efter krigen og indtil udstykningen sidst i 50-erne bortforpagtede Kallerup jorden til gartner Jørgen Sinius-Clausen. Denne havde drivhuse med potteplanter og på friland bl.a. lathyrus, voksende op ad karakteristiske stativer. Clausen startede efter flytningen gartneri på Vestegnen.

L. O. Andersens søn, O. P. Andersen, som allerede har været nævnt en passant, blev født i Hjortekær i 1882. O. P. Andersen lærte gartnerfaget på Amager omkring århundredeskiftet og arbejdede senere hos faderen samt som handelsmand (salget af grøntsager på Strandvejen). Han overtog faderens ejendom »Fædresminde«, Hjortekærvej 145, i 1922. Det drejede sig om matr. 11f og 14r.

Jordbundsforholdene på tilliggendet var noget blandede, tildels mindre gode og gartneriet var en del plaget af nattefrost. Det blev drevet som blandet handelsgartneri med 3 drivhuse og 100 mistbænke. I drivhusene dyrkedes tomater, chrysanthemum samt blomsterløg og på friland bær, herunder kirsebær samt kartofler. Ved jordbearbejdningen anvendtes en fræser. Varerne blev dels afsat på Københavns Grønttorv, dels direkte til private kunder på Strandvejen. Der blev årligt solgt ca. 100 tønder kartofler.

O. P. Andersen var ganske musikalsk og spillede såvel klaver som harmonika. Sidstnævnte instrument rørtes specielt søndag formiddag. Denne hans musiceren tiltrak de mange børn fra nabolaget. Specielt fra »Det gamle Bageri« – nu Lyngby-Taarbæk Kommunes ejendom, Hjortekærvej 146 – lige overfor gartneriet.

O. P. Andersen var på flere måder et usædvanligt menneske, og han

bar da også tilnavnet »Strandvejsfilosoffen«. En samtidig avisartikel om ham bar overskriften: »Filosoffen fra Hjortekær«.

O. P. Andersen var een af de første i Hjortekær som anskaffede sig et automobil – en lille lastvogn – for hurtigere at kunne hente supplerende varer fra og bringe egne produkter til Grønttorvet og dermed effektivisere detailhandelen på Strandvejen. Uheldigvis for ham, men heldigt for de ansatte i gartneriet, udviste dette køretøj en meget støjende – ja, en meget specielt støjende adfærd. Hjemme i gartneriet kunne man således høre, at nu var mester på vej hjem, efter sigende allerede, når bilen passerede Posemandens Hus (sic!), og så gjaldt det om at komme i gang med dagens arbejde. Automobilen var – naturligvis fristes man til at sige – en fordvogn, og den blev også anvendt til større familieudflugter. Man sad ved sådanne lejligheder på torvekasser på ladet. I 1933 havde O. P., som han altid kaldtes i folkemunde, 2 automobiler.

Gartnerne og deres tidligste køretøjer er i øvrigt et lille kapitel for sig. Een gartner købte således det nøgne chassis med motor i København. Han havde dog været så forudseende at medbringe en sæk avner ved afhentningen, så at der var noget at sidde på på hjemvejen. Han byggede så selv lad og førerhus på. Dørene, som skulle have »svaj«, blev dog overladt til tømremester Jeppesen.

To gartnere på vej til Københavns Grønttorv tabte det ene baghjul på Nørre Allé, men opdagede ikke umiddelbart miseren, idet bilen, så længe fremdriften holdtes, ikke krængede. Men ved det førstkomende kryds kan det nok være, at det blev opdaget og det løbske hjul blev indfanget og påmonteret igen.

Christian Mortensens torvevogn – på daværende tidspunkt en hestevogn – gik engang i bærsæsonen i stykker ved Fortunen og væltede. Mortensen spurgte den dér boende gartner, Hulbjerg, om lån af dennes vogn. Hulbjergs vogn havde ganske vist dagen før været anvendt til kørsel af latrin, hvilket var en almindelig foreteelse på den tid, så det tog man ikke så tungt. Ladet blev dækket med en presenning og bærene omlæssedes. De blev dog fra Torvet kørt direkte til konservesfabrikken.

Den gamle gartner i Hjortekær

Denne artikels forfatter erindrer endnu, når O. P. Andersen i begyndelsen af 50'erne – nu igen med hestevogn, som jo havde den fordel, at den måtte passere Dyrehaven – vendte hjem fra dørhandelen på Strandvejen. Det var en kilde til behagelig adspredelse for os børn fra den nordre ende af Hjortekærvej at løbe efter det adstadigt rullende køretøj for at se, om der skulle »falde« en ært eller en gulerod af. Under en del af denne »hestevognsperiode« havde O. P. Andersen den hyggelige vane at gøre holdt ved Hjortekær Brugsforening for at proviantere og evt. indtage en flaske øl. Undertiden forekom ventetiden dog hestene for lang, og de foretrak da at gå alene hjem. Nå, der var jo heller ikke så langt, og de kendte selvfølgelig vejen. Spadsereturen har sikkert forekommet værre for O. P. Andersen.

Gartneriet overtoges senere af sønnen Kaj (1915-1968), som efterhånden solgte jordtilliggendet fra. Kaj Andersen fungerede i en årrække som snefoged i Hjortekær.

Bevæger vi os nu over på den anden side af vejen og derefter lidt mod syd møder vi i nr. 126 O. P. Andersens ældre broder, Lars Chr. Andersen. Han blev født i Lundtofte i 1877 (død 1964) og overtog som 30-årig »Hegnsbo« ved køb af 3 ha af faderens landbrugsjord. Jorden blev betegnet som »tør og sandet«. L. C. Andersen havde eet drivhus og 20 mistbænke, i alt blot 175 m² under glas, og den årlige omsætning androg det svimlende beløb af 8.000 kr.! Ikke desto mindre beskæftigedes der en medhjælper hele året og 3 koner om sommeren, og der holdtes hest, bil og to andre vogne. Medhjælperen var sønnen Folmer (født 1909), som i lighed med farbroderen var en habil harmonikaspieler. Folmer Andersen startede senere gartneri i nærheden af Holbæk. L. C. Andersen er i øvrigt den eneste af Hjortekær's gartnere, der opgiver årsomsætningen til fortegnelsen over danske gartnerivirksomheder.

L. C. Andersen var snefoged gennem 23 år, og i 12 år hegnsynsmand og vurderingsmand. Han sad endvidere en overgang i Sundhedskommissionen. Han var medstifter af Hjortekær Grundejerforening og blev dens første formand – en post han bestred i 15 år. Han blev da også – i 1954 – udnævnt til foreningens første æresmedlem.

Lars Chr. Andersens gartneri »Hegnbo«, Hjortekærvej 126. Privat postkort ca. 1930.

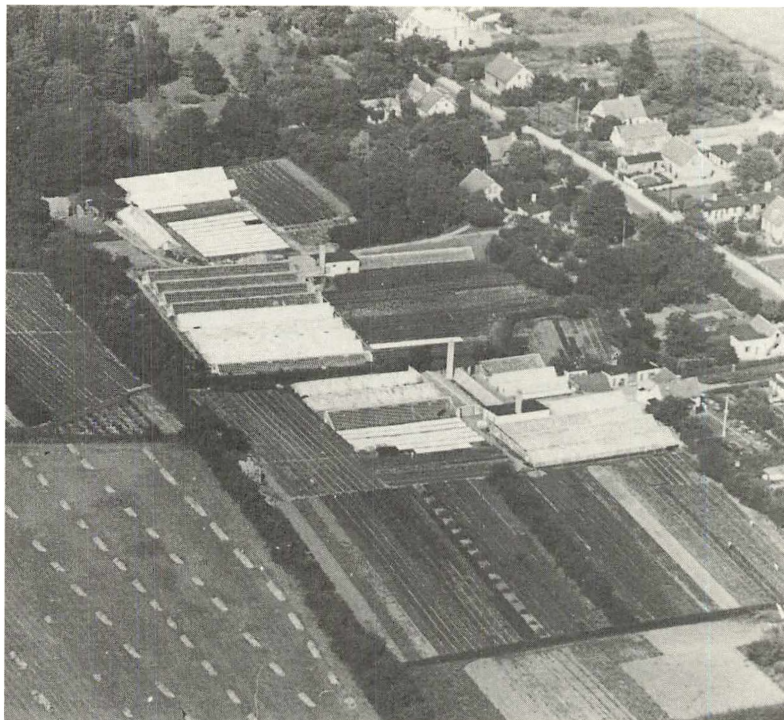
Privateje

L. C. Andersen var meget arbejdsom, og han fremelskede en ny jordbærsort, der fik navnet »Hjortekærbærret«. Han dyrkede i øvrigt tomater, chrysanthemum, hindbær, grøntsager og diverse blomster samt udplantningsplanter.

På Hjortekærvej 163 boede Otto V. Andersen i gartneriet »Solvang«. Han var født på Brede i 1882 og grundlagde »Solvang« i 1910. Arealet, som oprindeligt var på ½ hektar, købte han af moderen, og det blev i 1916 udvidet til 1¼ ha ved køb af matrikelnumrene 14 bq og bx og kom således til at omfatte Hjortekærvej 159. O. V. Andersen havde stået i lære hos H. P. Christensen i Springforbi og på Sorgenfri Slot.

Gartneriet var smukt beliggende på en let sandet muldjord, og der var gode læforhold. Men også denne bedrift var generet af ubejlejlige nattefrost i forårs- og efterårsmånederne. Man havde 11 drivhuse og 200 mistbænke, i alt ca. 2.500 m² under glas. Der dyrkedes især chry-

Den gamle gartner i Hjortekær

Otto Andersens (forrest) og Erik Jensens (bag hækken) gartnerier. I øverste højre hjørne ses Hjortekærvej med bl.a. Brugsforeningen. Sylvest Jensen luftfoto ca. 1937.

Lyngby-Taarbæk Kommune

santhemum, alpeviol, blomsterløg samt meloner og tomater, som afsattes på Grønttorvet. Der var ansat to medhjælpere og to elever, og O. V. Andersen havde såvel varebil som personvogn. Han var i øvrigt den første i Hjortekær, der fik bil. Gartneriet havde eget vandværk – drevet af en elektrisk pumpe. O. V. Andersen huskes også stadig som en særdeles flittig gartner.

Bedriften blev senere – ca. 1936 – overtaget af sønnen Poul (født 1915), som drev den indtil udstykningen. O. V. Andersen nød den

Otto Andersen (til højre) med sin torvevogn på Københavns Grønttorv. Privat postkort.

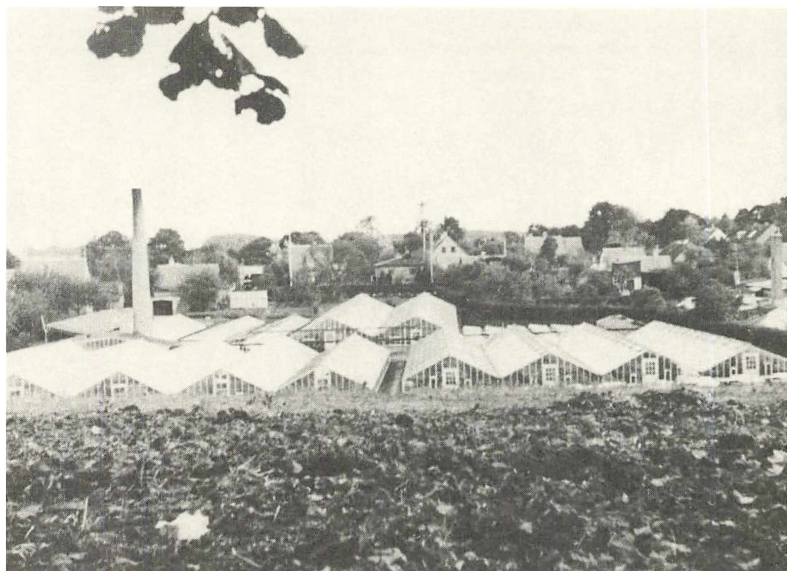
Privateje

første del af sit otium i en selvbygget villa på den anden side af vejen, i nr. 172. O. V. Andersen var medstifter af Grundejerforeningen og sad i dens bestyrelse i de første 9 år af dens levetid.

Lige i nabolaget – i nr. 167-171 – startede O. V. Andersens yngre broder, Henry Andersen i 1918 gartneriet »Granly« på jord arvet fra moderen, enkefru Andersen. Henry Andersen var født i Hjortekær i 1889, søn af jordbruger Vilh. Andersen, der desuden ernærede sig ved grusgravning. »Granly« – navnet hentyder til beliggenheden i læ af »Granhøj« – omfattede ca. 2½ ha.

I modsætning til de fleste af byens gartnere var Henry Andersen ikke gartneruddannet, og han besad da heller ikke broderens flid og lyst til faget. Han ville faktisk hellere fiske og ryge store cigarer. For at lystfiskeriet ikke skulle blive for anstrengende, medbragtes en dreng fra nabolaget til at tage sig af årerne samt en stor flaske hvidtøl. Endvidere besørgede hustruen, Johanne, torvekørslen.

Den gamle gartner i Hjortekær

Erik Jensens gartneri »Granly«, Hjortekærvej 167, set fra vest. Til højre bag hækken ses skorsten, drivhustage m.m. fra Otto Andersens gartneri, Hjortekærvej 163, som på dette tidspunkt (ca. 1950) var overtaget af sønnen Poul. Privateje

Som flere af de ovenfor nævnte havde Henry Andersen egen vandboring til forsyning af de 14 drivhuse og ca. 125 mistbænke. Der dyrkedes især roser, alpeviol, bregner (ca. 3.000 stk. årligt) og blomsterløg. Tidligere havde man også haft nogen frugtavl. Der var 5 ansatte og to biler. Henry Andersen solgte i 1935 foretagendet til gartner Erik Jensen og købte i stedet »Søborggaard« ved Gilleleje. Erik Jensen drev gartneriet til jordens udstykning i 1960, hvorefter virksomheden flyttedes til Sengeløse.

Det er hovedsageligt på denne ejendom, at Hjorthøj og Gadevangens nordlige ende (omtrent fra Hjorthøj) nu er beliggende. Privatboligen – nu Hjortekærvej 171 – og formandsboligen, som i folkemunde kaldtes »Hellig Møllers Hus« – Hjortekærvej 169 – eksisterer stadig.

Gartneriejer Erik Jensen og den fuldt læssede torvevogn. Jensens privatbolig har nu nr. 171 på Hjortekærvej. Ca. 1958.

Privateje

H. Hansens handelsgartneri, Hjortekærvej 160, hvor nu »Skovfryd« ligger, var startet i 1914 af Th. Jørgensen (født 1867) ved køb af 1½ ha. landbrugsjord. Hansen, som var svigersøn til Th. Jørgensen, overtog jorden i 1932. H. Hansen havde bl.a. stået i lære hos Aage Piper på Frederiksdalsvej 138 (senere Hummeltoftevej 138) (1924-1925) og var derefter ansat hos Thorvald Suhr på »Lille Kastrupgård« (1925-26), hos Henry Andersen i Hjortekær (1926-29) samt endelig hos Bern. Hansen i Ordrup (1929-32).

H. Hansen drev som de førnævnte et blandet handelsgartneri. Blandt kulturerne skal blot nævnes blomkål (6-8000 stk. årligt) og hindbær 1100 kilo. Der var ansat en medhjælper samt et par arbejdsfolk om sommeren. Endvidere var svigerfaderen fortsat beskæftiget i gartneriet.

H. Hansen var ikke særligt høj og bar derfor tilnavnet »Lille-Hansen«. Desuden havde han en ret karakteristisk gang, hvorfor han til-

Den gamle gartner i Hjortekær

Drivhuse kunne anvendes til andet end blomster. Her ved konfirmation hos Erik Jensen i 1945, fotograferet af Carl Riemann.

Byhistorisk Samling

lige fik øgenavnet »Gummi-Hansen«. En anden kilde mener dog, at dette tilnavn skyldtes, at H. Hansen engang ved et mindre håndgemæng i Hjortekær medbragte en gummiknippel.

Også ved Fortunen lå der – på den nuværende Trongårdsvej – et gartneri. I vejviseren for 1927 angives adressen i husregistret til Dyrehavegaards Allé og i personregistret til at være Dyrehavegårdsvej 23. Vejen får i øvrigt sit nuværende navn i 1927 eller 28. For at gøre forvirringen komplet hed den tidligere endnu Rolandsvej. Gartneriet hed »Rolighed«.

Virksomheden var grundlagt i 1897 af R. Rasmussen (1840-1926) på blot 2.800 m², men omfattede efter udvidelser i 1903 og 1925 1 ha. I 1902 afhændede R. Rasmussen gartneriet til J. Hulbjerg Poulsen (født

Hjortekærs nordlige del set fra luften. I nederste højre hjørne ses H. Hansens gartneri med privatboligen længst til højre. Ca. 1937. Privateje

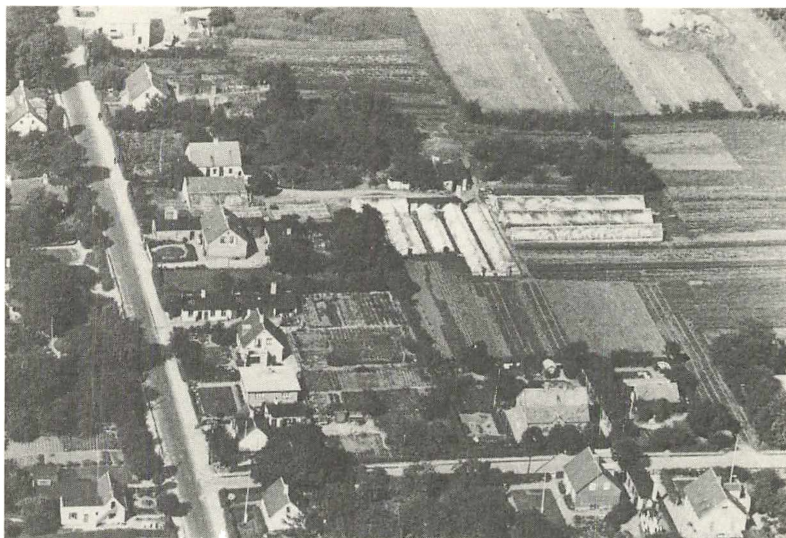
1876), men han fortsatte med at drive anlægsgartneri omkring Fortunen til sin død.

Før J. Hulbjerg Poulsen kom i gartnerlære, havde han foretaget rejser i England, Tyskland og Rusland.

Jorden var førsteklasses, lermuldet, af bonitet 24 – den bedst mulige. Der var 4 drivhuse og ca. 100 mistbænke, som passedes af en medhjælper, en elev – det var sønnen Ejnar (født 1915) – samt om sommeren yderligere een mand. Man holdt hest og torvebil. Kulturerne var bl.a. agurker og meloner til dyrkning af hvilke der hentedes latrin i nabolaget.

I 1933 blev matr. 23z udskilt fra ejendommen. Hulbjerg var medlem af bestyrelsen for Strandvejskredsen i »Alm. dansk Gartnerforening« samt af denne landsorganisations repræsentantskab.

Den gamle gartner i Hjortekær

Chr. Mortensens gartneri og dets nabolag. I billedets nederste venstre fjerdedel ses køkkenhaverne, hvor Gisle Jensen drev sit gartneri. I øverste højre hjørne jordbruget på Lundtoftevej i Karen Lindvolds tid – nu med korndyrkning. I forgrunden Landmålervej. Sylvest Jensen luffoto ca. 1937.

Privateje

Det kunne i datiden være vanskeligt at trække en præcis grænse mellem gartneri og jordbrug, mellem hovederhverv og bierhverv. Problematikken forstærkes af vejvisernes skiftende brug af betegnelser som jordbruger, havebruger, gartner og handelsgartner. Opgaven er naturligvis ikke blevet lettere af, at såvel scenen som aktørerne nu er væk. Men de små jordbrugere skal i hvert fald ikke glemmes for nærværende.

På det område, der nu udgøres af køkkenhaverne til Hjortekærvej 176-180 – matr. 14ø og 14ad, samt 14 cv –, drev Gisle T. H. Jensen indtil 1936 et beskedent jordbrug. Men jorden blev meget flittigt og intensivt dyrket.

Det meget begrænsede jordstykke var imidlertid ikke tilstrækkeligt

til at ernære Gisle Jensen og hans familie, og han drev derfor desuden opsøgende handelsvirksomhed i Nærum, som udover Strandvejen var et yndet mål for Hjortekær-gartnerne. Skønt afstanden dertil var kort, i hvert fald i fugleflugt, var det dog i en periode noget problematisk at komme op til den nordlige naboby. Der var naturligvis ingen Helsingørsmotorvej, og den eneste anden afstandsmæssigt acceptable mulighed udgjordes så selvfølgelig – som nu – af Ørholmvej, som dengang ganske vist havde et andet forløb end nu, idet den i stedet for det skarpe sving, som den nu gør mod nordvest lige efter kroen, gik direkte op ad skrænten, gennem skoven og lige forbi Ørholmgård (se evt. kort i Lyngby-Bogen 1981, s. 56-57). Denne rute var dog ikke uden visse hindringer. Dels var den på en del af forløbet en usædvanligt dårlig, sandet hulvej, som naturligvis var uden belysning, og dels, men ikke mindst – Ørholm Kro havde koncession på vejstykket fra kroen og til Skodsborgevej, således at kun gæster til restauranten måtte befærde det. Alligevel var ruten så fristende, at gartnerne mere eller mindre skjult gjorde brug af den.

Gisle Jensen blev engang under passage af »Passet« sammen med sin hustru taget på fersk gerning af kromanden. Gisle var dog ikke tabt bag af en vogn og bedyrede, at han og hustruen da havde planer om at aflægge det koncessionshavende etablissement et besøg. Til kromandens store forbitrelse nøjedes det gæstende par dog med at indtage een enkelt mineralvand – med to glas.

Som havebruger registreredes i vejviseren Anders Jørgensen i »Sophies Minde« på Hjortekærvej 188 plus nr. 190, herunder jordstykket bag nr. 192-194, Hjortekær Brugsforening. Om vinteren stod der så meget vand på sidstnævnte areal, den lavest beliggende del af jorden, at byens ungdom undertiden foretrak denne lokalitet til skøjteløb frem for Hjortekæret. Svend Bojesen (De grønne Busser) var den eneste, der havde »ordentlige« skøjter – kunstløberskøjter.

Indtil 1917 ejedes jorden af proprietær C. Jørgensen – formentligt identisk med sognefogden i Lundtofte.

Anders Jørgensen havde, indtil familien flyttede i »Sophies Min-

Den gamle gartner i Hjortekær

Jordbruger Anders Jørgensen og hustru med grøntvognen på Strandvejen i Taarbæk. Ca. 1900.

Privateje

de«, boet i »Dybendalshuset«, hvor nu Lundtoftevej 270 ligger. »Dybendalshuset« var meget lille og stråtækt og blev ligesom sin efterfølger på parcellen, en bungalow, anvendt som gartnerbolig for minister Erik Scavenius' ejendom, »Granhøj«. Også bungalowen er nu forlængst nedrevet. Anders Jørgensen ernærede sig i denne periode hovedsageligt som handelsmand. Sammen med hustruen, Anne Marie – iøvrigt en niece til Lars Ole Andersen ved Hjortekærhuset – solgte han grøntsager på Strandvejen fra hestekøretøj.

En vinter fik Anders Jørgensen lov til at samle sten på et jordareal i Hjortekær, og det lykkedes til nogen ærgrelse for ejeren at samle for hele 6.000 kr. sten. På baggrund af den tidligere nævnte bruttoindkomst for en gartneriejer på 8.000 kr. – og det endda flere år senere – så har stensamleriet været et ganske lukrativt foretagende. Stenene

blev anvendt til »Millionvejen«, Klampenborgvej. Tilnavnet p.g.a. anlægsprisen på ca. 1.000.000 kr. for strækningen fra Hjortekærvej til »Posemandens Hus«. Ydermere lejede Anders Jørgensen jord andre steder i kvarteret.

Selve huset »Sophies Minde« var stort nok til, at der kunne udlejes tre lejligheder. Een af dem beboedes en overgang af J. P. Bruzelius, en mand med et stort rødt skæg. På et tidspunkt omkring 1924 havde han titel af lygtetænder og betjente de 6-8 petroleumslyster på Lundtoftevejs forløb fra Hjortekærvej til Hjortekærporten.

Anders Jørgensen døde ude på husets gårdsplads på sin 76-års fødselsdag i 1931 efter at have vundet 1,50 kr. i kortspil. Jordtilliggenet gik efter hans enkes død i 1936 i arv til datteren Karen og hendes mand, Chr. Mortensen i nr. 184. Jordstykket blev langt op i tiden kaldt »Bedstefars Jord«. Den dækkes nu af Prøvekærets nordlig del. »Sophies Minde« blev nedrevet af den sidste ejer, Lyngby-Taarbæk Kommune, i april 1984.

Anlægsgartner Kristian Kirk blev født i 1906 i Hjørdemål og var i uddannelsesperioden, 1921-1926, ansat hos bl.a. »Osborne« i Buddinge, hvor han senere blev førstemedhjælper. I årene 1927-1929 foretog han rejser til Holland, Tyskland og Frankrig. Fra sidstnævnte land foretoges en længere udflugt til Nordafrika. Hjemturen herfra, som foregik med et fragtskib ladet med levende heste, blev yderst dramatisk. Skibet kom ud i en voldsom storm, hvorunder alle krikkerne måtte aflives ved skydning.

Kirk var en tid ansat på »Vilvorde« i Ordrup, inden han i 1930 nedsatte sig som planteskolemand, handels- og anlægsgartner på Hjortekærvej 149, hvor han lejede 1½ ha landbrugsjord og et lille udhus til beboelse af vognmand O. Schnor formedelst en årlig leje på 800 kr. Der havde også tidligere boet en gartner på ejendommen, L. L. Johansen.

Kirk beskæftigede 2 elever, holdt bil og udførte såvel nyanlæg som vedligeholdelser af haver – især på Strandvejen. Under og i en periode efter krigen havde Kirk endvidere kaninfarm på ejendommen. På

Den gamle gartner i Hjortekær

Anlægsgartner Kristian Kirk.

Privateje

sidstnævnte tidspunkt havde han nogle polske flygtninge ansat. De boede i det baghus, som Kirk selv tidligere havde anvendt, inden han købte ejendommen.

Kirk fungerede i sine sidste leveår, i 1970'erne, som snefoged og var i 32 år, fra 1943-75 formand for Grundejerforeningen, som i 1974 udnævnte ham til æresmedlem, det tredje i foreningens historie. Kirk var i mange år med i »Fredagsklubben« en lille, lukket selskabelig kreds, som havde sin oprindelse i besættelsestiden. Kredsen, der bestod af gartnere og lærere, mødtes med mellemrum på fredage hos de respektive deltagere, hvor man spillede og sang, drak kaffe m.v.

Der har i flere tilfælde været berettet om Hjortekær-gartnere, der havde opsøgende detailhandel i omegnen som en kærkommen biindtægtskilde. Denne handel har tilsyneladende været så indbringende, at den for en enkelt gartners vedkommende blev til hovederhvervet: Grønthandler L. P. Larsen med tilnavnet »Fedtlaus«. Denne boede

fra 1924 på Hjortekærvej 155, hvor bl.a. Grebarts Cykler nu har til huse.

Een af de hjortekærdrenge, som Larsen lejlighedsvis havde med som medhjælper, beretter at Larsen ofte tog mindre fine metoder i brug for at øge indtjeningen: nemlig det klassiske trick med tommelfingeren på vægten. Larsen sørgede imidlertid altid for at holde øjenkontakt med kunden, således at han ikke blev afsløret.

I eet tilfælde var en kvindelig køber dog hurtig til at få de indkøbte tomater på køkkenvægten, og hun kom omgående ud og beklagede tomaternes »vægttab«. Larsen kunne imidlertid ved gentagen anvendelse af det camouflerede trick påvise, at hans vægtangivelse havde været korrekt. Endvidere foreslog han under den fortsatte parlamentaren frimodigt, at hvis man drog hans hæderlighed i tvivl, kunne politiet jo tilkaldes. Det afgjorde sagen. Kunden opgav og frafaldt sit klage-mål.

L. P. Larsen gav udadtil udtryk for at være afholdende, men når han på sine strandvejsture kom uden for sogneskellet, fristedes han undertiden til diskret at afvige fra denne leveregel. En anden medhjælpende dreng har fortalt, at Larsen ofte indtog en kop kaffe på en café i Klampenborg. Ved nærmere eftersyn af den hyppigt anvendte flødekande viste det sig, at den indeholdt – ikke fløde – men brændevin.

På Hjortekærvej 184 (182+186 incl.) grundlagde Christian Frederik Mortensen, »Christian Mangepenge« (1885-1972) i 1908 sit handelsgartneri på 1½ ha let sandjord. Indtil 1910 lejedes det meste af jorden og huset af jordbruger L. C. Christensen i nabohuset, »Mouritzhøj«. Området dækkes nu af Prøvekærets sydlige del. I 1930 tilkøbte C. F. Mortensen et mindre jordareal på Hjortekærvej 131, omtrent hvor nu Kærparken munder ud, men dette areal solgtes igen i begyndelsen af 50'erne, vel især p.g.a. stigende vanskeligheder med at have den her-værende frugt- og bærproduktion i fred for det voksende antal børn i nabolaget.

C. F. Mortensen var i perioden 1901-1905 blevet uddannet i Viborg hos den kendte Brostrøm, »svenskeren, hvis navn lyser som en stjerne

over den danske gartnerstand«. Efter aftjent værnepligt arbejdede Mortensen som medhjælper sammesteds.

C. F. Mortensen havde 8 drivhuse og ca. 100 mistbænke eller ialt 975 m² under glas – ikke meget efter nutidens målestok. Som de fleste andre gartnerier i Hjortekær var det et blandet handelsgartneri med såvel blomster som frugt, bær og grøntsager. Filosofien var den enkle, at det måtte være bedre med relativt små, løbende og regelmæssige indtægter frem for store, uregelmæssige og sæsonbetonede. Endvidere var man på denne måde ikke særlig sårbar over for misvækst.

Der var ansat een medhjælper og om sommeren et par koner. Disse sæsonarbejdende koner kunne undertiden have problemer med børnepasning, idet Hjortekær endnu i begyndelsen af 50'erne ingen daginstitutioner havde. Denne artikels forfatter husker endnu – med nogen skræk –, at en lugekones barn i arbejdstiden var tøjret med tørresnor til en pæl. Skrækkeligere forekom det dog, når ungerne gik løse – især i jordbærsæsonen.

Også C. F. Mortensen drev i en periode opsøgende handel – ved juletid – i Nærum. Med sønnen Arne som dørklokkestemmer solgtes juletulipaner – 4 stykker i en kasse påmalet: Glædelig Jul. Pris: een krone. Til gengæld vankede der masser af bagværk til drengen, så meget, at han efter de første kunder næppe kunne fremmumle sit julebudskab, fordi munden var fuld af æbleskiver.

Under passage af den »forbudte« Ørholmvej i buldrende mørke var det også denne chaufførmedhjælper job med passende mellemrum at stryge tændstikker for overhovedet at se noget og dermed undgå, at man endte i mølledammen.

Moderne hjælpemidler holdt relativt sent deres indtog i visse af de hjortekærskke gartnerier. Hos C. F. Mortensen og enkelte andre kom endnu i 50'erne La's Møller fra »Rotenborg« (Lundtoftevej 297) og senere hans søn, Harrild, med hest og plov for at sørge for jordbehandlingen. På et tidspunkt tog C. F. Mortensen dog det farlige og nu forbudte bladan i anvendelse til bekæmpelse af lus og mider, som forårsagede brunsvidning af de nederste blade på chrysanthemum. Sprøjtningen med dette kemikalium gik imidlertid hårdt ud over fru Morten-

Chr. Mortensen på Københavns Grønttorv. Til venstre nabostadets indehaver gennem mange år, fru Madsen fra Amager Landevej. Som det fremgår af billedet benytter hun stadig hestekøretøj. Ca. 1935. Privateje

sens hønsbestand, som gjorde sig til gode med de nedfaldne lusekadavere. Fruen, for hvem årsagen til en række pludselige og dramatiske dødsfald i fjerkræbestanden længe blev hemmeligholdt, mente, at man nok kunne anvende kræet i husholdningen; men mændene i huset fik hende talt fra det noget tvivlsomme forehavende. I øvrigt blev æg, udover ved dørsalg, også afsat på Grønttorvet sammen med gartneriets øvrige produkter.

Engang i begyndelsen af 30'erne, da sønnen Arne kom hjem, sagde hans mor: »Vi har solgt et stykke jord«. Stor overraskelse. — Og vi har også brugt pengene«. Endnu større forundring. Det viste sig dog at dreje sig om kun ca. 20 m², som var blevet solgt til elselskabet med henblik på opførelse af en transformatorstation. Salgsprisen var 500 kr.,

Den gamle gartner i Hjortekær

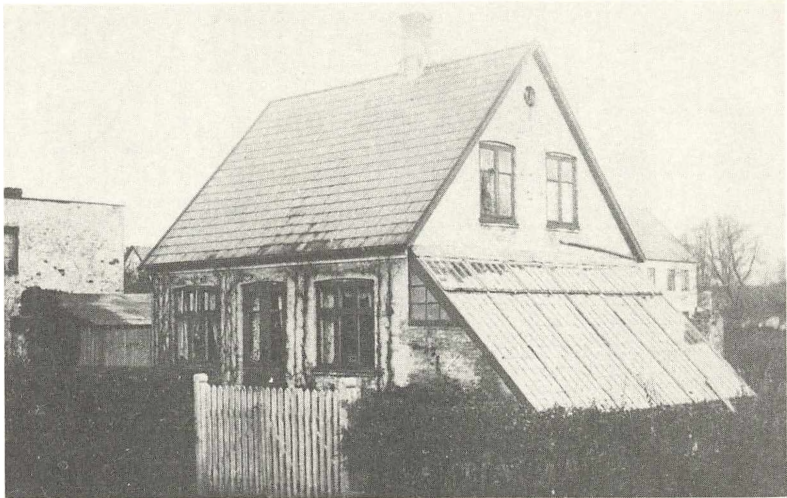
og af disse var der til indkøb af husholdningens første støvsuger blevet anvendt 300 kr. – en ganske høj sum – pristallet taget i betragtning.

C. F. Mortensen solgte i 1960, da ejendomsskatterne igen tyngede, sit gartneri til undervisningsministeriet, som ret hurtigt tog jordstykket ud til »Mandehovedvej« (»Kastaniealléen«) i anvendelse til udvidelse af Landmålerskolen. Resten solgtes senere videre til Lyngby-Taarbæk Kommune, som ejede det, indtil husene på Prøvekæret efterhånden blev solgt. Gartneriet blev, indtil byggeriet påbegyndtes, videreført af sønnen Svend, som forpagtede jorden af de skiftende ejere.

C. F. Mortensen sad i en længere periode i menighedsrådet, og han var medstifter af Grundejerforeningen, hvis første kasserer han blev. Han bestred denne post uafbrudt i 36 år, hvorefter han udnævntes til æresmedlem, foreningens andet.

Til de mindre jorddrotter hørte Frederik Nielsen på Hjortekærvej 196. Gartneriet bestod af et mindre frilandsareal (grundskylden var i 1921 på 10.000 kr.) og op ad husets ene gavl var et lille drivhus, hvori bl.a. dyrkedes blå vindruer. Foretagendet udgjorde kun en bibeskæftigelse for Nielsen, som derudover ernærede sig som herskabsgartner. Frederik Nielsen deltog i stiftelsen af grundejerforeningen og blev den ene af dens første to revisorer.

H. Chr. Olsen, matr. 11lm. Adressen på denne ejendom er i den tidligste periode et lille studium i sig selv, idet få vejstykker i kommunen har skiftet navn så ofte som dette. Før husnumrenes tid henføres jorden til Dyrehavegårdsvejen, den nuværende Hjortekærvej. Senere er navnet såvel Ekstravej som Holsteins Allé og endelig, som nu, Langs Hegnet. Numrene er 57 og 59. Ejendommens oprindelige beliggenhed er dog relativt let at beskrive: mod vest grænsede den mod den nuværende Hjortekærvej, mod nord mod den stadig eksisterende fodgængerpassage, som går fra sidstnævnte vej diagonalt i sydøstlig retning til Langs Hegnet, i øst mod Langs Hegnet og mod syd til parcellerne på den nuværende Rævehøjvej. »Axelhus«, nu kollektivet »Lyksaligheden«, på hjørnet af Rævehøjvej og Hjortekærvej hørte altså ikke med.

Frederik Niensens hus, Hjortekærvej 196. Det lille drivhus til druedyrkning er placeret mod syd.
Byhistorisk Samling

I datiden – og i vore dage blandt ældre hjortekærborgere – er Olsens hus imidlertid bedst kendt under betegnelsen »Lussemøllen«. Dette tilnavn henleder umiddelbart tanken på uønskede husdyr; men sådanne fandtes i mange af byens husstande på den tid. En mere interessant, tiltalende og plausibel forklaring på øgenavnet skal sikkert derfor findes i følgende: Huset blev bygget ca. 1890 af sten fra den nedlagte Lucie Mølle på Gyldenløves Bastion, hvor nu Tivoli er beliggende, og dette navn skulle så af kvarterets børn være blevet misopfattet og gengivet som »Lussemølle«.

Jorden blev udelukkende drevet som frilandsgartneri, men udkommet var tilstrækkeligt til at sikre familiens eksistens. Karakteristisk var bl.a. nogle store kirsebærtræer, hvoraf enkelte endnu kan ses fra Hjortekærvej.

Inden for århundredets første fjerdedel boede også en gartner ved navn S. F. Siefert (antagelig identisk med en enkelt kilde: Siverts) på

Den gamle gartner i Hjortekær

Stemning fra Københavns Grønttorv, 1910. Der kigges på jordbær og handles.

Københavns Bymuseum

Hjortekærvej. Jordtilligendet udgjordes af matr. nr. 15ba (Hjortekærvej 105), bb (Hjortekærvej 102 A – »Axelhus«), 11i og 12b. De to sidstnævnte matrikelnumres skæbne op gennem tiden er, i hvert fald alene ud fra vejviserne, ikke mulige at spore.

Siefert dyrkede bl.a. jordbær, og ovenfor nævnte kilde beretter, at disse solgtes for 10 øre pr. pund (et tidspunkt mellem 1899-1906). Børn fik 1,20 kr. om ugen for at plukke hver dag efter skoletid, mens voksne kvinder tjente ca. 2 kr. om dagen (en god plukker kan i højsæsonen plukke ca. 20 pund i timen).

Går vi tilbage til de ældste, dækkende vejvisere, 1896 og 1898, finder man ikke betegnelsen gartner anvendt på nogen af Hjortekærns indvånere, som i øvrigt udgøres af kun 13 husstande. Fire husfædre er dog registrerede som jordbrugere, og to af disse træffer vi igen i den følgende geografisk dækkende vejviser, nemlig den fra 1910. I denne er 11

Københavns Grønttorv (nu Israels Plads) i 1920'erne. De forbedrede levevilkår i byerne fik folk til at spise flere grøntsager og mere frugt.

Københavns Bymuseum

husfædre nævnt som hhv. gartnere (7) og jordbrugere (4). Tre af disse ser dog ikke ud til at have haft jord af betydning.

Når der ovenfor tales om »geografisk dækkende vejviser« skyldes det, at den ene vejviser, der udkom mellem 1898 og 1910, kun dækkede selve Lyngby og ikke Hjortekær og andre »flækker«. Men som det ses af '98-udgaven, er der heller ikke mange husstande at beskrive.

Hvorfor blev Hjortekær egentlig en gartnerby? Svarene herpå er flere: Jorden var, som det fremgår af skemaet side 124 forholdsvis billig i etableringsfasen, eftersom den dengang lå i yderzone, og mange så her en god mulighed for at skabe sig en god eksistens. Enkelte mener, at de tidligste gartneres valg (før 1. Verdenskrig) af lokalitet skyldtes en forventning om linieføring af en af de på den tid så omsiggribende jernbaner. På det tidspunkt fandtes også jordbeskatningen rimelig.

Den gamle gartner i Hjortekær

Vejviser årgang:	1913	1923	1924	1933	1943	1952-53
Ejendom:						
Hj.kærvej 126	12.000	20.000	18.000	18.000	20.000	–
– 145	8.000	30.000	24.000	24.000	26.000	100.000
– 149	–	35.000	26.000	24.000	24.000	46.000
– 163	4.000	26.400	20.000	27.000	32.000	85.500
– 167	5.000	20.000	22.000	35.000	?	125.000
– 155	–	16.000	15.000	15.000	15.000	–
– 160	–	30.000	25.000	22.000	16.000	–
– 184	7.500	29.000	24.000	26.000	26.000	65.000
Trongårds- vej 23	13.000	21.800	20.000	20.000	22.000	65.000
Langs Hegnet 57	–	26.000	20.000	18.000	24.000	43.000
Lundtofte- vej 300	12.000	20.000	24.000	16.000	24.000	110.000

Der er i skemaet ikke taget hensyn til diverse tilkøb og frasalg af jord, som naturligvis influerede på vurderingens størrelse.

Desuden var afstanden til københavnske torve, hvor de fleste produkter blev afsat, forholdsvis kort. Udviklingen må dog også ses som led i et landsdækkende forløb, som i det kvarte sekel mellem 1907 og 1932 manifesterede sig ved, at arealet som udnyttedes af gartnerierhvervet øgedes fra 2.900 ha til 11.600 ha, antallet af ansatte fra 3.340 til 9.450 og antallet af selvstændige gartnere fra 2.990 til 6.025.

Skal man opstille en rent økonomisk forklaringsmodel på gartnerierhvervets udvikling i Hjortekær, kan dette bl.a. gøres ved i enkelt skemaform at opstille grundskyldsvurderingerne i en række udvalgte år (se skemaet øverst).

Jordpriserne har været virkeligt attraktive i etableringsperioden (10 øre pr. kvadratalen omkring 1910) og grundskylden var ligeledes lav. Imidlertid skete der, som det tydeligt fremgår af skemaet, en markant stigning i sidstnævnte frem til 1923 (75-550%!). Fra 1923 til 1924 bemærker man det for vor kommune så usædvanlige, at ejendomsvurderingerne falder for de fleste ejendommers vedkommende.

Hvad kunne dette usædvanlige fænomen vel skyldes? De foregående års stigninger havde afstedkommet nogen protest fra lodsejernes side, og de gav eet af stødene til Grundejerforeningens oprettelse i 1924. I referatet fra dens stiftende møde i forsamlingshuset »Hebron«, Hjortekærvej 170, tales der da også om »den skandaløse Ansættelse af Ejendomsskyld på Ejendommene i Lyngby 2. Skyldkreds«.

Skyldvurderingen havde endvidere betydning ved udskrivning af snerydningsmandskab. Af ejendommens skyldværdi svarede snerydningsydelsen således, at der af 24.000 kr. skyld skulle ydes 1 mand i hver omgang. I overensstemmelse hermed skulle der af en skyld på 12.000-18.000 kr. ydes 1 mand i hver 2. omgang og 48.000-54.000 kr. 2 mand i hver omgang. Små ejendomsbesiddere (1.000-3.000 kr.) var nede på at yde 1 mand i hver 16. omgang. Listen over de grundejere, der havde snekastningspligt, blev fremlagt på sognekontoret i Lyngby og på Taarbæk Skole fra 1.-7. oktober. Evt. klager skulle tilstilles sognerådet inden den 15. oktober.

Det flere gange nævnte storværk om de danske gartnerivirksomheder baserede sine oplysninger på spørgeskemaer, som blev rundbragt og udfyldt af såkaldte akkvisitører. Men een af rubrikkerne i dette skema har denne eller disse ikke fået udfyldt hos een eneste hjortekærgartner, nemlig den årlige lønsum. Der har i denne beretning allerede været nævnt forskellige akkordlønsatser, men dels hidrører disse tal fra århundredes begyndelse og dels omfatter de typiske sæsonaktiviteter. Fra andre kilder vides det dog, at en god gartnermedhjælper (uddannet gartner) i midten af 30'erne tjente ca. 60 kr. om måneden + kost og logi. Hos gartner Rasmussen i Lundtofte (hvor nu Prebens Vænge ligger) såede drengene ærter og fik herfor 2 øre pr. række »og de rækker var kr... æde.. lange« forlyder det nu (1985) fra en person, som selv var med til at så dengang.

Kartofler var i begyndelsen een af de store kulturer, og datidens manglende mekanisering medførte, at mange hænder var beskæftiget ved høsten af disse. Tidligst aflønnedes med naturalier: udbyttet af hver 7. række + efteropsamling, når gartneren anså høsten for at være

Den gamle gartner i Hjortekær

Kaffepause under kartoffelhøsten på »Fædresminde«, Hjortekærvej 145, ca. 1906. Alle identificerede personer på billedet boede i Hjortekær, og mange af dem er gifte koner, der har sæsonarbejde. Det er bemærkelsesværdigt, at flere af personernes hovederhverv ikke er gartnerfaget. Bl.a. ses i baggrunden (med kasket) Lars Ole Andersen, yderst til højre lygtetænder Bruzelius og i midten (med kaffekanden og hvidt klæde) gartner O. P. Andersen.

Privateje

slut, men *inden* harvning eller pløjning. Undertiden opereredes med en 10-dages periode efter høst, hvori opsamlerne havde sankeretten. Enkelte udnyttede denne sidste passus i de to varianter til under selve optagningen at nedgrave depoter hist og her til senere »afhentning«. Andre trådte kartoflerne ned. En anden kilde nævner, at lønnen for børn udgjorde én spand kartofler for hver 10, der blev optaget (før 1906).

Ud fra oplysningerne fra andre gartnere i omegnen kan man dog sammenstykke et billede af lønniveau og lønudgifter. Hos »Danafloer« på Parcelvej 103 i Virum androg den årlige »folkелøn« ca. 10.000 kr. plus kost og logi for 1 bestyrer, 1 medhjælper, 4 elever samt enkelte løst ansatte om sommeren. På Søgaardsvvej 27 i Gentofte hos Aage Jensen udbetaltes ca. 2.000 kr., og her havde man 1 medhjælper fast ansat. I Poul Hansens handelsgartneri i Sandbjerg beskæftigedes 2 elever hele

året samt nogen løs hjælp i sæsonerne, og for denne indsats udbetaltes årligt 1.800 kr. I 1941 var den overenskomstmæssige løn i Københavnsområdet steget til 1,29 kr. pr. time, dyrtidstillæg indbefattet, men uden kost og logi, forstås. Ikke alle arbejdsgivere var dog villige til at betale så »høj« en løn. I et stort gartneri på Amager lå timelønnen på 79-102 øre i timen. Til gengæld var arbejdstiden på 57 timer om ugen plus søndagsarbejde, som der imidlertid ikke blev givet ekstrabetaling for.

I det hele taget har penge ikke været noget man talte åbent om i hjortekærskke gartnerkredse – undtagen når det gjaldt ejendomsskylden naturligvis. Årsomsætningen er der kun een enkelt, der opgiver (8.000 kr.), og på dette punkt er det lidt vanskeligere at finde egnet sammenligningsmateriale i nabolaget. Lyngby Blomstergartneri på Hovedgaden 66A omsatte for ca. 100.000 kr. årligt, men her havde man også 8 ansatte og egen blomsterforretning. E. Chr. Kallerups fader på Gladsaxevej havde en årlig omsætning på ca. 30-40.000 kr. og V. Brask Thomsen på Silene Allé i Søborg solgte for ca. 30.000 kr. pro anno.

De hjortekærskke handelsgartnerier var i ordets egentligste forstand blandede endog særdeles blandede. De fleste dyrkede et væld af forskellige kulturer hentet fra alle fagets hovedgrene: frugt, bær, grøntsager, afskårne blomster og potteplanter. I et enkelt tilfælde har der været tale om anlægsgartneri kombineret med en mindre planteskole. Specialiseringen var dog heller ikke særlig fremskreden på landsplan.

Gartnerne byggede selv mange af deres huse og drivhuse. Henry og Otto Andersen byggede således Hjortekærvej 174 og sidstnævnte Hjortekærvej 172. L. O. Andersen byggede Hjortekærvej 126, 134 og 145.

De lokale gartnere besad op gennem tiden en lang række tillidsposter, bl.a som snefogeder og som bestyrelsesmedlemmer i Hjortekær Grundejerforening. Denne havde en gartner på formandsposten i 47 ud af dens første 60 leveår. De fleste af gartnerne havde da også fået såvel solide praktiske uddannelser i kendte danske og udenlandske

Den gamle gartner i Hjortekær

virksomheder, som teoretiske ditto på gartnerskoler og tekniske skoler.

Op gennem 50'erne steg ejendomskatterne så meget, at gartnerne valgte at sælge deres jord til udstykning. De yngre etablerede dog nye gartnerier andetsteds – især på Vestegnen. Med denne udvikling var en ca. 50-årig epoke i Hjortekærs erhvervs- og udbygningshistorie afrundet og uigenkaldeligt slut.

Klavs Lemche

SPEJDERMINDER

Det er 63 år siden, jeg forlod Spejderbevægelsen, da jeg som 16-årig skulle ud at lære landvæsen. Jeg synes, jeg har haft en vidunderlig tid som spejder, og har lyst til at fortælle lidt derom. Den begyndte i 1. Lyngby Tropp, der var blevet dannet i 1911 med Poul Asmussen som troppsfører. Han var en meget dynamisk og dygtig fører, der skabte en spejdertropp, som efter min mening adskilte sig i meget fra andre tropp, jeg har kendt, dog uden at forklejnede andre spejdertropper, der havde det på deres måde og kunne være lige så gode.

Vi var 7 brødre, der alle efterhånden var spejdere, men da aldersgrænsen for at være spejder var fra 11 år, måtte jeg i nogle år se mine ældre brødre drage på sommerlejre, hvor jeg ikke kunne være med. I 1914 Kalølejren, i 1915 Striblejren og så i 1916 Sæbylejren, hvor jeg endelig kunne være med.

27. maj 1916 fyldte jeg 11 år, og sammen med min bedste ven dengang Ulf Hoffmann, der fyldte 11 år 30. maj, meldte vi os hos Poul Asmussen og blev optaget som spejdere med numrene 43 og 44. Som spejder i Lyngby Tropp havde man nummer og blev kaldt ved dette nummer, ligesom alt vort grej blev mærket med dette nummer. Det var en meget lykkelig dag i mit liv, og jeg var stolt som en pave.

Jeg blev indlemmet i grøn patrulje, hvor Carl Leo Daverkosen fra Brede Klædefabrik var patruljefører.

Lyngby Tropp var opdelt i patruljer med hver sin farve rød, gul, grøn, blå og sort. De sidste to patruljer hørte til i Holte, som dengang var under Lyngby Tropp. Troppen bestod dengang af ca. 50 spejdere, men året efter oprettedes i Bagsværd en brun patrulje, ligesom Lyngby

*Johan og Gyrithe Lemche havde 7 sønner, og de blev alle efterhånden spejderledere i Poul Asmussens Trope. På dette fotografi fra 1918 ses øverst fra venstre Hans Martin (med øgenavnet Ma), Klavs og Niels. Nederst fra venstre Hans Henrik (Heinz), Jørgen, Mogens og Hans Jacob (Krøbus).
Privateje*

Trope oprettede endnu en patrulje, lilla. Farverne markeredes på vore skulderstropper. Der var nu 7 patruljer med gennemsnitlig 10 mand, og med disse ca. 70 mand og seniorspejdere talte troppen op imod 100. Seniorspejderne mødte lejlighedsvis, især når vi havde øvelser mod andre tropper; da gik det ofte temmelig hårdt til.

Uniformen var dengang meget bestemt, brune khakibluser, grønne tørklæder og altid korte lærredsbukser, blå med megen vidde i benene, så man kunne tisse ud af buksebenet, det var jo meget nemt. Hat brugtes næsten aldrig. Om vinteren kunne det være koldt med de korte bukser i hårdt vejr, men så løb vi os bare til varmen, og vi var næsten aldrig forkølede.

Troppen havde i mange år hovedkvarter på Rustenborgvej hos grosserer Asmussen, der ligeledes var tropsrådsformand i en årrække. Vi

Hans Henrik Lemche i førerteltet, da han var lejrchef i lejren i Kikhavn 1919. Privateje

havde også tropsdepot i deres kælder. Troppen havde et meget godt og alsidigt materiel. Først 7 telte, 10-mands, og et stort førertelt, som kunne rumme et skrivebord. Desuden et materieltelt og et køkkentelt. Vi havde tre praktiske komfurer, de var kegleformede og kunne stikkes ind i hinanden. Foroven passede de til vore gryder og pander. Nedenfor var der et fyrhul og i modsatte side foroven et røghul. De kunne drejes rundt efter vindretningen. Mange varme timer har jeg tilbragt ved et sådant komfur. Foruden gryder, pander, spande, fade, diverse sleve, stegegafler, skeer og knive havde vi alt hvad der hører til af skåle, viskestykker, karklude m.m. Til at pakke al dette sammen havde man konstrueret nogle kasser, der kunne skilles fuldstændig fra hinanden, og siderne benyttes som bordplader. De blev så forsynet med ben, som vi måtte finde i skoven eller tigge os til. Hver patrulje kunne således spise for sig selv og desuden var der et førerbord. Hver

Spejderminder

patrulje havde en cykelkærre, der var lavet af 2 cykelhjul med en aksel. Herpå var lagt en ramme 3×1 meter, hvorimellem var udspændt et drejllærred. De kunne meget nemt ved karabinhage hæftes på en cykel. De var rare at have til at transportere vort materiel på vore ture.

Poul Asmussen og min broder Hans Henrik var meget gode venner, og som henholdsvis tropsfører og tropsassistent havde de et udmærket samarbejde. Poul var den praktiske mand, der forstod at organisere og holde disciplin. Nogle syntes nok, han til tider kunne være lige streng nok, men drengene så op til ham og tålte gerne de strabadser, han udsatte dem for. Han holdt ikke af, at forældrene blandede sig i, hvorledes han ledede spejderne, men der kom sjældent klager.

Hans Henrik tog sig mere af det kontormæssige og tilrettelagde gerne i samråd med Poul spejderøvelserne om søndagen. Med den fantasi, han var i besiddelse af, udarbejdede han mange spændende øvelser ude i terrænet. Det var ofte krige imellem indianere og soldater, eller gøngerne ved Københavns belejring mod svenskerne. Engang skulle en tønde med guld transporteres til svenskernes hovedkvarter på Stevns, og det skulle gøngerne forhindre. Her var hele Mølleådal en dejligt sted til sådanne øvelser med de mange broer over Mølleåen. Denne tønde endte med tøndeslagning, da det var fastelavn. Der skulle en vis snilde til at lede disse opgaver, og en hel del strategi.

Mange spændende øvelser af denne slags oplevede jeg. Sommetider foregik de omkring Lyngby og Bagsværd sø. Engang ved en natøvelse i måneskær skulle hver patrulje slå lejr et eller andet sted ved bredden af disse søer, og opgaven var så at opnuse disse lejrpladser og tage fanger. Vi opererede fra både, og somme tider gik det lidt hårdt til, men for at dæmpe på bataljerne havde vi armbind på, som let kunne rives over, og så var man enten død eller taget til fange. Man bar armbindene enten på højre eller på venstre arm alt efter, om man var ven eller fjende.

Jeg mener, vi havde tropsmøde ca. hver anden søndag. Vi mødte kl. 8 og var hjemme igen kl. 12. Det var jo dejligt at være beskæftiget sådan hver søndag.

Patruljerne arbejdede ellers fuldstændig selvstændigt og havde

deres egne respektive lokaler rundt omkring i byen hos forældrene til et af patruljemedlemmerne. Disse lokaler udsmykkede vi så selv og ofte lavede vi selv møbler til lokalet. Vi havde ugentlige patruljemøder. Her foregik den egentlige uddannelse i spejdervæsenet. Vi lærte her behandling af reb, knobarbejde, kortlære, førstehjælp og meget andet. Spejderløftet skulle vi kunne uden ad, og det blev aflagt hver St. Georgsdag, jeg mener 23. april, hvor der var stor parade. St. Georg var jo spejdernes skytshelgen.

Min første lejr tur gik til Sæby, hvor vi på Sæbygårds jorder havde fået lov til at slå lejr. Lejrene varede altid 14 dage, og jeg var meget spændt på denne min første lejr. Vi sejlede til Frederikshavn med D.F.D.S.'s dampskib M.G. Melchior. Vi sejlede på dæksplads, men jeg kunne ikke tåle lugten af tis og bræk nede i lasten, så jeg rullede mig i mine tæpper på dækket oppe i forstavnen. Nej, hvor var det hårdt, men jeg sov storartet alligevel. Fra Frederikshavn spadserede vi de to mil til Sæby, dog havde vi en vogn til at transportere al vort materiel, og her fik Ulf og jeg som de yngste lov til at sidde oppe på læsset. Det var fjorten spændende dage med både solskin og regnvejr. I enhver lejr er troppen delt op i vagthold. Hver patrulje har en tur fra otte morgen til otte næste morgen. To mand ad gangen går vagt i to timer døgnet rundt. De har opsyn med alt i lejren, sørger for ro og orden og ingen udskejelser. Tobaksrygning er strengt forbudt, og vagtholdet har myndighed til at påtale enhver overtrædelse af reglementet. Ingen må forlade lejren uden særlig tilladelse, som man kunne få til at gå i byen og snolde.

Det værste ved vagttjenesten var nattevagterne; dér gik man også to mand to timer i al slags vejr. Det var strafbart at sove på sin nattevagt, og vagtkommandøren foretog af og til kontrolture. Hundevagterne fra 12 nat til 6 morgen var uhyggelige. Dette at blive vækket i sin søde søvn midt om natten og skulle ud i al slags vejr, var barbarisk. Men hvor skønt to timer efter at kunne vække en anden og krybe til køjs. Jeg kan endnu få kuldegysninger, når jeg tænker på disse nattevagter. Om morgenen skulle vi blæse reveille på signalhorn kl. 7. Der var tvungen vandgang uanset vejret, undtagen vagtholdet, der skulle sørge for

Morgenparade i lejren i Sæby 1916.

Privateje

morgenmad. Der blev også blæst retræte om aftenen kl. 10, når vi skulle til køjs.

Jeg opnåede at være med på 6 sommerlejre, Sæby 1916, Nødebo 1917, Samsø 1918, Kikhavn 1919, Fakse Ladeplads 1920 og sidst Dragsholm 1921.

Oppe i Nødebo havde vi af skovrideren fået lov til at slå lejr ved Esrum Sø. Her oplevede jeg noget, jeg ikke kan lide at tænke på. Der havde været en del uregelmæssigheder, blandt andet tobaksrygning, og Poul Asmussen ville statuere et eksempel. En del af det var nu sladderhistorier, som aldrig skulle have været fremført, og der blev afsagt nogle temmelig strenge domme, som jeg ikke vil omtale her, men de fleste af dem var dog nogle humoristiske domme, såsom buksevand, opvask af nogle sorte gryder, der skulle skures blanke og lignende.

Vi havde i troppen en spejder, der levede uden for alle regler: Svend Fleuron, søn af forfatteren af samme navn. Han boede i sit eget telt, hvor han holdt slikbod og posthus. Han var tyk og fed, med et strå-

»Mopse« (Svend Fleuron) optræder som manegeklown i lejren i Sæby 1916. Privateje

lende humør og som sådan troppens manegeklown. Om aftenen arrangerede han ofte nogle morsomme historiske optrin. Der foreligger for øvrigt en sang om »Mopse«, som var hans kælenavn.

1918 var vi på lejr på Samsø, på Brattingsborg hos Grev Danne-skjold Samsøe. Her spillede vi fodbold mod et lokalt fodboldhold for lensgreven. Jeg tror nok, vi tabte.

1919 havde vi lejr i Kikhavn. Her var min bror Hans Henrik lejrchef. Min bror Jørgen var dengang patruljefører for grøn patrulje, og vi fandt da ud af, at vi ville gå til Kikhavn, ca. 60 km. Det blev en dejlig tur, der strakte sig over 2½ dag. Vi sov i telt, dog sidste nat sov vi i laden på Skansegården i Hundested. Vi havde vore cykelkærrer med til at bære bagagen.

1920 havde vi lejr ved Fakse Ladeplads, hvor Clod Svensson var lejrchef. Min bror Hans Jacob var tropsassistent.

Jeg vil nu lige beskrive, hvorledes en lejrplads var indrettet. De syv store telte stod på række med førerteltet i midten. I godt vejr kunne teltsiderne slås op, så vi kunne ligge der i fritiden og tage solbad. Der blev altid gravet et diamantgrav rundt om teltet til at tage vandet ved de store regnskyl. Græstørvene, vi da huggede ud, blev lagt inde i tel-

Lejren i Fakse Ladeplads 1920 med spisning ved de i teksten omtalte borde. For bordenden Klavs Lemche, til højre for ham Poul Tage Hansen og Berthel Iversen. Til venstre med tropeshjelm Kay Fich.

Privateje

tene på teltbræmmen, således at de var vindtætte. Vi sov på madrasposer, der blev fyldt ud med hø, halm eller hvad vi kunne finde af materiale. Hver mand havde 2 uldtæpper, soveposer kendte man ikke dengang. Der var en paradeplads i lejren med en flagstang. Her var der appel hver aften. Flaget blev hejst og sænket med fuld honnør hver dag. Ude til siden i lejren var køkkenafdelingen. Et køkkentelt og et provianttelt. De 3 nævnte komfurer stod på række og blev fyret med brænde fra skoven. Her stod også spisebordene. Vagtholdet havde også madlavningen under sig og serverede maden. Jeg kan ikke huske, jeg har fået dårlig mad, selv om ikke alle kokke var lige gode. Om morgenen fik vi havregrød eller øllebrød plus the og klemmer med marmelade. Til middag fik vi altid 2 retter, suppe eller grød og en kødret. Om aftenen fik vi the og klemmer.

Helt ude i yderkanten af lejren havde vi latrinerne, pinden hed de, enten to mands eller tre for selskabelighedens skyld.

1921 var jeg på min sidste sommerlejr til Dragsholm. Jørgen var her lejrchef. Hele lejren var baseret på en stor konkurrence, hvor det drejede sig om bedste opførsel i lejren, ved vagttjenesten, madlavningen og mange idrætsopgaver og spejderarbejder. Jeg var så heldig med min patrulje at vinde et sølvbæger som førstepremie.

Jeg går nu tilbage til 1919, hvor landet var hærget af en slem epidemi, den spanske syge. Den rev mange mennesker væk, og heriblandt vores fører Poul Asmussen. Det var et frygteligt tab for Lyngby Trop, og til minde om ham blev troppen døbt om til Poul Asmussens Trop. Jeg skal sent glemme den kæmpemæssige begravelse, da over 100 spejdere fulgte deres fører til hans sidste hvilested. Hans Henrik overtog nu troppen i nogle år, indtil han blev afløst af arkitekt Clod Svensson.

Det var af stor betydning, at hver patrulje arbejdede selvstændigt; en vis konkurrence højnede troppens standard.

Mens min bror Jørgen var patruljefører for grøn patrulje, og Anthon Wahlberg var korporal, fandt vi på, at vi ville bygge et blokhus. Vi fik en grund ude ved Skovbrynet stillet gratis til rådighed, og da vi kort forinden havde tjent en del penge på en stor fest, havde vi penge til brædder og søm. Vi gik så i gang med fuldt humør, og i løbet af nogen tid havde vi fået bygget os en dejlig hytte. Den var absolut ikke noget mesterværk, men dog brugbar. Vi tilbragte mange dejlige dage derude om sommeren.

Et år efter fik lilla patrulje under Hans Jacob også mod på at bygge et hus. De havde i patruljen en søn af direktør Skovgaard Petersen, som dengang ejede Marienborg i Frederiksdal, den nuværende statsministerbolig. Skovgaard Petersen og hans frue var meget glade for spejderbevægelsen, og jeg tror nok, de forærede dem mange ting. De byggede så en hytte nede ved Fæstningskanalen i enden af den store have. Det var jo et meget idyllisk sted. Hytten blev indrettet med pejs og et loftsrum, hvor de kunne sove.

Der var naturligvis mange udgifter forbundet med et spejdervæsen, og vi fandt da ud af et system med passive medlemmer, som hver

måned betalte et fast beløb. Det gik godt, og vi klarede vores økonomi for en væsentlig del. Hver spejder betalte nu kontingent, et månedligt beløb. Jeg husker ikke hvor meget, men 1 krone var jo mange penge dengang. Større beløb til troppen blev samlet ved nogle store trops-fester, hvor der både optrådte kunstnere og af spejderne opførtes show og andet. Bal bagefter var der så. Jeg husker, at min far med et kor af spejdere opførte Tre Røvere fra Rold, tekst af Seedorf Peder-sen, musik af Ludolf Nielsen. Den gjorde megen lykke, jeg sang for resten med i dette kor. Sådanne fester gav som regel mange penge.

Som alle raske drenge ville vi gerne have noget at prale af. Vi havde en del emblemer til at hæfte på uniformen. Rekrutmærket, 2den kl. og 1ste kl. mærket; derudover havde vi nogle duelighedstegn af forskellig art såsom meteorolog, stifinder, forskellige håndværk og lignende. Det var små runde mærker, hvorpå var broderet de forskellige færdig-heder. Der blev også indført »A Good Turn« every day. På nogle ske-maer skulle vi hver dag opføre en god gerning, vi havde gjort den dag, enten hjemme eller for fremmede. Jeg bilder mig ind, at jeg efterle-vede dette, dog ikke hver dag.

Under 1ste Verdenskrig blev der indført noget, der hed samfundstje-neste. Jeg ved ikke af hvilken grund, men vi skulle ud og dyrke kartof-ler. Vi fik stillet et stykke jord gratis til rådighed, og vi gik så på med krum hals. Senere fik vi besked på at samle brændenælder ind, som skulle bruges til at spinde garner af. Der var dengang mangel på uld og bomuldsgarn. Det var et drøjt stykke arbejde, de brændte jo rent for-bandet, men vi fik da samlet en hel del ind. Nælderne blev da lagt til tørring oppe på loftet på Lyngbyhus, hvor der under skifertaget var brændende varmt om sommeren.

Da Hans Henrik overtog troppen efter Poul Asmussen, flyttedes samtidig hovedkvarteret til Rustenborgvej 7, hvor vi hos far fik stillet nogle store kælderrum til disposition. Et stort lokale, hvor vi afholdt forskellige udstillinger af spejderarbejde og afholdt forskellige gilder. Væggene havde vi dekoreret med kridttegninger af 4 spejderlejre. Kalø, Strib, Sæby og Nødebo. De så meget festlige ud. Et mindre lokale fik vi også som stabslokale og arkiv.

1921 fratrådte jeg og kan derfor ikke berette så meget mere. Der var sommerlejr i Rørvig 1922 med Clod Svensson som lejrchef og Hans Jacob som tropsassistent. Hans Jacob blev senere tropsrådsformand i en lang årrække.

1925 blev der afholdt en meget stor verdensspejder-jamboré i Ermelunden, hvor mange udenlandske spejdere blev indkvarteret hos forskellige familier rundt om i byen. Vi havde på Lyngbyhus en præst fra Skotland indkvarteret. Han var lejrens præst. I anledning af jamboré'en skrev min bror Hans Martin en meget morsom sang, der blev sunget ved en revy i Lyngby.

Jeg slutter her min beretning om en tid, der betød så umådelig meget for mine drengeår, hvor jeg lærte, hvad kammeratskab er.

Harald Geertsen

DET FRIVILLIGE VILLALUFTVÆRN i Stengårdsallé-området 1944-45

Under den tyske besættelse af Danmark i årene 1940-45 var man klar over, at krigshandlingerne kunne brede sig til Danmark, og efterhånden som luftbombardementerne tiltog i voldsomhed med store ødelæggende virkninger også på civile mål rundt om i Europa, indså man, at hvis katastrofen skulle indtræffe her, måtte der gøres noget for at mildne følgerne for civilbefolkningen.

Derfor blev civilbeskyttelsestjenesten, også kaldet luftbeskyttelsestjenesten oprettet i Storkøbenhavn og i omkring ét hundrede byer og bymæssige bebyggelser. Den skulle administreres af de pågældende kommuner. Ved siden af den offentlige luftbeskyttelsestjeneste blev der oprettet en frivillig hjælpetjeneste opdelt i flere kategorier, og en af dem var »det frivillige villaluftværn«.

Et af disse frivillige villaluftværn, som blev oprettet i Lyngby-Taarbæk Kommune, var et luftværn for Stengårds Allé-området, og det gik fra Stengårds Allé nr. 5 og 8 indtil sognegrænsen til Gladsaxe. I denne ordning var også sidevejene Granhøjvej, Birkhøjvej og Pilehøjvej med. Kvarteret var et udpræget villakvarter med en del ældre huse, men ikke så udbygget som nu.

Primus motor i oprettelsen af dette frivillige luftværn var en villaejer på Stengårds Allé. Han begyndte med at gå rundt til hver enkelt husejer på de ovennævnte veje for foreløbig at lodde stemningen med hensyn til denne oprettelse, for der skulle jo både bruges aktivt mandskab dertil, og desuden også penge til udstyr. Så vidt jeg husker, blev der ikke bevilget penge dertil hverken fra stat eller kommune, vistnok kun til undervisning af ledere. I hvert fald skulle hver enkelt husejer betale 5 eller 10 kr., som var mange penge dengang; men alle viste samfunds-

Harald Geertsen, f. 1918, murermester.

sind, og ingen undslog sig, hverken for at betale eller deltage i dette brand- og redningskorps, hvis alder og helbred tillod det.

Der blev først holdt nogle orienterende møder, og i efteråret 1944 blev så dette villaluftværn for området oprettet ved et møde, hvor alle de mænd deltog, som havde meldt sig frivilligt til denne opgave, vel ca. 20 i alderen fra 20 til 50 år. Undervejs faldt nogle af de yngre fra, enten ved fraflytning eller ved overgang til modstandsbevægelsen, således at den endelige, konstante styrke var på 12-14 mand. De havde alle forskellige erhverv; men de kendte hinanden og var klar over den enkeltes formåen, så derfor var det ikke særlig svært at uddelegere de forskellige hverv af ledelsesmæssig og praktisk art, som var nødvendige for hurtigt at få uddannet en effektiv og handlekraftig styrke. Bygningshåndværkerne havde i sagens natur et fortrin i kendskab til huses konstruktion, så de fik ved denne sagkundskab lidt mere »at skulle have sagt« på nogle områder. Men enhver deltager var seriøs og besjælet af samme korpsånd og interesse for sagen. Alle respekterede hinanden, og den ledelse, der nødvendigvis måtte finde sted, blev udøvet med hensyntagen, diskretion og godt humør.

En beboer på Stengårds Allé, en ældre mand, lagde velvilligt mødelokaler til i kælderen i sin villa. Trods varme- og el-rationering var her behageligt og hyggeligt at holde møderne, og al den mundtlige undervisning foregik her. Foruden os gav ejeren også husly til eftersøgte modstandsfolk.

Et af de tegnekyndige medlemmer, en murer, lavede en vejplan i stort format over vort aktionsområde med alle grunde og husplaner indtegnet, og dette vejkort blev hængt op på en væg i mødelokalet.

Inden den egentlige praktiske uddannelse og træning begyndte, gik vi fra hus til hus og fik med ejerens tilladelse lov til at se både stuer og kældre, således at vi kendte de forskellige huses indretning. Dette kendskab kunne blive værdifuldt i tilfælde af katastrofer. Ingen var vrantne eller sure over at skulle vise deres huses indre frem for os.

Et par stykker af vore ledere var blevet uddannet på nogle instruktionsmøder afholdt af Statens Luftværn og Røde Kors, og denne viden blev nu overført til medlemmerne gennem instruktion og mange øvelser.

Det frivillige villaluftværn

Som personligt udstyr fik hver mand en hjelm, en lommelygte og et officielt armbind. Der blev ikke udleveret tøj såsom kedeldragt o. lign., så man måtte bruge sit eget gamle tøj, der kunne tåle de mange realistiske brand- og redningsøvelser.

Tidspunkterne for de større øvelsers afholdelse var som regel ikke kendt af mandskabet i forvejen. Der var ikke mange, der havde telefon dengang, så når der blev kaldt sammen til en pludselig øvelse, ringede øvelseslederen til de enkelte, der var i besiddelse af en sådan, og som så mundtligt henvendte sig til de nærmeste deltagere, der igen vidste, hvem de skulle lade meddelelsen gå videre til, således at holdet meget hurtigt blev samlet.

Vi var temmelig heldige med hensyn til øvelsesmuligheder i området, for mange beboere havde større udhuse og baghuse, der kunne bruges til mindre øvelser. En vognmand på Stengårds Allé havde et helt markstykke og en oplagsplads med skure, garager, store dynger murbrokker, murrester, huller i jorden osv. Et helt øvelses-eldorado fandtes her, og en gartner blandt holdet var også træfældningsspecialist og havde et stort udvalg i stiger, taljer, tovværk og en mængde andet materiel. Øvelserne bestod i at slukke ildebrande, destruere røgbomber, klatre på tage, redde mennesker ud af sammenstyrtede huse, bære sårede bort osv. Alt blev dygtigt arrangeret som var det alvor, og gennemført af de medvirkende med iver og interesse, seriøst uden grin og pjat.

Hver deltager i villaluftværnet fik desuden en officiel tilladelse til at kunne begive sig til sit hjem under luftalarm for at være til disposition.

Da ledelsen mente, vi var ved at være fuldt uddannede og veltrænede, skulle resultatet vises frem ved en øvelse i området for myndighederne og Røde Kors, og en forårsdag i 1945 fandt denne begivenhed sted. Sådanne øvelser er jo i sagens natur ikke altid særligt spontane, og vi havde gennemgået hele programmet til bevidstløshed, så vi kunne udføre det i søvne, og det kom vi faktisk også til, for på selve øvelsesdagen med de mange tilskuere fik vi som optakt udleveret et stykke papir med programmet over opvisningens gennemførelse med de forskellige »ulykkessteders« placering i området, alt hvad vi havde

Klar til øvelse i det frivillige villaluftværn 1944.

Privateje

øvet os på. Vi startede i stor stil hele flokken med alt grejet ved straks at løbe den modsatte vej. Uden at vi vidste det, var øvelsen blevet lavet om, og vi havde ikke læst instruksen ordentligt igennem. Fejlen blev hurtigt rettet med stor munterhed, og en vel gennemført opvisning med al vor kunnen blev fremvist med megen ros osv. som resultat.

Styrken blev nu udvidet med stort kvindeligt islæt, idet der blev påbegyndt uddannelse af en del kvinder som sygepassere og i genoplivning, forbindelse osv.

Entusiasmen var stadig stor, og da den 4.-5. maj 1945 med befrielsesbudskabet fra London oprandt, var et veluddannet hjælpekorps rede til en indsats, som der heldigvis ikke blev brug for. Vore

Det frivillige villaluftværn

Episode fra luftværnsøvelse i 1945.

Privateje

hjelme blev om aftenen den 4. maj overdraget til modstandsfolkene i kvarteret.

Denne korte periode eller epoke samlede hele kvarteret i et fællesskab med større kendskab til hinanden, som holdt sig længe. Nu er der kun få tilbage, og ingen husker vel mere dette frivillige luftværn. Derfor er denne beretning skrevet om et særligt stykke Lyngby-historie.

Poul W. Perch

DANSK UNGDOMSSAMVIRKE I LYNGBY

Forord

Disse optegnelser om Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby 1940-46 er nedskrevet i 1980. De er væsentligst nedskrevet efter hukommelsen. Derfor kan der være visse ting, der ikke er kommet med, uden at der er tale om bevidste udeladelser.

Det samarbejde mellem danske ungdomsforeninger, der blev til i det første halvår efter den niende april 1940, er udførligt skildret i Henrik S. Nielsen og Henning Poulsens: »På dansk friheds grund« (Gyldendal, 1963).

Hukommelsen er støttet på denne og andre i teksten nævnte bøger, der behandler Dansk Ungdomssamvirkes virksomhed på landsplan.

Januar 1981

Poul W. Perch

Formål

Dansk Ungdomssamvirkes formål var i følge vedtægternes § 1 »at yde bistand til danske ungdomsforeningers arbejde på et nationalt og kulturelt grundlag for derigennem at fremme ungdommens vilje til danskhed og ansvarsbevidsthed over for fædrelandet, at styrke samhørigheden inden for den opvoksende slægt og skabe respekt for Danmarks historie og fortid og tillid til Danmarks fremtid«.

Der var altså i første række tale om et samarbejde mellem forskelligartede foreninger, der hver især fortsatte virksomheden for deres specielle formål, men som i fællesskab ville virke for det citerede hoved-

Poul W. Perch, f. 1911, pædagogisk-psykologisk konsulent i Socialstyrelsen, formand for Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby 1942-46 og for Fællesrådet af Ungdomsorganisationer i Lyngby-Taarbæk Kommune 1946-51.

Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby

formål for derigennem at skabe en national front, der kunne modvirke en påvirkning af ungdommen, der var ønsket af besættelsesmagten eller af danske, der var den følgagtige.

De første initiativer til et samarbejde blev taget af unge ledende konservative og socialdemokrater allerede i maj 1940, og Dansk Ungdomssamvirke trådte frem for offentligheden i september.

Den lokale afdeling i Lyngby-Taarbæk kommune

Det lokale samvirke blev til omkring nytår 1941. Initiativtageren var mejerist Gramkow, der var formand for Jysk Forening, en selskabelig hjemstavnsforening af jyder bosatte i Lyngby og omegn.

Man lagde ud med et offentligt møde på Hotel Lyngby, hvor Hal Koch talte om 1200-tallets danske historie og trak paralleller til den aktuelle situation.

Ved denne lejlighed søgte man kontakt med Lyngby kommunale aftenskole, der samlede et for den tid meget stort tal af elever, og hvortil jeg var knyttet. Således kom jeg ind i arbejdet.

Da Gramkow efter et års tid måtte trække sig tilbage på grund af en meget alvorlig sukkersyge, blev jeg på repræsentantskabsmødet i foråret 1942 valgt til formand og forblev på denne post til 1946.

Jeg var på det tidspunkt ikke medlem af nogen hverken politisk eller anden forening i Lyngby. Det gav måske en bedre mulighed for at formidle et arbejde af denne art, ikke mindst efter at der var lagt en ny linje ind i ungdomssamvirkets arbejde af Hal Koch.

Hal Koch

Hal Koch var i oktober 1940 blevet valgt til landsformand for Dansk Ungdomssamvirke, og han kom mere end nogen anden til at tegne samvirket i folks bevidsthed.

Den da 36-årige teolog og professor i kirkehistorie var før september 1940 ikke kendt uden for universitetskredse, men i denne måned indledte han under stærk tilstrømning en offentlig forelæsningsrække om Grundtvig. Ved disse forelæsninger forløste han åbenbart et behov hos folk for at besinde sig på, hvad et folkeligt tilhørsforhold og hvad

danskhed betød i en tid, hvor de fleste var rådvilde med hensyn til vor situation. Som med ét slag blev han en kendt og samlende skikkelse.

Han var en utrættelig og inspirerende foredragsholder, og da Lyngby jo ikke krævede besværlige rejser, fik vi lov til gang på gang at trække på ham som taler.

Det specielt nye, som Hal Koch tilførte samvirket, havde at gøre med, at han ikke anså en pludseligt opstået national stemning for at være bæredygtig i sig selv. Der var trods alt for store forskelle i den danske befolkning. Det, der skulle kunne forene os, var efter hans opfattelse det politiske forstået som det demokratiske samfundssystem, der havde ført Danmark frem til det, det var den niende april, og som han i modsætning til visse andre ikke mente, vi behøvede at skamme os over. Demokratiets idé måtte formidles i mødet og samtalen mennesker imellem og i erkendelsen af, at ingen havde patent på en eneste sandhed.

Dansk Ungdomssamvirke skulle derfor være et politisk instrument til indpodning af folkestyrets ånd i ungdommen og til bekæmpelse af

Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby

nazistisk og anden antidemokratisk tankegang. (Hal Koch: »Dagen og vejen«, Westermann 1942).

Denne tankegang kom også til at præge arbejdet i vor kommune. Når man til at begynde med havde talt om, at ungdomssamvirket skulle være upolitisk, måtte det forstås som ikke partipolitisk.

Tilslutningen til Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby

En mindre kreds af enkeltpersoner stod tilsluttet som individuelle medlemmer og støttede samvirket gennem deres kontingent og især gennem deres interesse.

Det afgørende var dog den helt gode tilslutning fra de forskellige foreninger. Med fare for at have glemt nogle skal jeg i det følgende nævne de foreninger, med hvem samarbejdet huskes, og nogle af de personer, der formidlede samarbejdet, og som for fleres vedkommende sad i sammenslutningens forretningsudvalg:

Danmarks socialdemokratiske Ungdom, Lyngby afdeling: Herfra gjorde senere kommunalbestyrelsesmedlem og viceborgmester Kaj Kramer Mikkelsen og senere minister Ivar Nørgaard et stort arbejde gennem hele perioden.

Lyngby Boldklub. Lyngby Dame-Roklub. Lyngby Idrætsforening.

Lyngby Kanoklub: Her var formanden Jul. Hartvig primus motor i samarbejdet.

Lyngby kvindelige Idrætsforening: Formanden for – eller man skulle måske sige skaberen af – denne forening Ellen Jensen var en stor hjælp ved praktiske arrangementer, der ofte foregik i det gamle idrætshus på Carlshøjvej.

Hun og hendes brødre repræsenterede et gammelt sammenhold i Lyngby. De boede i bondebyen og havde en særlig evne til at samle jævnaldrende om et aktivt foreningsarbejde.

Lyngby Roklub: Fra det gode samarbejde med denne forening skal særligt nævnes Jens Leth, der var et meget interesseret medlem af bestyrelsen for Ungdommens Hus, og Svend (?) Hansen. Hvis den sidstes fornavn er husket forkert, kan det måske hjælpe til genkendelsen, at han var en af de 53 danske roere, der i 1949 bragte vikingeskibet Hugin til England.

Lyngby statsskoles gymnasieforening: Kontaktpersonerne her var gymnasieelev, senere ambassadør Per Groot og adjunkt Ruth Lachmann. Sidstnævnte måtte ved overgrebet mod de danske jøder i 1943 begive sig til Sverige, hvor hun blev leder af det danske gymnasium i Lund.

Lyngby Tennisklub: Forbindelsespersonen til denne forening var min gode kollega fra det daglige arbejde på Engelsborgskolen senere skoledirektør Aage Hansen.

Malernes faglige Klub: Klubben, hvis repræsentant i forretningsudvalget var nuværende malermester Børge Jensen, stod gennem en år-række for forskellige kulturelle arrangementer med brødrene Valdemar og Knud Henriksen som forgrundsfigurer. Den ydede en stor indsats ved den nedenfor omtalte udstilling.

Vandrekredsen.

Det kan også være oplysende at se på, hvem der ikke var med. Det gjaldt i første række to idébestemte foreninger, nemlig *K.F.U.M. og K. og Konservativ Ungdom.*

Tilslutning til ungdomssamvirket drøftedes lokalt med K.F.U.M., men den lokale forening holdt sig til hovedforeningens principbeslutning, at den måtte være helt neutral i politiske spørgsmål og ikke kunne gå ind i et samarbejde, der havde andre formål end evangeliets udbredelse blandt ungdommen. Denne holdning var uforståelig for mange. (Se »På dansk friheds grund«, side 121-128).

For Konservativ Ungdoms vedkommende spillede interne spørgsmål og forskellige personers forskellige vurdering af den politiske situation ind. K.U.s landsformand ved besættelsen Leo Dane afsløg enhver form for samarbejde med den socialdemokratisk-radikale regerings ungdomsorganisationer. Han anså den hidtil førte politik, ikke mindst forsvarspolitikken, for at være skyld i det, der var overgået landet den niende april, og gav hårdt og nærmest hadsk udtryk for det.

Det konservative Folkeparti var imidlertid gået ind i det politiske samarbejde, og blandt ungdomssamvirkets skabere var de to senere ministre brødrene Axel og Poul Møller. Efter et internt opgør valgtes Poul Hjermind til ny landsformand for K.U. Denne var i forvejen

Dansk Ungdomssamvirke i Lyngby

formand for Dansk Ungdomssamvirkes forretningsudvalg, og vejen var åbnet for et loyalt og værdifuldt samarbejde med K.U.

I Lyngby og Gentofte var imidlertid den yderligtgående fløj i K.U. så stærk, at disse lokalforeninger holdt sig uden for samarbejdet trods en vedtagelse af K.U.s landsorganisation i marts 1941 om, at alle afdelinger skulle indtræde i Dansk Ungdomssamvirke. («På dansk friheds grund«, side 73-76 og 157).

Bag Dansk Ungdomssamvirke stod på landsplan det såkaldte »De ældres råd«. Et tilsvarende lokalt organ fandtes ikke, men ungdomssamvirket fandt aktiv støtte hos en gruppe af ældre, blandt andre forstanderen for Lyngby Landbrugsskole N. Dyrbye, tømmerhandler Johs. Fog, sognerådsformand Ingvard Nørgaard og skoleinspektør Th. Peder- sen.

Ungdomssamvirkets aktiviteter i Lyngby

Det vil være naturligt at beskrive arbejdet i *perioden indtil 29. august 1943* først.

Oplysningsvirksomhed

Oplysningsvirksomheden angik dels det danske samfund, dets demokratiske institutioner og befolkningens deltagelse i og ansvarsfølelse for demokratiet, dels den til enhver tid aktuelle situation.

Det første emneområde behandlede i studiekredse arrangeret af ungdomssamvirket selv eller i samarbejde med den kommunale aften-skole og på foredragsaftener i mindre, sluttede kredse.

Statsradiofoniens grundbog »Borger i Danmark«, der kom i 1941, dannede grundlag for studiekredsarbejdet.

Offentlige møder kunne være nok så vanskelige at arrangere. I en periode var der mødeforbud. Senere gjaldt det kun friluftsmøder. Møder i lukkede kredse som gymnasieforeningen og landbrugsskolen gav mulighed både for foredrag og diskussioner.

Det andet emneområde søgtes fremmet gennem løbende information mundtligt eller skriftligt til foreningsrepræsentanter og andre interesse-rede. Formålet var at give et så korrekt billede som muligt af den

Ungdommens Hus på Toftebæksvej (1948) med Lyngby Gasværk i baggrunden, hvor nu Lyngby Storcenter ligger.
Lyngby-Taarbæk Kommune

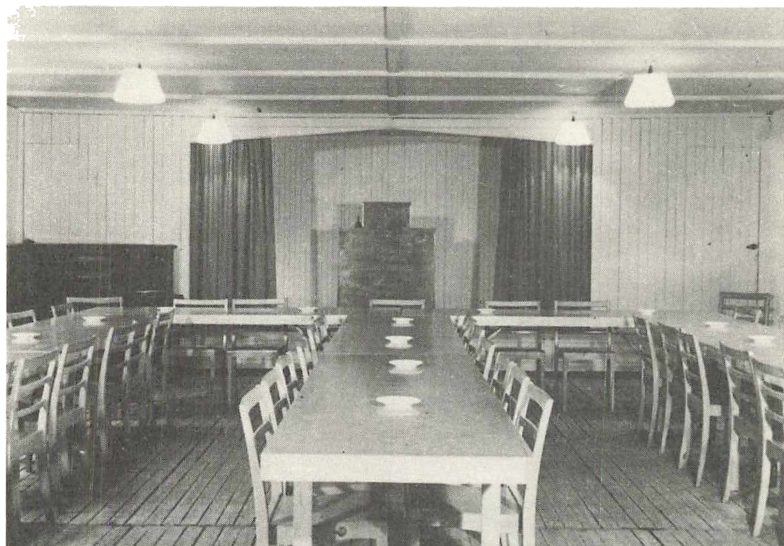
politiske situation ved at formidle oplysninger, der ikke kunne komme offentligt frem, og således forebygge uhensigtsmæssig rygtedannelse.

Større arrangementer

I påsken 1943 afholdtes en *udstilling* i idrætshuset på Carlshøjvej. Formålet var at slå til lyd for foreningernes virksomhed og at søge at trække unge, der stod udenfor, ind i en eller anden form for foreningsaktivitet.

Omkring 20 foreninger deltog, og takket være tegneren Hakon Spliid og en stor praktisk indsats af Malernes faglige Klub samt økonomisk støtte fra kommunen lykkedes det at omdanne det ikke særligt store idrætshus til en udstillingshal, hvor hver forening havde sin stand, og hvor der tillige var en scene til opvisninger.

Efter at prins Knud som protektor havde åbnet udstillingen i overværelse af kredsens folketingsmænd og repræsentanter for kommunen og de tilsluttede foreninger, kunne man glæde sig over en god tilstrøm-

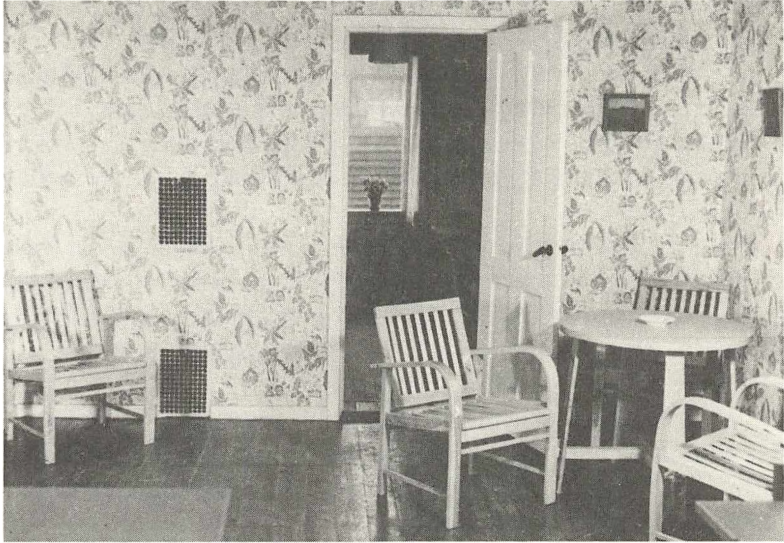
Interiør fra salen i Ungdommens Hus 1948.

Lyngby-Taarbæk Kommune

ning af besøgende, der i de dage, udstillingen varede, ledtes ad en flagallé fra torvet til Carlshøjvej.

Udstillingen blev en succes og kom næsten til at danne forbillede for lignende arrangementer i andre lokalafdelinger. (Lederbladet 1943, side 234ff).

Udstillingens overskud gik til *Ungdommens Hus*. Kort før udstillingen åbnedes havde ungdomssamvirket startet en indsamling til en bygning, der skulle danne rammen om ungdomsforeningernes mødeaktivitet. Den fond, der søgtes tilvejebragt, havde en særlig bestyrelse, hvori sad en anden god kammerat fra Engelsborgskolen, nuværende pensioneret overlærer Hilda Banke, tømmerhandler Johs. Fog, kommunalbestyrelsesmedlem Johs. Hansen og som tidligere nævnt Jens Leth. Socialinspektør Clausen var fondens kasserer og Kramer Mikkelsen dens sekretær. Den særlige bestyrelse var en sikkerhedsforanstaltning til pengenes bevarelse, hvis ungdomssamvirket skulle blive forbudt.

Interiør fra opholdsstuen i Ungdommens Hus 1948.

Lyngby-Taarbæk Kommune

Huset blev ved besættelsens slutning med kommunal støtte en realitet. Det lå på Toftebæksvej ved det gamle gasværks grund og var en træbygning, der rummede sal, to mindre mødelokaler og køkken.

I det *rigsdagsvalg*, der uden tysk indgriben afholdtes 23. marts 1943, tog ungdomssamvirket i Lyngby også aktivt del ved et valgbrev, hvori der opfordredes til at stemme på et af de fem samarbejdende partier, og ved at uddele emblemet »Har stemt« ved udgangen fra valgstederne og bede folk bære det for at trække endnu flere til valgurnerne som en demonstration for dansk demokrati.

På *grundlovsdagen* 1943 omgik man forbudet mod møder under åben himmel ved sammen med ungdomssamvirket i Søllerød kommune at afholde grundlovs møde som et garden party i Lyngby Landbrugsskoles store have. Faner fra deltagende foreninger paraderede, og Hal Koch talte.

Midt under mødet, som man havde frygtet skulle blive standset, blev det vejrguderne, der nedlagde veto mod friluftsmødet. Regnen drev os

indendørs, og så viste det sig, at »garden party'et« kun kunne rummes i landbrugsskolen ved opbydelse af al dens hjerte- og husrum.

Den 29. august 1943, da den danske regering gik af i protest mod tyske krav, måtte også få indflydelse på ungdomssamvirkets arbejde.

Kursen fra tysk side skærpedes med jødeforfølgelse og et år senere politiets deportation, og den danske modstandskamp gjorde sig mere og mere gældende.

En særlig rolle spillede det, at ungdomssamvirket sammen med hele sin politiske – om man vil åndelige – kamp for demokratiet havde støttet regeringen og de samarbejdende politiske partier og derfor ikke havde lagt op til en væbnet kamp mod besættelsesmagten. (Se Hal Koch: »Vandene skilles«, Nyt Nordisk Forlag, 1943).

Det havde været alt afgørende at sikre folks opslutning bag demokratiet som en gammel nordisk livsform, og det var lykkedes, sådan som blandt andet valget i 1943 med det afgørende nederlag for de danske nazister viste også i vor kommune.

Spørgsmålet, om man moralsk skulle have brudt med regeringen på et tidligere tidspunkt, havde været rejst. (Se Vilhelm Nielsen i »Hal Koch og hans virke«, Gyldendal, 1969).

Ungdomssamvirkets ideologiske kamp med dens indlysende betydning i besættelsens første år var på en måde til ende, og det måtte overlades til de enkelte, om de ville fortsætte kampen på en anden måde.

Arbejdet måtte gøres mindre udadrettet. Informationsmøder for en lukket kreds af foreningsrepræsentanter blev endnu vigtigere end tidligere. De afholdtes jævnligt med blandt andre folketingsmændene H. C. Hansen og Poul Møller som informationskilder.

Et enkelt stort møde afholdtes i denne periode på Hotel Lyngby, nemlig en Norgesaften, der havde et humanitært formål, men naturligvis med en politisk undertone. Det drejede sig om at skabe tilslutning til Norgeshjælpen, og aftenen var indrammet af recitation af norsk digtning, ikke mindst Nordahl Griegs digte.

Efter 5. maj 1945

Så kom befrielsen. Den første frie grundlovsdag fejrede kommunen med

en stor folkefest, hvor ungdomssamvirket var med i arrangementet.

Fra pladsen foran rådhuset udgik et optog af alle foreningerne med faner og af lokale grupper af frihedskæmpere. Optoget gik gennem byen til Folkeparken, hvor musik og sang vekslede med taler af professor Bondorff, der var formand for Statens Planteavlslaboratorium i Virum, og en frihedskæmper, der symbolsk for modstandskampen var anonym.

Om aftenen var der asfaltbal foran rådhuset, og dagen sluttede med ungdomsforeningernes fakkeltog og tale af ungdomssamvirkets formand.

Befrielsen var ikke blot præget af glædesfester. Der indgik også et moment af opgør i den. Ungdomssamvirket var dog heldigvis kun ved en enkelt lejlighed med til at vurdere, om et medlem af en af de tilsluttede foreninger havde gjort sig skyldig i sådanne handlinger, at det burde medføre eksklusion af foreningen.

Det sidste store møde, ungdomssamvirket stod for, var udtryk for, at vi nu var på vej til normale forhold. Det var i efteråret 1945 inden det første frie valg, der fandt sted den 30. oktober. Mødet, der havde fyldt Lyngby tennishal, var et valgmøde, men ikke i dette ords sædvanlige mening. Ungdommen forelagde sine ønsker og forhåbninger for de kommende år og manede til ansvar over for det frie demokrati, vi nu skulle genopbygge, uden at mødet blev til en debat om snævre politiske modsætninger. Hovedtaler var daværende minister for særlige anliggender Mogens Fog, og kortere taler blev holdt af repræsentanter for de lokale politiske ungdomsforeninger: Danmarks kommunistiske Ungdom, Danmarks socialdemokratiske Ungdom og Konservativ Ungdom.

Der var nu etableret så megen enighed om nogle fælles hovedmål, at D.s.U.s og K.U.s faner kunne stå side om side ved talerstolen.

Efter 1945

Ved et møde på Hotel Lyngby i januar 1946 markeredes afslutningen på ungdomssamvirkets arbejde. Sognerådsformand Nørgaard takkede for den indsats, der var ydet. Den særlige opgaves tid var ovre, og tankerne vendte sig naturligt mod det kommende.

Samarbejdet mellem foreningerne fortsattes i Ungdomsorganisationernes Fællesråd. Jeg blev som formand for denne nye sammenslutning i et par år. Nu var det praktiske foreningstekniske opgaver, der stod på dagsordenen som lokalespørgsmål, derunder arbejdet med Ungdommens Hus, sportspladser, eventuelle offentlige tilskud og forhandlinger derom mellem foreningsrepræsentanter og kommunen. Nye uddannelsesformer for unge kunne også dukke op. For eksempel gav kommunen i nogle år særligt tilskud til unge, der søgte Krogerup Højskole, som var et barn af Dansk Ungdomssamvirke.

En idé fra ungdomssamvirket levede videre, nemlig medborgerkursus. De gennemførtes på den måde, at unge i kommunen blev indbudt til kursus i det år, de nåede myndighedsalderen. Kursus bestod af foredrag om det danske samfund og dets styre og gennemgang af kommunestyret, hvor de unge selv bearbejdede typiske kommunale sager med de forskellige forvaltningschefer for til sidst at forelægge og behandle dem i et »sognerådsmøde«. Afslutningen var en fest i det nye rådhus' smukke sognerådssal med kunstnerisk medvirken, tale til de unge og overrækkelse af »medborgerbrev«.

Jeg tror, det lykkedes at gennemføre dette kursus i tre år med lyngbyborgerne bibliotekskonsulent Jørgen Banke og handelsgartner Frode Sørensen samt med Hal Koch som talere ved afslutningsfesterne.

Man kan nu så mange år efter spørge, hvad der kom ud af alt dette, der måske kan tage sig ud af mere, end det var, når man ser det sammentrængt på nogle få sider. Det var vel først og fremmest en besindelse på og et sammenhold om nogle få afgørende menneskerettigheder, som man anså for umistelige. Ret beset var det blot en hverdagens gerning, som egentlig til enhver tid burde øves i ethvert levende demokrati, men der skulle altså det ydre tryk til at kalde den frem.

Sigurd Hoel har i »Møte ved milepelen« lidt underfundigt ironisk sagt om disse år, at »det var en heroisk tid, en besøkestid, en fin tid, en lykkelig tid. Vi oplever aldri maken, får vi håpe«. Og de? må vi da håbe. Men vi oplevede også en åbenhed og et kammeratskab på tværs af alt, hvad der kunne skille, som man godt kan gribe sig i at ønske at opleve engang igen.

KAN EN SÅDAN SKOLE NOGENSINDE OPSTÅ IGEN?

Sandfeldskolen 1951-1981

Ved Jens Kristiansen

At skulle skrive en beretning om Sandfeldskolen, dens skabere og virke gennem 30 år, kunne umiddelbart forekomme at være en let opgave. For sjældent har en skole engageret sig i så mange opgaver og aktiviteter og opnået så store resultater, som det her er tilfældet. Resultater som på mange måder taler helt for sig selv.

Alligevel er opgaven svær!

For blot at stille eet enkelt spørgsmål: – hvad *var* Sandfeldskolen egentlig?

Formelt beskrevet, var den en privatejet skole med følgende discipliner: Keramik, modellering, tegning og stoftryk. For børn, unge og voksne ... Startet i 1951 af ægteparret Johanne S. og Hans Gustav Sandfeld, begge lærere på Lyngby Private Skole, på opfordring af en forældrekræds, som ønskede at deres børn efter skoletid kunne få mulighed for at opøve og udvide deres kreative evner.

Altså en kunstskele, ville nogle sige. Andre ville måske bruge vendingen »hobby-kursus«. Men ingen af disse udtryk dækker – tilnærmelsesvist – hvad Sandfeldskolen var og, ikke mindst, hvad den med årene skulle udvikle sig til at blive.

Det svære ved at skulle beskrive Sandfeldskolen er, at den – for at bruge et nudansk udtryk – besad en helt særegen »kemi«. En kemi mellem to mennesker, hvis vidt forskellige natur skulle gå op i en højere enhed.

Johanne S. Sandfeld var det udadvendte, opsøgende menneske. Hertil var hun en fremragende pædagog med store fortælleevner.

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

Sandfeldskolens lokale på Sorgenfrivej 3 i Lyngby, hvor skolen havde til huse til dens ophør i 1981. Det var i lokaler som dette, at Lyngby-borgerne hvert år kunne betragte elevernes arbejder på udstillinger.

Hans Gustav Sandfeld

Hans Gustav Sandfeld var organisatoren, praktikerens og – fremfor alt – *kunstneren*. (Han er en anerkendt akvarellist som i de sidste år, efter skolens ophør, har afholdt adskillige udstillinger med stor succes).

Fælles for ægteparret Sandfeld var deres brede kulturelle baggrund og deres interesse for og store kærlighed til – mennesket. Det var denne »kemi« mellem to mennesker, og den udstråling den udøvede på deres elever og på hele deres omverden, der skulle gøre Sandfeldskolen til en institution og et begreb. Både herhjemme og i udlandet.

Skolens start var, som næsten al nytænkning og initiativtagen, svær. Især i lokalemæssige henseende. Der undervistes i begyndelsen på en række forskellige steder (også i ægteparrets privatbolig), men efter en omflakkende tilværelse samledes skolens aktiviteter under eet tag, i en kommunalt ejet bygning. Det var i den henseende en stor lykke for Sandfeldskolen, at den geografisk var forankret i Lyngby-Taarbæk Kom-

mune – ledet af borgmester *Paul Fenneberg*, som bestandig var dybt interesseret – og engageret i kommunens kulturelle liv. Sandfeldskolen har siden 1954 haft domæne i kommunale bygninger, til uvurderlig nytte for dens virke.

Nu kunne alle skolens aktiviteter og faciliteter udbygges, og det er fra dette tidspunkt, at udviklingen for alvor tager fart både på dansk og internationalt plan. Ægteparret Sandfelds fælles skaberglæde både på det praktiske, kunstnerisk udøvende og på det opsøgende, kulturelle plan kommer nu fuldt til sin ret.

Det er i disse år, Sandfelderne udtaler: »Vi forsøger at give eleverne mulighed for at gøre æstetiske erfaringer og lære dem at anvende de forskellige materialer inden for skolens discipliner. De yngste elevers arbejde er ofte de friskeste og mest umiddelbare. I overgangsårene vågner selvkritikken, og arbejderne kan ofte blive manierede; men disse frembringelser har deres meget store berettigelse, både kunstnerisk og psykisk, fordi de afspejler sindets – nødvendige – brydninger i disse svære år. Lader man eleverne arbejde individuelt, undgås de brud på den naturlige udvikling, der får dem til at gå i stå, til at holde op med skabende arbejde ... vi forsøger at holde liv i børnenes og de unges følelses- og fantasiliv, så det til stadighed står i naturligt forhold til intelligensens udvikling ...« (Dette er ca. 20 år gamle udtalelser – og de er værd at mærke sig, ikke mindst i denne tid, hvor der ofte er så ringe reel accept af de unges behov for at udtrykke tanker og følelser – og af, hvor vigtigt det er, at følelser og intelligens følges ad).

Det var derfor ikke noget tilfælde, at Sandfeldskolen i disse år og fremover ofte kom til at samarbejde med personer og institutioner på det psykiatriske felt. Mange gange oplevede skolen at modtage unge elever med psykiske problemer – og mange gange viste det sig, at netop disse elever under Sandfeldskolens principper og frie arbejdsformer frembragte nogle af de mest intense og kreative arbejder inden for skolens discipliner – arbejder, der senere har vist sig at være til stor menneskeligt-opbyggende gavn for denne kategori af elever.

Noget enestående var også – som før nævnt – Sandfeldernes fortælleryst og fortælleevne. Danske folkeeventyr, Ægyptens historie, Inka-

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

En af Sandfeldskolens elever under arbejdet med at forme en vase. Enkelte elever gik på skolen fra de var ganske små. Keramik var en af skolens hoveddiscipliner – foruden modellering, stoftryk og tegning. Herigennem erhvervede eleverne skabende evner, som de fleste har vedligeholdt senere i livet.

Hans Gustav Sandfeld

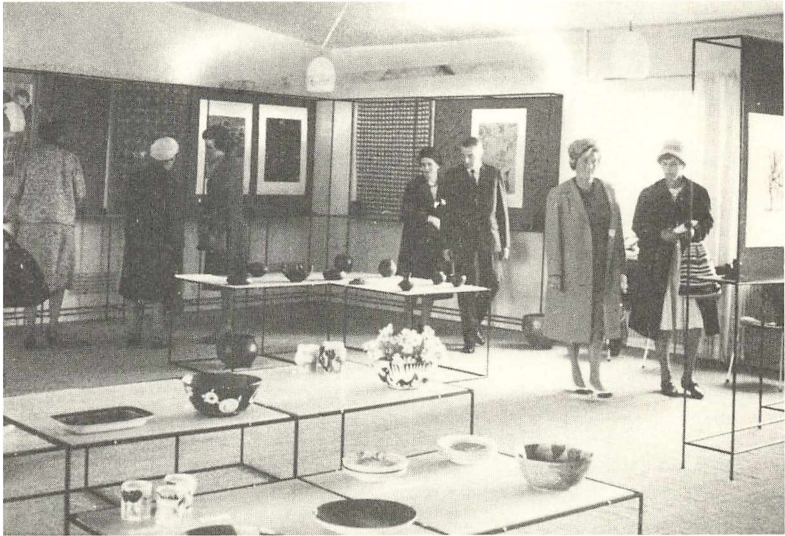
indianerne, etc. ... levende og nærværende blev grænserne brudt ned i tid og rum. Skolens elever fik mulighed for at bevæge sig udover dagligdagens – ofte snævre – synsfelt og leve sig ind i andre verdener end deres egen. En indlevelse der bidrog til at skabe det, der i dag af så mange efterlyses som den vitale – og ofte dybt savnede – brede, kulturelle, almene dannelse.

Sin store force havde Sandfeldskolen i, at den på flere planer lagde mere vægt på kvalitet fremfor kvantitet. Den var, bl.a. på grund af sin privatejede og -drevne natur ikke et sted med overflod af materialer. Fordybelse og engagement var det væsentlige.

Sandfeldskolen kom i stadig højere grad til at blive et livsværk for de to ægtefæller. Og med værket voksede også arbejdsbyrden.

Begge Sandfelder beholder i fuld udstrækning deres stilling som overlærere ved Lyngby Private Skole. Resten af ugens »program« ser således ud: Mandag, onsdag og fredag – eftermiddagshold og aftenhold på Sandfeldskolen. Desuden forberedelse til og planlægning af disse kurser

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

Forud for Sandfeldskolens udstilling i Paris i 1963 afholdtes en slags generalprøve i form af en udstilling på Rådhuset i Lyngby. Hans Gustav Sandfeld

samt praktisk og administrativt arbejde. (Næsten altid i weekenderne). *Plus* det stadigt mere omsiggribende arbejde med skolens aktiviteter *uden for* landets grænser.

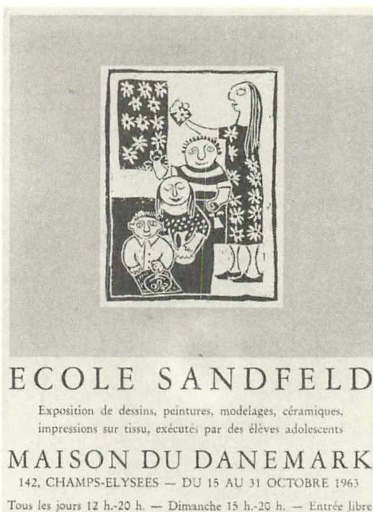
Hvad er anerkendelse og berømmelse? Hans Gustav Sandfelds far: Professor, dr.phil. Kristian Sandfeld blev anerkendt og verdensberømt inden for *sit* afstukne felt: Romansk filologi. Den samme form for anerkendelse og berømmelse blev som årene gik også Sandfeldskolen og dens skabere til del, inden for *deres* afstukne felt.

Allerede i 1955 optages Sandfeldskolen som aktivt medlem af INSEA (International Society for Education through Art), en underafdeling af United Nations. Dette involverer først Sandfeldskolen i en stor udstilling af tegninger, stoftryk og keramik i Lund, 1955, under INSEA's ægide. Derefter følger en separatudstilling i Basel i 1958 samt en udstilling i Kyoto, Japan, i 1959 formidlet af prof. M. Tezuka, Kyoto Universitetscenter. I Paris bliver Danmarks Hus i 1963 stillet til rådighed for Sand-

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

Plakat for Sandfeldskolens udstilling i Danmarks Hus i Paris i 1963. På udstillingen arbejdede tre af skolens elever en time hver dag til stor interesse for de mange besøgende.

Hans Gustav Sandfeld

feldskolen, der her afholder en retrospektiv udstilling (med en stort anlagt »forpremiere« på Lyngby Rådhus) – Nævnes bør også en udstilling i Padova-Universitetscentret, Italien, hvor Sandfeldskolens elever efter et studium af Giotto's fresker, arbejder sammen med italienske og franske unge med den fælles opgave at gengive – og udstille – deres opfattelse af »11-12 århundrede kunst«. Hertil kommer Sandfeldernes deltagelse i en lang række internationale konferencer.

Det hedder sig altid, at profeter ikke er velkomne i deres eget fædreland. Sandfeldskolen gjorde denne tese til skamme. Ved hver årsafslutning afholdtes store, velbesøgte udstillinger af elevernes årlige arbejder inden for skolens discipliner – i de senere år ledsaget af farverige Mester Jakel forestillinger, hvor eleverne selv kreerede stykkerne – og dukkerne.

Studierejserne var også en vital og integreret del af Sandfeldskolens virke ... Venezia-Padova i 1968. Paris i påsken 1969, Coventry i 1970 ...

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

En gruppe af Sandfeldskolens elever inden afrejsen til et studieophold i Paris i påsken 1969. Flere af eleverne er iført kjoler, som de selv har trykt.

Hans Gustav Sandfeld

Her må gøres et ophold ... Men ikke en slutning. I oktober 1971 døde Johanne S. Sandfeld – alt for tidligt. Men Sandfeldskolen levede videre på grundlag af, hvad hun og hendes mand Hans Gustav Sandfeld havde skabt, og bistået af »ældre«¹ elevers medvirken som lærere og assistenter. Studierejserne fortsatte under Hans Gustav Sandfelds ledelse (Firenze, 1973 – Venezia, 1974 – Rom, 1975 – Malmø (Nolde), 1976 – Oslo (Munch), 1977).

Der er ingen arv at løfte, når arven er en del af een selv ...

Fra begge Sandfeldernes æra bør også nævnes en stort anlagt udstilling i samarbejde med Den Kgl. Porcelænsfabrik. Ligeledes en række tv-udsendelser i 1953, 1954, 1958 og 1965 – den sidste i form af en dokumentarfilm om hele Sandfeldskolen, dens idé og dens virke.

Historien om Sandfeldskolen og dens virke er en enestående beretning om to menneskers vilje til at føre deres ideer og evner ud i livet på et aldersmæssigt tidspunkt, hvor andre så småt er begyndt at »geare ned«².

Kan en sådan skole nogen sinde opstå igen?

Til gavn og livslangt udbytte for hundreder af børn og unge mennesker, som var deres elever og som nu som voksne har fået en lære for livet.

Hans Gustav Sandfeld førte i 10 år Sandfeldskolen videre, og da han i 1981 valgte at lukke den, (for at hellige sig sin kunst og sit maleri) blev han ofte spurgt:

»Kan en sådan skole nogensinde opstå igen?«

Hvortil Hans Gustav Sandfeld altid svarer:

»Udfordringen vil altid bestå.«

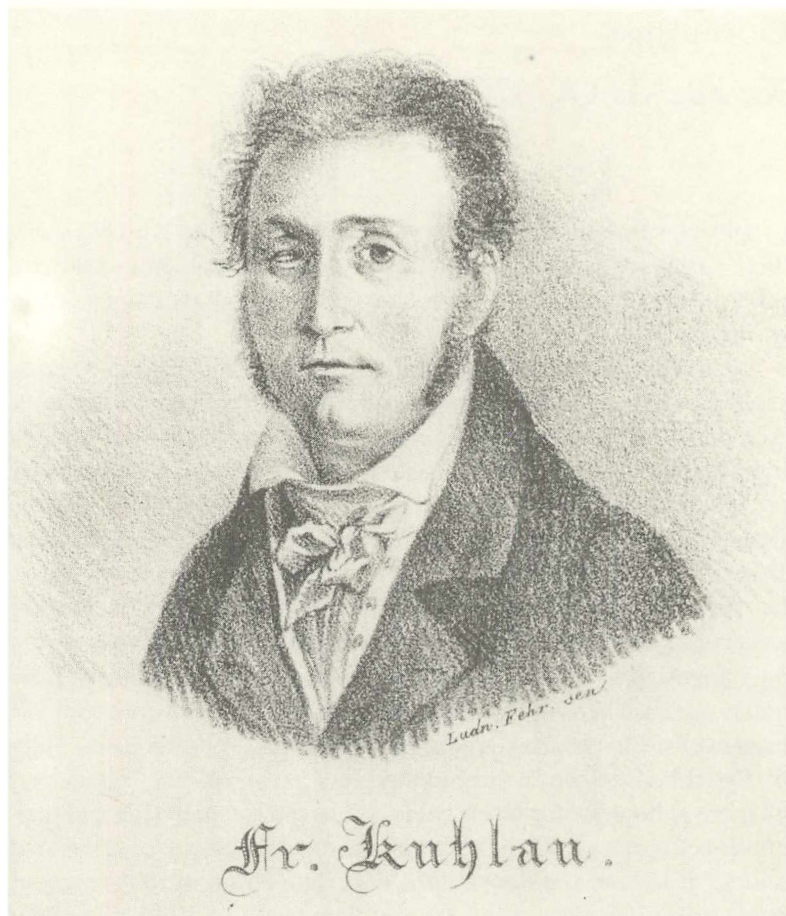
Gorm Busk

KUHLAU OG LYNGBY

Lyngby blev i årene 1826 til 1831 komponisten Friedrich Kuhlaus sidste mere varige opholdssted, og ud fra et – desværre sparsomt – kildemateriale skal der her i 200-året for hans fødsel fremdrages nogle kendsgerninger fra dette tidspunkt.

Kuhlau havde – som det var almindeligt dengang – haft mange forskellige bopæle forinden. Han var født i den lille by Uelzen i Nordtyskland den 11. september 1786 og flyttede i syvårsalderen med familien til Lüneburg – det var her, han ved et fald på gaden mistede det højre øje – for efter et kortere ophold i Altona, hvor han var elev i en latin-skole, at komme på en anden skole i Braunschweig. I begyndelsen af 1800-tallet (1802 eller 03) fik han et mere varigt ophold i Hamborg og her sin musikalske uddannelse. Hamborgs indlemmelse i det franske kejserrige i slutningen af 1810 og deraf følgende tvangsudskrivninger af unge mennesker fra hans årgang var skyld i, at han flygtede til Danmark, der blev hans nye fædreland og det sted, hvor så godt som alle hans værker blev komponerede. Han boede først i Københavns indre by, flyttede så i 1818 til Nørrebro med sin familie, sikkert fordi det var billigere at bo uden for byens volde – hans løn som kongelig kammermusikus var kun på 300 rigsdaler årligt – og det har nok også været af samme grund, at han den 6. april 1826 (iflg. en notits i »Adresseavisen«) forlagde residensen til Lyngby. Sammen med Kuhlau var hans store husstand, faderen, moderen, en yngre søster og måske også en brorsøn og en kusine.

Kort efter at han er kommet til Lyngby, slutter han venskab med digteren Christian Winther. Denne var fra 1825 til 1830 huslærer for grosserer Müffelmanns børn og boede om sommeren sammen med fami-

Komponisten Friedrich Kuhlau.

Det Kongelige Bibliotek

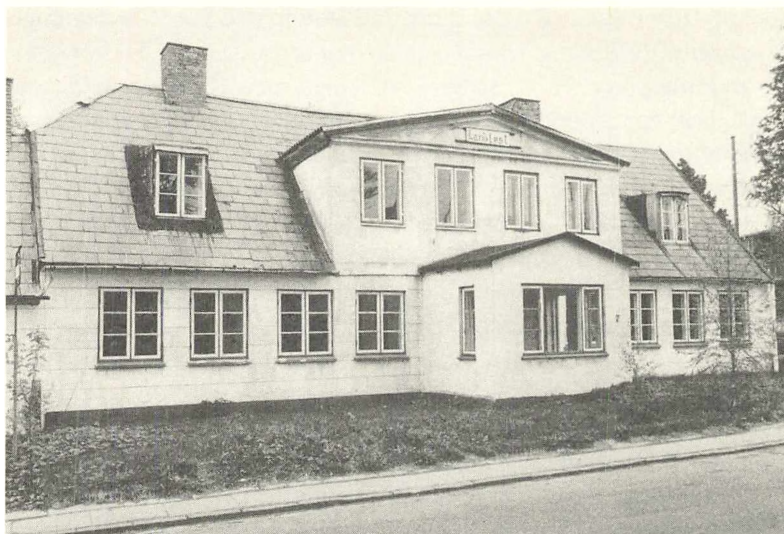
lien på dennes ejendom »Fuglsang« (= Fiskerhuset, se ill. s. 170), og han tegner i august 1826 dette billede af komponisten: »Kuhlau ligger herude; jeg besøger ham hver anden Dag; vi snakke Musik, ryge Tobak, og drikke Grog i Heden. Det er ret en herlig Karl! – Han componerer

i denne Tid en heel deel Smaasager. 1) 2 Hefter med 8 og 9 fiirstemmige Sange ohne Begleitung, hvoraf han har dediceret det første Hefte til Studenterforeningen; 2) en Samling af Sange med Klaveraccompagnement. Han har spilt det Alt for mig, og forsaavidt man kan forstaae en fiirstemming Sang, spilt paa Klaveer, og en Arie, sunget af Kuhlaus raa Stemme, saa fandt jeg meget overmaade velsignet ... I Foraaret, før jeg endnu kjendte ham, tog jeg i 3 andres Selskab engang herud blot for at synge nogle af ham componerede Sager, som han endnu ikke havde hørt selv; og man kunne mærke, at det morede ham meget«.

Men hvor boede så Kuhlau i Lyngby? En elev fortæller, at han i flere år boede i »Bloms smukke Sted i Lyngby, som ligger lige foran, naar man kommer fra Fortunen« (violinist Mohrs meddelelser, Carl Thranes materiale om Kuhlau, Kgl. Bibliotek). Det er lykkedes med temmelig stor sikkerhed at lokalisere dette sted som assessor og apoteker Johan Gottlieb *Blau's* (1765-1827) ejendom »Landlyst«, Højstvej 7 (matr. nr. 10c) i Bondebyen (»Et stykke af Lyngby. Registrant over Bondebyens bygninger, udg. af Miljøministeriet – Fredningsstyrelsen, Lyngby-Taarbæk kommune, 1981, s. 70-72, samt velvillig assistance af arkivar Jeppe Tønsberg, som også har givet mig de følgende oplysninger af lokalhistorisk art). Om »Landlyst« – hvor Kuhlau altså boede til leje, sandsynligvis på 1. etage – var det første sted, Kuhlau flyttede ind på, ved vi imidlertid ikke, og derfor heller ikke, om det var her, han allerede tre måneder efter sin ankomst fik installeret et »Oxehoved« (et fad på 240 liter!) rødvin i kælderens gennem en af sine nærmeste venner, klaverbyggeren Gerhard Diderich Hashagen (ca. 1792-1859).

Kuhlau fandt sig godt tilrette i det lille landsbysamfund. Her kunne han dyrke naturen og slippe for de finere, stivere selskaber i de højere borgerlige kredse i hovedstaden. Han siger i et brev tre år efter at være flyttet herud (oversat fra tysk af forf.): »Jeg bliver også denne vinter i Lyngby, hvor den landlige ro kommer mig meget tilpas til mine mange arbejder«, og antyder hermed, at han måske havde tænkt sig, at opholdet kun skulle være midlertidigt eller som sommerophold. Hvad der adskilte Kuhlaus bosættelse fra andre københavneres var, at han ikke som disse blot havde Lyngby som sommerresidens, når livet i den tæt-

Kuhlau og Lyngby

»Landlyst«, Høstvej 7 i Bondebyen i Lyngby. Huset er opført i 1796 og ombygget i 1814. Fotografert i november 1986, hvor bygningen stod over for en omfattende restaurering.

Byhistorisk Samling

bepakkede hovedstad blev for ubehageligt, men at han boede her *hele* året. Han kom for øvrigt meget hos disse landliggere, bl.a. hos vinhandler Christian Waagepetersen på hans landsted »Albertinelyst«, hos grosserer Salomon Seligmann Trier i Gentofte, hvor han traf generaleren Ernst Meyer, hos organist og skolelærer Poul E. Erslev i Jægersborg og hos violinist Frederik T. Wexschall og dennes kone, skuespillerinden Anna Brenø – den senere så berømte Anna Nielsen – Ermelundshuset. Han spillede også for prins Christian (VIII) på Sorgenfri slot, men »var meget ilde ved det, naar han skulde derop og glad naar han kom hjem«.

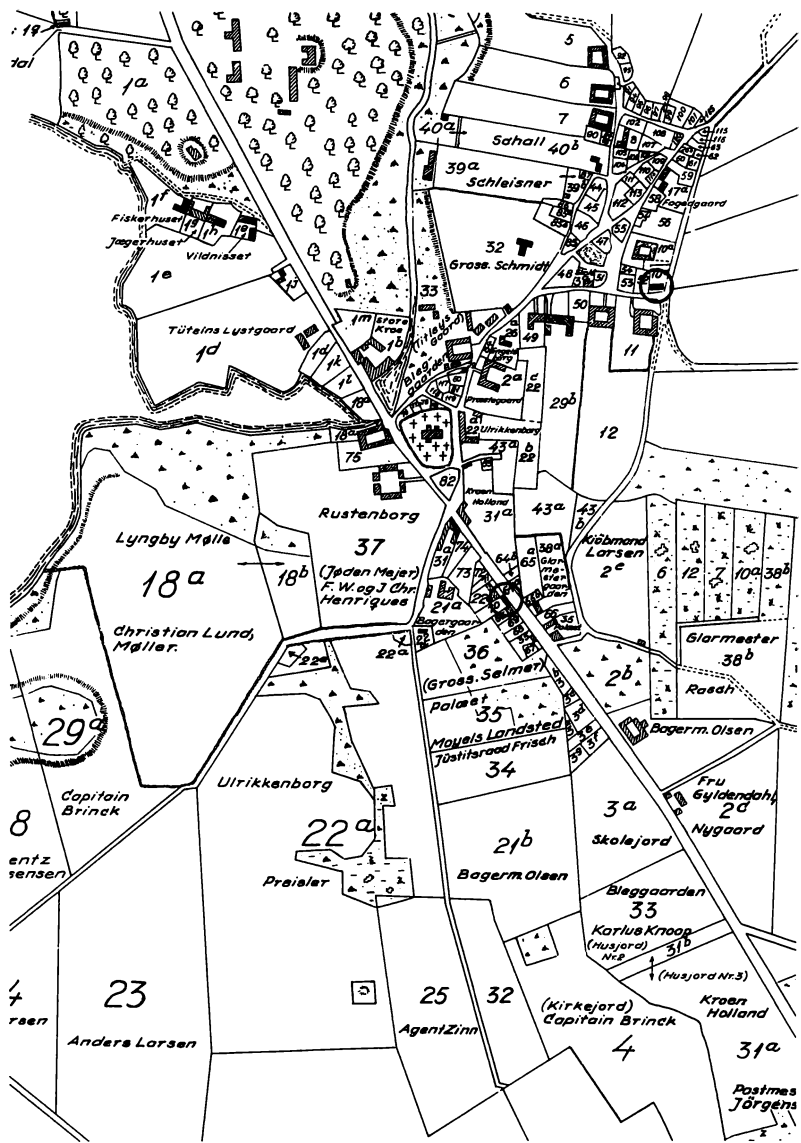
En morsom beskrivelse af Kuhlaus fremtoning i Ermelundshuset giver den 15-årige fru Heiberg, dengang endnu jomfru Pätges, der som ung pige boede hos Wexschalls sommeren 1827: »Ogsaa Componisten Kuhlau saae jeg her for første Gang. Han gjorde et godt Indtryk paa

mig, da jeg først havde forsonet mig med, at han kun havde eet *Øie*; men dette ene var saa smukt, at man maatte sørge over, at der ikke var to i det ellers velformede Ansigt. Han var gemytlig, ligefrem og havde et saa godmodigt Præg, at endog jeg indlod mig i Spøg med ham. Han og Wexschall kom i Passiar til langt ud paa Natten. Kuhlau var som bekjendt en Ven af Druesaften, og i Talens Løb sade de og drak og drak saaledes, at da Kuhlau endelig brød op for at gaa, var det kjendeligt, at den gode Musicus havde drukket mere end vel var. Wexschall bemærkede dette og sagde: »Kom, jeg vil følge Dem hjem! Natten er smuk«. Han boede nemlig i Lyngby. Med Ængstelse saae jeg efter dem, da de vandrede op ad Veien, som dengang høinede sig temmelig stærkt, og jeg saae, hvor besværligt det faldt Kuhlau at holde Takt med sin Ledsager. De lo heraf, men jeg hade set for meget af Sligt i mit Hjem, til at kunde faa fat paa den comiske Side. Dagen efter kom den geniale Kuhlau atter, og idet han traadte ind i Stuen, gik han hen til Madam Wexschall, kyssede hende paa Haanden og sang: »Wer niemals einen Rausch gehabt, der ist kein braver Mann!«. Hermed opløste Scenen fra forrige Aften sig i Spøg og Latter«.

De to beduggede herrer er fra Ermelundshuset antageligt gået mod nord ad vejen gennem Tordals Mose op til Hvidegaard, det eneste sted, hvor der er en stejl bakke, som også kunne ses fra huset, og derfra videre ad vejen fra Fortunen ned mod Lyngby, hvor de netop ville komme lige frem til »Landlyst«, så mon ikke vi kan formode, at Kuhlau boede her på dette tidspunkt? Eleven siger jo »i flere år«, og det har måske været helt frem til 1829. I dette år solgte apoteker Blau »Landlyst« til kammerråd Petzholdt. Man kan gætte på, at Kuhlau ved denne lejlighed har fået nyt logi. I det den 1. juli 1829 tinglæste skøde er han ikke nævnt, hvilket han sikkert var blevet, hvis han havde fået lov til at blive boende. »Elverhøi« komponeredes i eftersommeren 1828 og med alle disse sandsynlighedsberegninger temmelig sikkert på »Landlyst«.

Fra omtrent dette tidspunkt stammer et kuriøst dokument, fundet fornyligt på Det kgl. Bibliotek, der kan kaste lidt lys over Kuhlaus sociale position i dette bysamfund. Det er en protestskrivelse, hvis gen-

Kuhlau og Lyngby

stand dog, trods en ihærdig eftersøgning udført af personalet i Universitetets 1. Afdeling i det derværende avis- og tidsskriftmateriale, ikke har kunnet opspores. Den lyder således:

»Kongens Lyngby den 1ste Februar 1828.

Ved at læse den Bekjendtgjørelse, dateret K.L. d. 28de Jan. 1828, finde vi Undertegnede, som Selskabets Medlemmer, os foranledigede til, at yttre vores Mishag over det, for de øvrige af Byens hæderlige og agtværdige Mænd, stødende Udtryk, som første Linie indeholder; ligesom ogsaa, at den hele Bekjendtgjørelse er os uafvidende indrykket.«

Underskrevet: *Hedegaard* (ikke identificeret), Hans Peter *Schaumann* (pensioneret slotsforvalter, Gammel Rustenborg, f. ca. 1773), *J.G. Preisler* (1757-1831, kobberstikker, på dette tidspunkt boende ved Kongevejen, hvor i dag Lyngby Hovedgade 48 ligger), H.L.R. *Seehausen* (apoteker, som i 1806 havde grundlagt Lyngby (Svane) Apotek som Danmarks første landapotek), *T.C. Mürer* (1793-1873, distriktslæge), *Fr. Kuhlau* (1786-1832), *L. Møller* (ikke identificeret), *Nicolai Rønne* (slotsgartner ved Sorgenfri Slot, f. ca. 1805, søn af sognepræst Bone Falch Rønne i Lyngby), *Andreas Brochdorff* (f. ca. 1800), lejer hos *G. Schleisner* (kattuntrykker, Bleggården (nuv. Lundtoftevej 5), f. ca. 1775), *Chr. W. Walther* (1798-1869, tømrmester).

Disse 11 personer synes at have dannet en overklasse-klike i datidens Lyngby, præget af selverhvervende borgere (liberale erhverv og håndværksmestre). Derimod mangler præsten og skolelæreren samt gårdejerne, der i dette landbrugsprægede samfund udgjorde en dominerende gruppe. Selskabet havde måske noget at gøre med fattigvæsenet.

Det andet sted, vi ved, Kuhlau har beboet, er, som det nævnes i flere kilder, »tagetagen hos glarmester Halberg«, F.eks. omtaler komponisten Herman Severin Løvenskiold (balletten »Sylphiden«) i et

♣ *Rekonstrueret kort over Lyngby i 1811 med bl.a. Kuhlaus adresser indtegnet med cirkler. Øverst til højre »Landlyst« i Bondebyen, midt i billedet nuværende Lyngby Hovedgade 50. Kortet er ikke komplet med hensyn til bygninger, idet kun huse med tilhørende jord er indtegnet. Øverst til venstre ses Fiskerhuset.*

Byhistorisk Samling

Kuhlau og Lyngby

brev fra juli-august 1830 sæsonens nyheder, bl.a. Oehlenschlägers lystspil »Trillingbrødrene fra Damask« »med Musik af vor elskelige Componist i Glarmesterboligen i Lyngby« (Herman Frederik Løvenskiolds privatarkiv, Rigsarkivet). Her skrev Kuhlau altså sit sidste sceniske værk, to år efter »Elverhøi«, men om indflytningen har fundet sted umiddelbart efter, at han har forladt »Landlyst«, eller om han har haft andet domicil forinden, vides ikke.

Dette hus havde matr. nr. 71 (nuværende Lyngby Hovedgade 50, skråt over for Svaneapoteket) og tilhørte glarmester Anders Nielsen Halberg fra 1828. Han overtog senere flere ejendomme i Lyngby, men på dette tidspunkt ejede han kun huset ved Kongevejen. Det nævnes første gang år 1800, er antagelig opført dette år og beskrives i en senere taxation (brandtaxation nr. 462,2 af 15/1 1811) som et tofamilieshus i grundmur med stråtag. Ud over de to lejligheder i stuen var der en kvist med to værelser i tagetagen, og huset har således været af den almindeligste type i Lyngby dengang. Det eksisterer ikke mere, for i februar 1831 indtraf en dramatisk begivenhed, ikke blot i det gamle Lyngbys historie, men en begivenhed, som gjorde sit til at give den i forvejen både fysisk og psykisk syge Kuhlau et grundstød, han aldrig forvandt, og lægge ham i graven året efter.

Gården Ulrikkenborg, hvis hovedbygning lå bag ved Lyngby Kirke og endnu er delvis bevaret under navnet Gammel Ulrikkenborg (i dag Lyngby Kirkes kontorer) havde i anden halvdel af 1700-tallet fået sin jord udskiftet af fællesskabet og samlet i den vestlige del af Lyngbys bymark, dvs. vest for Kongevejen (og senere jernbanen). Derfor er i dag Ulrikkenborgkvarteret opkaldt efter det sted, hvortil gården udflyttedes fra Bondebyen (jfr. matrikelkortet fra 1811, matr. nr. 22a). Gården kom i 1790 i kobberstikker Johan Georg Preislers eje. Han var søn af hofkobberstikker Johan Martin Preisler, der en tid ejede det nuværende Musikbibliotek, Gramlille. Johan Georg Preisler, der levede det meste af sit liv i små kår, solgte i 1815 den gamle hovedbygning (altså Gammel Ulrikkenborg) til fabrikant Gottlieb Schleisner, men beholdt jorden og nogle andre bygninger, bl.a. et hus ved Kongevejen, matr. nr. 22ai (nuvær. Lyngby Hovedgade 48). Dette hus brændte den 5. februar 1831 og med det nabohuset, hvor Kuhlau

boede til leje hos glarmester Halberg. – Fordi også Gammel Ulrikkenborg brændte denne vinter, har man undertiden taget fejl af stedet og troet, at glarmester Halbergs hus lå i Lyngby Kirkestræde; men der var altså tale om den nuværende adresse Lyngby Hovedgade 50.

En realistisk øjenvidneskildring af den for det lille bysamfund med dens stråtækte huse katastrofale hændelse, gav Kuhlaus ældste søster Amalie, der på dette tidspunkt efter begge forældrenes død året før var blevet tilkaldt fra Tyskland for at bistå med husførelsen. Hun skriver til broderen Andreas i Tyskland (overs. af forf. og heri indflettet en meddelelse fra en gammel lyngbyboer, hjulmand Jensen (Thranes mat., KB)): »Fra os kan jeg desværre ikke skrive noget glædelig. Vi havde en meget sørgelig vinter. Fritz [Kuhlaus kælenavn i familien] havde allerede i lang tid lidt af en slem hoste og gigt; efter vor salig moders død blev dette onde være, således at han ikke mere kunne gå ud. Den 5. februar var en meget ulykkelig dag for os; på denne dag udbrød der ild i vor nabos hus om aftenen kl. 5; da vinden blæste meget kraftigt og husene i Lyngby er stråtækte, så varede det næppe et kvarter, før også vort hus stod i lys lue«; – »Kuhlau gik endnu i Stuen og søgte sin Pibe, da Ilden allerede havde fænget i Taget; Han kendte ikke Ildens Magt.« – »I den korte tid kunne ikke meget reddes. Fritzs tab, overvejende bestående af noder er slet ikke til at beregne. Vi stod længe på gaden i sne og kulde med det rædsomme syn foran os; da flere lyngbyboere tilbød at huse os, gik vi hen til en god ven, hvor vi blev så længe, til Fritz igen havde lejet en bolig. Men nu blev det først rigtig slemt med Fritz. Angrebet af skræk og kulde fik han brystkrampe i så høj en grad, at han måtte kæmpe mellem liv og død; om natten var det altid værst. Han følte sig stadig svagere og ingen medicin ville mere virke; derfor besluttede Fritz sig til den 8. marts at tage til København til Frederiks Hospital. Her er han i hænderne på de berømteste læger i København, og han har allerede bedret sig meget, i den tid han har været her. Vi bor her i et smukt værelse i officianternes gang, og overhospitals-medicus, professor [Oluf Lundt] Bang er vores nabo; han forsikrer at Fritz snart igen bliver restitueret og så drager vi igen til Lyngby, hvor jeg sikkert igen vil blive endnu nogle måne-

Kuhlau og Lyngby

der hos Fritz; til næste vinter vil han opgive sit lejemål og bo i byen, og næste år tænker han på at gøre en rejse, hvor han så vil besøge os i Leipzig«.

Inden hospitalsopholdet havde Kuhlau forøvrigt konsulteret T.C. Mürer, hvem han senere sender betaling og »mange tak for Deres mig – fra 23. februar til 2. marts – udviste lægelige bistand«.

Udskrevet fra Frederiks Hospitalet i Bredgade (det nuværende Kunstindustrimuseum) vendte Kuhlau så med søsteren tilbage til Lyngby, hvor han efter lægernes forskrift endnu ikke må arbejde, men skal spadsere meget i frisk luft. Han begynder dog snart igen at komponere. Man ved ikke, hvor han boede denne gang, hvor der altså nu kun var tale om et sommerophold.

I slutningen af oktober eller begyndelsen af november flyttede han med søsteren ind i de værelser i Nyhavn 12 (nuvær. nr. 23, I sal på den venstre, såkaldte byens side), han allerede havde lejet et par måneder tidligere. Her skrev Kuhlau sit sidste værk, sin eneste strygekvartet i a-mol, den første af en serie på seks, der var blevet bestilt af Waagepetersen. Men de senere års sorger og ulykker og den stadig mere udtalte tuberkulose gav ham i slutningen af februar 1832 et kraftigt tilbagefald, og han døde »efter 14 dages sygdom og hård kamp« den 12. marts 1832.

Kuhlaus 5 år i Lyngby, med »Landlyst« i Bondebyen og huset på Hovedgaden 50 som de to eneste bopæle, der kan lokaliseres, var ikke så langt et ophold som i Københavns indre by og på Nørrebro, men fra tiden i det fredelige landsbysamfund, hvor han kunstnerisk var på sit livs højde og utrolig produktiv – en trediedel af hans mange værker er komponeret i Lyngby – stammer nogle af hans bedste kompositioner, det meste af hans berømte fløjtemusik, hans sidste opera »Hugo og Adelheid« og ikke mindst musikken til »Elverhøi«.

Jeppes Tønsberg

BERETNING OM BYHISTORISK SAMLINGS VIRKSOMHED 1983-1986

Denne beretning dækker perioden fra 1. juli 1983 til 1. november 1986. Tidligere beretninger om Byhistorisk Samling findes i Lyngby-Bogen 1978, 1980 og 1983.

Besøgende

Antallet af besøgende har gennem perioden været 5-6.000 om året, hovedsagelig gæster i udstillingerne i hovedbygningen. Foruden de individuelle besøgende, der navnlig kommer på lørdage og søndage, udgøres besøgstallet i stigende grad af grupper (skoleklasser, foreninger m.m.), der ønsker en introduktion eller en rundvisning i forbindelse med besøget. Antallet af egentlige ekspeditioner i Byhistorisk Samlings læsesal er begrænset; men de kan til gengæld være meget langvarige. Der er ofte tale om forlag, der skal bruge illustrationer til en udgivelse. Et aktuelt eksempel er Richard Willerslevs bog »Danmarks største arbejdsplads« (1986) om Københavns Befæstning, hvor et stort antal af bogens illustrationer er hentet fra Byhistorisk Samlings materiale.

Også antallet af besøgende grupper, der ønsker Lyngby nordre Mølle forevist og demonstreret, har været stigende, således at møllens vandhjul nu kører ca. 40 gange om året.

Endelig må nævnes et antal ekskursioner (navnlig skoleklasser og studiegrupper, ca. 20 om året) og et stort antal foredrag (40-50 om året), som ganske vist ikke bringer besøgende til Friesboeshvile, men som dog bringer Byhistorisk Samling i kontakt med et stort publikum i og uden for Lyngby-Taarbæk Kommune.

Udstillinger

Foruden Byhistorisk Samlings udstilling om Lyngby-Taarbæks historie, som stadig er under opbygning, har følgende særudstillinger været vist:

30.3.-30.10. 1983 »Dyrehavsbakken 400 år« (tegninger og malerier, vist i anledning af Dyrehavsbakkens jubilæum).

3.12.1983-20.5.1984 »Billeder fra Lyngby-Taarbæk Kommunes samlinger« (tegninger og malerier).

1.5.1985-30.12.1985 »Lyngby-Taarbæk under besættelsen« (planche-udstilling i anledning af 40-året for Danmarks befrielse).

2.1.-30.12.1986 »Københavns Befæstning« (reprise fra 1979 i anledning af 100-året for befæstningens påbegyndelse i 1886).

På Frieboeshvile har endvidere arkæologiklubben »Flækken« vist vekslende udstillinger dels af arkæologiske fund i Lyngby-Taarbæk, dels af eksempler fra klubbens studiesamling af oldsager. Af særlig interesse er en række fund, der er gjort i forbindelse med den igangværende sanering af Bondebyen, idet der nu for første gang er fundet materiale fra 1500-tallet i Bondebyen – men herom i kommende artikler.

Uden for Frieboeshvile har Byhistorisk Samling i 1983 arrangeret udstillinger hhv. på Lyngby Rådhus om de kommunale forvaltningers udvikling (i anledning af Kommunekontorets 100 års jubilæum) og i Administrationsbygningen om den kommunale socialforsorg i 1800- og 1900-tallet (i anledning af Socialforvaltningens 50 års jubilæum).

I september-oktober 1986 har Byhistorisk Samling vist udstillingen »Fra Virums fortid« (genstande og plancher) i anledning af Virums 800 års byjubilæum. Denne udstilling var fordelt i Virumhallen, Virum Bibliotek og Virum Kirke, og dele af den har senere været vist på Virum Skole og Plejehjemmet Virumgård.

Udgivelser

Gyrithe Lemches forfatterskab. En bibliografi udarbejdet af Margit Andersen og Annelise Dorset. 1983.

Jeppe Tønsberg: Lyngby-Taarbæk Kommunekontor 1883 – 100 år – 1983. 1983

Inger Vej Nielsen: Lyngby-Taarbæk Kommunes arkiv. De registrerede dele pr. 1.12.1984. 1984.

Jeppe Tønsberg: Frieboeshvile – et landsted i Lyngby. 1984.

Lyngby Kirkebog 1641-1699. Transskriberet af Ruth Gunde Hansen og Inger Hartby. Indledning ved Ebba Waaben. 1986.

Undersøgelser, indsamling

Det indsamlede arbejde har som følge af personaleindskrænkninger ikke kunnet udføres i det tidligere omfang, og navnlig i 1986, hvor personalet kun har bestået af arkivaren, har der mere været tale om »modtagelse« end om »indsamling«, når nyt materiale tilkom. Ved udgangen af 1986 bliver der imidlertid ansat yderligere en arkivar, og indsamlingsarbejdet vil dermed blive forstærket.

Blandt afleveringerne til Byhistorisk Samling i perioden kan nævnes en jubilæumsvase udført på Porcelænsfabrikken Danmark i Lyngby med fabrikken som motiv. Der er tilsyneladende kun fremstillet to sådanne vaser, som er et fint eksempel på den høje standard, fabrikken kunne opnå.

Nævnes må også to værdifulde ting fra Brede, en meget flot fagforeningsfane (fra Brede-afdelingen af Dansk Tekstilarbejderforbund) og et maleri fra 1847, som viser den østlige, sjældent afbildede del af fabrikken (med tak til Fritz Alten for indentificeringen).

Særlige projekter

I 1983-85 har det været muligt for Byhistorisk Samling at få gennemført to væsentlige registreringsarbejder (arbejdstilbud).

Historikeren Inger Vej Nielsen, MA, har i 1983-84 ompakket og registreret vigtige dele af Lyngby-Taarbæk Kommunes arkiv fra perioden fra 1812 til 1975, navnlig det såkaldte sognerådsarkiv, en række ældre socialsager (heri er Byhistorisk Samlings bestand af sygekassearkiver indarbejdet) og et omfattende regnskabsmateriale. Det store og utaknemmelige, men vigtige arbejde afsluttedes med en registratur (jfr. ovenfor), således at arkivalierne hermed er blevet lettere tilgængelige for forskningen.

Scene fra optagelsen af Henning Carlsens film om Gauguin, »Oviri«, på Frieboeshvile den 1. november 1985. Der er tale om den scene, hvor modellen Annah-la-javanaise introduceres i det parisiske selskabsliv. Af Frieboeshviles eget interiør genkendes kun pilastrene i baggrunden.

Rolf Konow

I 1984-85 har kunsthistorikeren Nanna Herstad opbygget en registratur i kartoteksform over topografisk originalkunst med motiver fra Lyngby-Taarbæk Kommune. Registraturen omfatter såvel Lyngby-Taarbæk Kommunes egne samlinger (på Rådhuset og i Byhistorisk Samling) som kunst i andre offentlige samlinger og i privat eje. For den privatejede kunsts vedkommende mangler projektet dog en færdiggørelse, idet der ikke inden for den fastsatte periode var tid til gennemgang af auktionskataloger, indrykning af efterlysninger m.m. Registraturen, der findes i Byhistorisk Samlings læsesal, er ført på kunstmuseernes standardkort og indeholder også fotografier af de registrerede kunstværker; men mange af disse er endnu ikke fotograferet.

Generelt

Der er i løbet af perioden blevet udført flere større vedligeholdelsesarbejder på Frieboeshviles bygninger. Mange års problemer med opvarmningen er afhjulpet med indlæggelsen af moderne gasfyr; men i denne forbindelse var det gamle hus nær ved at møde sin skæbne. En nat i maj 1985 begyndte tilførselen af naturgas, uden at fyret i sidebygningen var omstillet. En årvågen Securitas-vægter opdagede dog branden i tide og fik lukket for gassen, inden der skete nogen skade på bygningen. – Idet der i slutningen af 1986 installeres automatiske brandmeldere overalt på Frieboeshvile, skulle risikoen for en brand i bygningerne være bragt ned til et minimum.

En mere behagelig oplevelse var dagene omkring 1. november 1985, hvor en scene af Henning Carlsens film om Gauguin, »Oviri«, blev optaget i hovedbygningen. Havesalen var i den anledning møbleret som en parisisk salon i 1893, og hele huset myldrede med maleriske fin-de-siècle typer.

Lørdag eftermiddag den 13. september 1986 afholdtes en koncert i havesalen i anledning af komponisten Friedrich Kuhlaus 200 års fødselsdag (jfr. Gorm Busks artikel). Efter koncerten stiftedes »Det Danske Guldalderselskab« med hjemsted på Frieboeshvile og med det formål »gennem koncerter, udstillinger, foredrag og lignende aktiviteter at udbrede kendskabet til Guldaldertidens musik, kunst, litteratur og historie«.

Endnu en forening har fået hjemsted på Frieboeshvile, idet selskabet Danske Møllers Venner i sommeren 1986 flyttede sit arkiv og boglager til Byhistorisk Samling. Møllevennerne har hidtil haft kontor på Nationalmuseets Møllelaboratorium i Fuglevad, men var på grund af Møllelaboratoriets nedlæggelse blevet husvilde. Danske Møllers Venner har over for Lyngby-Taarbæk Kommune stillet forslag om at indrette Lyngby nordre Mølle til et møllemuseum, og hvis dette meget perspektivrige forslag gennemføres, vil selskabet indrette sit kontor i tilknytning til Møllemuseet.

I forbindelse med malerarbejde på Frieboeshviles port gennemførte Nationalmuseet i efteråret 1986 en farvelagsundersøgelse af por-

Direktør H.J. Lemche og hustru fotograferet ved Frieboeshviles stakit under den daglige spadseretur (marts 1984).

Byhistorisk Samling

ten. Det fremgik af undersøgelsen, at porten antagelig er original fra Frieboeshviles opførelse i 1750'erne og altså nu har svunget på sine solide hængsler i 230 år.

Aage Børresen

BERETNING OM SELSKABETS VIRKSOMHED I 1983, 1984 OG 1985

Da Lyngby-Bøgerne i 1984 og 1985 har handlet om kun ét emne, har de ikke indeholdt årsberetninger om selskabet. Denne beretning dækker derfor de forløbne tre år siden seneste beretning (om 1982, i Lyngby-Bogen 1983).

H.J. Lemche

I juni 1984 døde direktør H. J. Lemche, der var Historisk-topografisk Selskabs mangeårige næstformand og faste dirigent ved generalforsamlingerne. H. J. Lemche var søn af to af hovedpersonerne bag selskabets stiftelse i 1927, Johan og Gyrithe Lemche, og han havde selv siddet i bestyrelsen siden 1940. Derfor repræsenterede han en værdifuld kontinuitet i bestyrelsen, hvor også hans selskabelige evner var meget værdsat; men navnlig havde H. J. Lemche en uvurderlig betydning for bestyrelsesarbejdet, fordi han havde et selvoplevet kendskab til Lyngbys historie helt tilbage til århundredeskiftet.

Det er næppe for meget sagt, at med H. J. Lemche forsvandt en af de sidste kontakter til det borgerlige provinsbymiljø, som var så karakteristisk for Lyngby i slutningen af forrige og begyndelsen af dette århundrede.

Arrangementer

Ved generalforsamlingen den 10. februar 1983 talte forfatteren Grete Povlsen om Ingeborg Stuckenberg. Foredraget gav udtryk for en meget personlig forståelse af Viggo og Ingeborg Stuckenberg, og det vakte betydelig interesse hos de fremmødte.

Sommerudflugten 1983 fandt sted den 1. juni. De ca. 300 deltagere

mødtes kl. 19 i haven til Rustenborgvej 7 B, hvor direktør H. J. Lemche havde åbnet den Tuteinske pavillonen og fortalte om dens historie. Efter besøget i pavillonen gik deltagerne gennem mosen langs Omfartsvejen til general F. C. C. Frieboes gravsted i Frieboeshvile park og derfra videre til »Fuglsang«s have på Prinsessestien, hvortil arkitekt Edwin Christiansen havde givet adgang. H. J. Lemche fortalte her om landstedet, hvor Chr. Winther var huslærer og bl.a. skrev »Flugten til Amerika«. Derefter åbnede slotsgartner E. Lyngaard Hansen for Norske Hus i Sorgenfri Slotspark, hvor deltagerne kunne beundre Abildgaards loftsdekorationer, og samtidig var der åbent i udstillingen om Dyrehavsbakken på Frieboeshvile. På vejen tilbage til Stadsbiblioteket besøgte Lyngby Nordre Mølle, hvor man foruden selve møllen kunne se en udstilling af dansk kunsthåndværk. Sommerudflugten sluttede med fælles kaffebord på Stadsbiblioteket, hvor arkivar Jeppe Tønsberg viste lysbilleder i tilknytning til de besøgte steder. Udflugten var begunstiget af vejret, og turen foregik i en pragtfuld solnedgang.

Bondebylaugets oldermænd, ingeniør Niels Friderichsen, der jo også sidder i Historisk-topografisk Selskabs bestyrelse, havde tidligere på året foreslået at arrangere en rundvandring i Bondebyen under restaureringsarbejdet, hvor mange bygningshistorisk interessante detaljer ville kunne ses. Rundturen fandt sted den 30. august, ligeledes i dejligt vejr, og sluttede med fælles kaffebord på Lindegården, hvor oldermænd og stadsarkitekt Tarquini Mårtensson besvarede spørgsmål om saneringsarbejdet.

Den 9. november holdt Jeppe Tønsberg et lysbilledforedrag om »Lyngby-Taarbæks gamle foreninger«. Foredraget, der senere er udkommet i omarbejdet form som artikel i Lyngby-Bogen 1983, holdtes som led i Byhistorisk Samlings kampagne for indsamling af arkiver fra de lokale foreninger.

Generalforsamlingen 1984 afholdtes den 16. februar, hvor universitetslektor Claus Bjørn talte om udskiftningen i landbruget i slutningen af 1700-tallet med særligt henblik på Lyngby, Virum og Lundtofte. Foredraget, hvis eksempel materiale navnlig var hentet fra den komplicerede udskiftning af Lyngby i 1770'erne, blev ledsaget

Fra Historisk-topografisk Selskabs sommerudflugt i 1984: Forpagter Mogens Preisz byder velkommen på Dyrehavegård. Byhistorisk Samling

af lysbilleder med udskiftningskort, der illustrerede den ændrede jordfordeling.

Sommerudflugten fandt sted den 13. juni omkring Dyrehavegård under ledelse af forpagter Mogens Preisz. Efter velkomsten på gårdspladsen gav rideklubben »Klaufi« en opvisning med de små islandske heste, der er opstaldet på Dyrehavegård, og derefter gik de ca. 200 deltagere til gravhøjene ved Hvidegård, hvor arkæologen Johannes Boager fortalte om udgravningerne og fundene herfra. Jeppe Tønsberg fortalte om de udflyttede gårde fra udskiftningen af Lyngby i 1778, Dyrehavegård, Hvidegård og Stenrødgård.

På Dyrehavegårds marker nord for Klampenborgvej fortalte Mogens Preisz udførligt om landbruget på Dyrehavegård, hvorefter selskabet gik tilbage til Dyrehavegård. Her var der dækket op i laden med små borde, hvor der serveredes kaffe og Dyrehavegårds berømte, lækre lagkage, medens aftenens vært fortalte om landbrugets betrængte situation (det var aftenen før EF-afstemningen).

Den 2. oktober holdt fotohandler Jørgen Gregersen et causeri om forfatteren Soya med lysbilleder og film, bl.a. en film optaget i 1940'erne af Jørgen Gregersen selv. Direktør Ole Lauersen oplæste udvalgte passager af Soyas forfatterskab og sang en række små sange af Soya til akkompagnement af Jørgen Storch. Til slut vistest filmen »Kunstnere i Lyngby-Taarbæk« fra 1965.

Den 13. november holdt Jeppe Tønsberg et lysbilledforedrag »Da Lyngby blev fabriksby«. Foredraget havde samme emne som Lyngby-Bogen 1984, nemlig byen Lyngbys udvikling i årene 1840-1916, men lagde navnlig vægt på at forklare de enkelte bykvarterers udvikling.

Ved generalforsamlingen den 20. februar 1985 causerede forhenværende minister, landsretssagfører Per Federspiel over emnet »Hvad lærte vi af besættelsen?«. Per Federspiel kunne på grundlag af sine personlige erfaringer give en levende og tankevækkende fremstilling af begivenhederne før og under krigen med linier frem til nutidens Europa.

Sommerudflugten fandt sted den 12. juni til Eremitageslottet, som i de seneste år har været under omfattende restaurering. På grund af de snævre pladsforhold havde Hofmarskallatet begrænset deltagerantallet til 2 hold à 60 personer, hvilket var ganske utilstrækkeligt i forhold til antallet af medlemmer, der ønskede at deltage. Selskabet vil derfor forsøge at gentage besøget på Eremitageslottet.

Udflugten foregik i øsende regnvej; men deltagerne fik alligevel et godt indtryk af det komplicerede restaureringsarbejde. Billedhuggeren Eric Erlandsen, der til daglig leder dette arbejde, fortalte under en rundgang på stilladserne om den tekniske side af restaureringen, medens museumsinspektør Inge Mejer Antonsen inde i slottets sale fortalte om stedets bygnings- og kulturhistorie.

Deltagerne i Historisk-topografisk Selskabs sommerudflugt i 1985 påhører billedhuggeren Eric Erlandsens beretning om restaureringen af Eremitageslottet. Byhistorisk Samling

Den 28. august foretog selskabet en rundvandring i Bondebyen, også denne gang under ledelse af Niels Friderichsen. Der deltog ca. 200 medlemmer, hvoraf halvdelen derefter samledes om det fælles kaffebord på Lindegården. Her svarede Niels Friderichsen og borgmester Ole Harkjær på spørgsmål om saneringsarbejdet i Bondebyen.

I efteråret afholdtes to lysbilledforedrag om vidt forskellige enmer. Den 26. september fortalte stud.mag. Kirsten Sand om Frederikke Bruns litterære salon på Sophienholm og præsenterede de mange personligheder, som i 1800-tallets begyndelse færdedes på landstedet.

Den 20. november talte lederen af Flyvevåbnets historiske Samling, overassistent Lennart Ege om Lundtofte Flyveplads. Flyvepladsen, der eksisterede fra 1916 til omkring 1960, var beliggende på det sted, hvor hovedbygningen til Danmarks tekniske Højskole ligger i dag, og

Selskabets virksomhed i 1983, 1984 og 1985

Lennart Ege har selv i en periode været flyveleder på stedet. Dette foredrag lagde samtidig op til årets Lyngby-Bog, E. Prins' »Der var engang en flyveplads« om Lundtofte Flyveplads.

Udgivelser

Ud over Lyngby-Bøgerne er der i 1983 udgivet et 50 års register til Historisk-topografisk Selskabs publikationer fra 1928 til 1978, hvor-efter de enkelte årbøger indeholder registre. Det store fællesregister havde været under udarbejdelse siden 1977 og kunne trykkes straks efter færdiggørelsen takket være et tilskud fra Bikuben i Lyngby's Fond. Med dette register er der åbnet adgang til et meget stort materiale til Lyngby-Taarbæks historie, som tidligere har været svært tilgængeligt, og registret er blevet et uundværligt hjælpemiddel til besvarelse af spørgsmål om Lyngby-Taarbæk Kommunes fortid.

Ved udgivelsen af Lyngby-Bogen holdes der normalt ikke pressemøder, men med 1985-årsbogen – den førnævnte bog om Lundtofte Flyveplads – mente selskabet at burde gøre en undtagelse. Præsentationen foregik på selve det sted, hvor flyvepladsen havde ligget, nemlig i Danmarks tekniske Højskoles hovedbygning. En række ældre flyvere var kommet til stede og gjorde med deres beretninger om flyvningen i Lundtofte præsentationen til en meget spændende oplevelse for de fremmødte. Den 94-årige oberst Ludvig Bjarkov, som i 1917 havde været med til at indvie Lundtofte Flyveplads, var mødt frem nu 70 år senere (denne gang dog ikke flyvende, men i bil) og fortalte veloplagt om den første tid på flyvepladsen.

Kontingent

Det har undret mange af selskabets medlemmer, at opkrævningen af kontingentet først sker i slutningen af det år, kontingentet dækkes, således at man betaler bagud. Det hænger sammen med, at Lyngby-Bogen igennem mange år først er udkommet i november. Girokortet udsendes altid sammen med Lyngby-Bogen, som er selskabets egentlige modydelse for kontingentet, og girokortet dækker altid det kalenderår, som står på årbogen – uanset om den udsendes først eller sidst på året.

Samarbejde med andre selskaber

I 1985 indlededes mellem Historisk-topografisk Selskab og de tilsvarende lokalhistoriske selskaber i Birkerød, Hørsholm og Søllerød kommuner et samarbejde om emner af fælles interesse. Som et led i dette samarbejde blev der den 10. maj arrangeret en fælles skovtur for medlemmerne af de fire foreninger. Den foregik i Rude Skov under ledelse af skovhistorikeren, lektor P. Chr. Nielsen. Et andet resultat af det nye samarbejde er, at de fire selskabers medlemmer fremover kan købe hinandens udgivelser til medlemspris.

NAVNEREGISTER

Registret gør ikke krav på fuldstændighed, idet en del uvæsentlige stednavne er udeladt.

- Abildgaard, Nic. 182
Aggershvide 13
Alberti, P. A. 92
Albertinelyst 168
Algelin (købmand?) 30
Almindelig dansk
 Gartnerforening 111
Alten, Fritz 177
Andersen, Christine 100-01
-, Cæcilie 13-15
-, Folmer 104
-, Henry 107-09,127
-, Johanne 107
-, Kaj 104
-, Karen 101
-, Lars 13,15
-, Lars Chr. 104-05
-, Lars Ole 100-01,114,126
-, Margit 176
-, O. P. 100,102-04,126
-, Ole 14
-, Otto V. 105-08,127
-, Poul 106,108
-, Vilhelm 107
Anild, Ove Albert 50
Arildsen (slagter) 44
Asmussen, A. 130
-, Poul 129,132,134,137-38
Asylvej: se Taarbækdalsvej
Axelhus (Hjortekærs-
 vej 102 A) 120
- Bache, Johan 13
Baden, Gustav Ludvig 13
Bagsværd 129
- Sø 132
Bang, Oluf Lundt 173
Banke, Hilda 152
-, Jørgen 156
Barfod, Asger 96
Barming, Chr. 36
Bech, Søren Cosmus 21
Beck, Vilhelm 72
Bellevue 13
- Strandhotel 61
- Teatret 56
Bentzen, Ellen 5
Berg, Christen P. 32
Bering, Hanne Marie 29
- Bidstrup, H. P. 21
Bikuben i Lyngby's Fond 186
Birka (Taarbæk Strandvej 30) 5
Birkhøjvej 140
Bjarkov, Ludvig 186
Bjerg, Johs. 55
Bjørn, Claus 182
Blau, Johann Gottlieb 167,169
Bleggården 171
Blom (tømrermester) 34
Blume (provst) 72
Boager, Johs. 183
Bojesen, Svend 113
Bokkenheuser, Knud 44
Bondebyen 176
Bondorf, K. A. 155
Borup (gæstgiver) 44
-, Rasmine 45
Brage (sangforening) 22
Brask Thomsen, V. 127
Brede 177
- Klædefabrik 129
Bredvad (høker) 30
Brenø, Anna: se Anne Nielsen
Brochdorff, Andreas 171
Brock, G. 25,27
Brostrøm, C. J. 117-18
Bruhn, Erik Daniel 35
Brun, Frederikke 185
Bruzelius, J. P. 115,126
Buddinge 115
Budtz, Hans Eiler 51-66 passim
-, Paula 51,61
Busk, Gorm 165,179
Byhistorisk Samling for Lyngby-
 Taarbæk Kommune 175-80
Børresen, Aage 181
Bådarten på Lyngby,
 Fure- og Bagsværd Sø 73
- Canto (guitarklub) 55
Carlsen, Henning 178-79
Carlshøjvej 148,151-52
de Causse, Kirsten 64
Christensen, C. J. 66
-, H. P. 105
-, J. 41
-, L. C. 117
Christian VIII 168
- Christiansen, Edwin 182
-, L. 30
Christiansro
 (Taarbæk) 11,28,30,53
Christiansrovej 61
Christophersen, N. M. 38
Clausen, Ole 13
-, V. J. 152
la Cour, J. C. 21
- Dam, Emil 53-55
Dan (Taarbæk Strandvej 30) 5
Danaflor (Parcelvej 103) 126
Dane (gæstgiver) 48
-, Leo 149
Danmark (porcelænsfabrik) 177
Danmarks Apotekerforening 65
- kommunistiske Ungdom 155
- socialdemokratiske Ungdom
 (DSU) 148,155
- tekniske Højskole 185-86
Dansk Tekstilarbejderforbund 177
- Ungdomsamvirke 145-56
Det danske Guldalderselskab 179
Danske Møllers Venner 179
Det danske Spejderkorps
 (Poul Asmussens Trop) 129-39
Daverkosen, Carl Leo 129
Dettloff, Poul 66-67
Dorset, Annelise 176
Drewsen, Johan 11
Duurlo, Ellen 87
Dybdal 100
Dybeldalshuset
 (Lundtoftevej 270) 114
Dyrbye, N. 150
Dyrchavegård 183-84
Dyrchavegårds Allé 110
Dyrchavegårdsvej 120
- 23 110
Dyrhaven 104
Dyrhavevej 58
Dyrhavebakken 176,182
- Ebenezer (Skovtofte) 73-74,
 76-77,81,84
Edelslund (Taarbæk) 44
Edelslundsrenden 45,50
Edelslundsvej 6,34,40

- Ege, Lennart 185-86
 Egehøj (Taarbæk Strandvej) 59
 Ekstravej: se Dyrehavegårdsvej
 Elnas Høj (Taarbæk Strandvej 81) 62
 Engelsborgskolen 149,152
 Eremitageslottet 184-85
 Erlandsen, Eric 184-85
 Ermelunden 139
 Ermelundshuset 169-69
 Erslev, Poul E. 168
 Esche, Thora 68-94 passim
- Farmaceutisk Læseselskab 65
 Federspiel, Per 184
 Feldballe (frk., Skovtofte) 78,93
 Felding, Wm. 67
 Fenneberg, Paul 159
 Ferslew, Chr. 5
 Fich, Kay 136
 Fisker, Kay 55
 Fiskerhuset: se Fuglsang
 Flensborg (dommer) 22
 Fleuron, Svend 134-35
 Flække (arkæologiskklub) 176
 Fog, Johs. 150,152
 -, Mogens 155
 Fortunen 103,110,169
 Fredagsklubben (Hjortekær) 116
 Fredshvile (Hjortekærvej 134) 100
 Fredskoven (Skovtofte) 75-76
 Friederichsen, Niels 182,185
 Friboe, F. C. C. 182
 Frieboeshvile 175-80,182
 Friis, Jochum Chr. 8-11,14,43
 Frimodt, Rudolph 69-70,84,90
 Fuglevad 179
 Fuglsang 166,171,182
 Futtrup (frk., Skovtofte) 78
 Fædres Minde (Hjortekærvej 145) 100,102,126
 Fællesrådet af Ungdomsorganisationer i Lyngby-Taarbæk Kommune 145,156
 Fæstningskanalen 137
- Gadevangen 108
 Det gamle Bageri (Hjortekærvej 146) 102
 Gammel Rustenborg 171
 Gammel Strand 62
 Gammel Ulrikkenborg 172-73
 Gamrath, Poul 5,44
 Gaugain, Paul 178-79
 Gautier, J. 93
 Geertsen, Harald 140
 Gentofte 168
- Ginderup, Carl 28
 Gisler, Daniel Jacobi 33
 Gladsaxevej 51 102,127
 Glud, Poul Chr. 5,33,37-43,45-48
 -, Troels 5,49
 - og Marstrand 45
 Gramkow, A. 146
 Gramlille 172
 Granhøj (Lundtoftevej 164) 107,114
 Granhøjvej 140
 Granly (Hjortekærvej 167-71) 107-08
 Grebarts Cykler (Hjortekær) 117
 Gregersen, Jørgen 184
 Grieg, Nordahl 154
 Groot, Per 149
 Grundtvig, N. F. S. 146
 Grut, Edmund Hansen 72
 De grønne Busser 113
 Gunde Hansen, Ruth 177
- Halberg, Anders Nielsen 171-73
 Hall (høker) 30
 Hambro, Carl Joachim 49
 Hansen (høker) 30
 - (købmand?) 30
 -, Bern. 109
 -, Christiane 29,31
 -, Edgar 64
 -, Friederich 12
 -, H. 109-11
 -, H. C. 154
 -, Hans (Skouvært) 6-8,10,14,43
 -, Hans (Sorte Hansen) 29,47
 -, Johs. 152
 -, Poul 126
 -, Poul Tage 136
 -, Stephen 9,32
 -, Svend 148
 -, W. 60
 -, Aage 149
 Hansen-Larsen, Robert 53
 Harkjær, Ole 185
 Harrit, Peter 97
 Hartby, Inger 177
 Hartvig, Jul. 148
 Hashagen, Gerhard Diderich 167
 Hassing, Sonja 64
 Havnevej (tidligere Molevej) 6,15,36,38
 Hebron (Hjortekærvej 170) 125
 Heckmann, Erh. 48-50
 Heckscher, Albert 33-34
 Hedegaard (pers.) 171
 Hegnsbo (Hjortekærvej 126) 100,104-05
 Heiberg, Johanne Luise 168-69
- Hellig Møllers Hus (Hjortekærvej 169) 108
 Hennings, Holger 64
 Henriksen, Knud 149
 -, Valdemar 149
 Herforth, Chr. 34,37
 Herstad, Nanna 178
 Hillebrandt, P. F. V. 32
 Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune 181-87
 Hjermind, Poul 149
 Hjortekær 58,98-128
 - Brugsforening 104,107
 - Grundejerforening 100,104,116,120,125,127
 Hjortekærhuset 100,114
 Hjortekærporten 100,115
 Hjortekærvej 100-27 passim
 Hjorth Petersen, Kate 50
 Hjorthøj 108
 Hoel, Sigurd 156
 Holsteins Allé: se Dyrehavegårdsvej
 Hotel Lyngby 154-55
 Hugin (vikingeskib) 148
 Hulbjerg Poulsen, Ejnar 11
 --, J. 103,110-11
 Hummeltoftevej 68,75,77
 - 138 109
 Hvidegård 169,183
 Hübscher (gæstgiver) 44
 Høstvej 7: se Landlyst
 Haaber-Larsen, Conrad 53,55,57
 Haagensen, Carl Emil 20,44
 -, Johann Sigvald 36
 -, Johanne Marie 20
 -, Julius 20,44
 -, Karen Kristine 20
 -, Kristine 20
 -, Vilhelm 5,14,16-37,42-45
- Idrætshuset på Carlshøjvej 148,151
 Iversen, Berthel 136
- Jensen (hjulmand) 173
 - (høker) 30
 -, Anders (Vedehaven) 44
 -, Arthur 48
 -, Børge 149
 -, Ellen 148
 -, Erik 107-10
 -, Gisle T. H. 112-13
 -, Harald G. 68
 -, Niels Peter 62
 -, Poul 50
 -, Tønnes 50
 -, Aage 126
 Jeppesen, F. 103

Register

- Johansen, L. L. 115
Jægersborg 168
Jørgensen, Anders 113-15
-, Anne Marie 114
-, Chr. 113
-, P. C. S. 21
-, Thøger 21-22
- Kallerup, Eitel Chr. 101-02
-, N. Chr. 101-02,127
Kastaniealleen (Dyrehaven) 120
Kirk, Kristian 115-16
Klampenborg 28,30,66,117
- Badeanstalt 52,54
- Station 63
Klampenborgvej 58,115
Klaufi (rideklub) 183
Knud (arveprins) 151
Knudsen (kaptajn) 72
Knuth, Adam Levin 7
Koch, Hal 146-48,153,156
Kold, Kristian 62
Kongehuset 72,92-93
Kongevejen 172
Konow, Rolf 178
Konservativ Ungdom 149-50,155
Det konservative Folkeparti 149
Krabbe, Otto 95,97
Kramer Mikkelsen, Kaj 148,152
Kristelig Forening for unge
 Kvinder (KFUK) 149
---- Mænd (KFUM) 149
Kristiansen, Jens 157
Krogerup Højskole 156
Kuhlau, Amalie 173-74
-, Andreas 173
-, Friedrich 165-74,179
Kursch (købmand) 53
Kørparken 117
København
 Apotekerforening 65
 Befæstning 175-76
 Grønttorv 102-03,106,119,
 122-23
Köhler, W. 76
- Lachmann, Ruth 149
Landlyst (Høstvej) 7
167-74 passim
Landmålerskolen 120
Landmålervej 112
Langs Hegnet 120
Langs Sletten 100
Larsen, L. F. T. 21-22
-, L. P. 116-17
Lauersen, Ole 184
Lemche, Gyrithe 130,176,180
-, Hans Henrik 130-32,135,
 137-38
- Lemche, Hans Jacob 130,135,
 137,139,180-82
-, Hans Martin 130,139
-, Johan 130,138,181
-, Jørgen 130,135,137
-, Klavs 129-39
-, Maria 180
-, Mogens 130
-, Niels 130
Leth, Jens 148,152
Levensen (kaptajn) 72
Lindegården (Lyngby) 185
Lindvold, H. 101
-, J. P. 101
-, Karen 101,112
Loran, Lizzie 64
Lorensen (høker) 30
Lorentzen, A. L. 35,53
Lottenborg 76,92
Louise (Chr. IX's dronning) 74-75
Lund, Peter 21
-, Torben 50
Lundtofte 182
- Flyveplads 185-86
Lundtoftevej 112,115
Lussemøllen (Hjortekær-
 vej 102 A) 120
Luxdorph, Bolle 12
Lyksaligheden (Hjortekær-
 vej 102 A) 120
Lyngby 79,182,184
- Apotek (Svaneapoteket) 171-72
- Blomstergartneri
 (Lyngby Hovedgade 66 A) 127
- Boldklub 148
- Dame-Roklub 148
- Folkepark 155
- Gasværk 151
- Hovedgade 48 171-72
 -- 50 171-74
Lyngbyhus (Rustenborgvej) 7
138-39
Lyngby Idrætsforening 148
- Kanoklub 148
- Kirke 72,75,172
- Kommunekontor 125,176
- kvindelige Idrætsforening 148
- Landbrugsskole 150,153
- nordre Mølle 175,179
- private Skole 157,160
- Roklub 148
- Rådhus 161-62,176,178
- Statskoles Gymnasie-
 forening 149
- Storcenter 151
- Søg 73,79,132
- Tennishal 155
- Tennisklub 149
- Torv 152
- Lyngby-Taarbæk Kommune 176-78
Lyngby-Taarbæk Kommunes
 Sundhedskommission 104
Lyngby Åmose 79
Lynggaard Hansen, E. 182
Løvenskiold, Herman
 Severin 171-72
- Madsen (frk., Skovtofte) 78
-, H. 119
Magdalenehjemmet: se Skovtofte
Malernes faglige Klub 149,151
Mamrelund (Skovtofte) 75
Mandehovedvej 120
Marcussen, Johs. 12
Marie (prinsesse) 92
Marienborg 137
Marstrand, S. 38
Matthiessen, Sonja:
 se Sonja Hassing
Meier (sommerbeoer i
 Taarbæk) 62
Mejer Antonsen, Inge 184
Meyer, Ernst 168
Michaelsen (grosserer) 44
Michelsen, Carl Chr. Nic. 52-53
-, Hans 12
-, Jacob 33
Mohr (violinist) 167
Molevej: se Havnevej
Moltke (greve) 93
Mortensen, Arne 118-19
-, Chr. Frederik 103,112,
 115,117-120
-, Henrik 98
-, Karen 115,118-19
-, Lars 20
-, Svend 120
Mouritzshøj (Hjortekær-
 vej 182) 117
Musikbiblioteket (Lyngby) 172
Mürer, T. C. 171,174
Møller, Axel 149
-, H. P. 51,55,57,61,67
-, Harrild 118
-, L. 171
-, La's 118
-, Poul 149,154
Mølleåen 100,132
Mårtensson, Tarquini 182
- Nationalmuseet 179
Nationalmuseets Mølle-
 laboratorium 179
Nielsen (købmand?) 30
-, Anna 168-69
-, Chr. Alfred 41-42,47-48
-, Emil 62
-, Frederik 120-21

- Nielsen, Ludolf 138
 –, P. 21
 –, P. Chr. 187
 –, Sofus 62
 Noiesen, Karen 61
 Norcross, John 10
 Nordmarken (Hjortekær) 100
 Nordre Molevej 6,41
 Norgeshjælpen 154
 Norske Hus (Sorgenfri Slotspark) 182
 Nærum 113,118
 – Apotek 67
 Nørgaard, Ingvar 150,155
 –, Ivar 148
- Obel, Emmy 94
 Oehlenschläger, Adam 171
 Oldrup Pedersen, Edith 65
 Olsen, H. Chr. 120
 –, Henry 36
 –, Niels 28-30
 Ordrup 115
 Osborne (Buddinge) 115
- Packness, Ida 51
 –, Peter 61
 Pedersen, Th. 150
 Pella (Skovtofte) 77,86,97
 Perch, Poul W. 145
 Petersen, Lizzie: se Lizzie Lorán
 –, Nis 64-65
 Petzholdt (kammerråd) 169
 Pilehøjvej 140
 Piper, Emil 72
 –, Aage 109
 Porcelænsfabrikken Danmark 177
 Posemandens Hus 103,115
 Poul Asmussens Trop 129-39
 Poulsen, Hans Ole 50
 Povlsen, Grete 181
 Prebens Vænge 125
 Preisler, J. G. 171-72
 –, J. M. 172
 Preisz, Mogens 183-84
 Prins, E. 186
 Prøvekæret 115,117,120
 Pätges, Johanne Luise:
 se Johanne Luise Heiberg
 Paarup, Martinus Emanuel 50
- Rahbek, Knud Lyhne 11
 Randlelef, Anne Marie
 Pedersdatter 7
 Rasmussen (gartner) 125
 –, Birthe 5
 –, Gerda: se Gerda Röder
 –, Hans 11-12
 –, Marie 82
- Rasmussen, R. 110-11
 Ravn, S. M. 34,42,46,61
 Riddermann Bahnson,
 Bahne 55-56
 Riemann, Carl 110
 Rita (lustyacht) 48
 Røhdesminde (Taarbæk Strandvej) 59
 Rolandsvej: se Dyrehavegårdsvej
 Rolighed (Dyrehavegårdsvej 23) 110
 Rolighed (Taarbæk):
 se Christiansro
 Rosenkilde, Marius 55,57
 Rotenberg (Lundtoftevej 297) 118
 Rothberg (kroejer) 13
 Rustenborgvej 130,138
 – 7 138-39
 – 7B 182
 Röder, Gerda 64
 Rønne, Bone Falch 171
 –, Nicolai 171
 Rørdam, Th. Sk. 72
 Raadvad 57
- Salem (Skovtofte) 77-78
 Sand, Kirsten 185
 Sandbjerg 126
 Sandfeld, Hans Gustav
 157-64 passim
 –, Johanne S. 157-64 passim
 –, Kristian 161
 Sandfeldskolen 157-64
 Scavenius, Erik 114
 Schaumann, Hans Peter 171
 Schleisner, Gottlieb 171-72
 Schmidt (gæstgiver) 47
 –, Jørgen 5
 –, L. P. 17
 Schnor, O. 115
 Schulin, Sigismund Ludvig 75
 Schöller, Chr. 52
 Securitas 178
 Seedorf Pedersen,
 Hans Hartvig 138
 Seehausen, H. L. R. 171
 Siefert, S. F. 121-22
 Silene Allé (Søborg) 127
 Sinius-Clausen, Jørgen 102
 Skodsborg 57,63-64
 – Badesanatorium 58,62,66
 Skodsborgvej 113
 Skovbrynet 137
 Skovfryd (Hjortekærsvvej 160) 109
 Skovgaard-Petersen,
 Vilhelm 137
 Skovly (Holte) 93-95
 Skovshoved 57
- Skovshoved Kro 44
 Skovtofte (Magdalene-hjemmet) 68-97
 – socialpædagogiske
 Seminarium 68,95-97
 Skovvej 6,38,40-41,43,60
 Solvang (Hjortekærsvvej 159 og 163) 105
 Sophienholm 185
 Sophies Minde (Hjortekærsvvej 188-90) 113-15
 Sorgenfri Slot 105,168,171
 – Slotspark 182
 Sorgenfrivej 3 158
 Soya, C. E. 184
 Spliid, Hakon 151
 Springforbi 100,105
 Statsbiblioteket i Lyngby 182
 Stampe, Jørgen 67
 Statens Planteavlslaboratorium 155
 Steffen, Emilie Sophie
 Frederikke 35-38,45-47
 Stengårdsallé 140-44
 Stenrødgård 183
 Storch, Jørgen 184
 Strandmøllen 44,100
 Strandvejen 6-63 passim,
 100-04,113-15
 Stub, Ambrosius 11
 Stuckenberg, Ingeborg 181
 –, Viggo 181
 Studenterforeningen 47-48,167
 Stybe, Chr. V. 32
 Suhr, Thorvald 109
 Svendsen, Svend 7
 Svensson, Clod 135,137,139
 Søgårdsvej 27 (Gentofte) 126
 Søllerød Kirke 88
 – Kirkegård 93
 Sørensen (høker) 30
 – (købmand?) 30
 –, Bent 97
 –, F. Vilh. 52
 –, Frode 156
 –, Søren 44
- Teilgård (Taarbæk) 11
 Tholle, Johs. 98
 Thomassen, Peer 5
 Thomsen, Alfred 76
 Thorbjørnsen, Thorbjørn 52
 Thrane, Carl 167,173
 Tietgen, C. F. 33
 Tillich (restaurantør) 50
 Toftebæksvej 151,153
 Topsøe, Vilhelm 33
 Topsøe-Jensen, Hans 5
 Tordals Mose 169
 Tordenskjold 10

Register

- Trepilevej 6
Trier, Salomon Seligman 168
Trongårdsvej 110
Den tuteinske Pavillon 182
Tønsberg, Jeppe 5,167,
175-77,182-84
Taarbæk Apotek 51-67
– Børnehave 61
– Grundejer- og Kommunal-
forening 5,52-53,65
– Have 43,50,60
– Havn 45,48-50
– Hotel: se Taarbæk Kro
– Kirke 65
– Kirkegård 55
– Kro 5-50,60,64
– Skole 39,41-42,125
– Strandvej 6-62 passim
– – 30 5
Taarbækaldsvej (tidligere
Asylvej) 6
Taarbækthøj (Taarbæk
Strandvej) 60
- Taarbækken 6,16 – se også
Edelslundsrenden
Taarbækdsal: se Taarbæk Kro
– (Skovvej 8) 38
- Ulrikkenborg: se
Gammel Ulrikkenborg
Ulrikkenborgkvarteret 172
Ungdommens Hus 148,151-53,156
Universitetsbibliotekets
1. Afdeling 169
- Wahlberg, Anthon 137
Walther, Chr. W. 171,182
Vedbæk 13,53,57
– Hotel 47
Vej Nielsen, Inger 177
Wexschall, Frederik T. 168-69
Wilhardt, Hans 43
Willerslev, Richard 175
Vilvorde (Ordrup)
Winther, Chr. 165-67
–, P. C. 17
- Virum 176,182
– Bibliotek 176
– Kirke 176
– Skole 176
Virumgård (plejehjem) 176
Virumhallen 176
Wittmack (gæstgiver) 47
– og Christoffersen 50
Volf, R. 72
Waaben, Ebba 177
- Yde, Axel 36
–, Eduard 36
- Zoar (Skovtofte) 77-78
- Ægidius (gæstgiver) 47
- Ørholmgård 113
Ørholm Kro 113
Ørholmvej 113,118
- Aarøe (detailhandler) 30

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelsen i 1986:

Stadsbibliotekar Aage Børresen,
formand

Museumsinspektør mag.art.

Inge Mejer Antonsen

Ingeniør Niels G. S. Friderichsen

Borgmester Ole Harkjær

Direktør Bjarne Jespersen,

kasserer

Overinspektør dr. phil.

Holger Rasmussen, næstformand

Landsretssagfører Elsebeth Sundbo

Arkivar cand.mag. Jeppe Tønsberg,

sekretær og redaktør

Overinspektør dr.phil. Kai Uldall

Arkivar cand.mag. Ebba Waaben

Selskabets adresse:

Stadsbiblioteket i Lyngby

Lyngby Hovedgade 28

2800 Lyngby

Telefon 02 88 17 00

LYNGBY-BOGEN 1986

UDGIVET AF HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE

ISBN 87-87298-14-7

